

ÇEVREYİ KASTEN KİRLETME SUÇU

ÇİĞDEM ÖZKAN

Nisan 2022

ÇEVREYİ KASTEN KİRLETME SUÇU

ÇİĞDEM ÖZKAN

20154002022

HUKUK YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ

Nisan 2022

İNTİHAL SAYFASI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışmada alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

05.04.2022

Çiğdem Özkan

ÖZET

Tezimizin amacı, çevrenin kasten kirletilmesi suçunun tüm unsurlarını açıklamaktır.

Tezimizin ilk bölümünde; çevre, kirletme, atık ve artık, ülke kavramları tanımlanmış daha sonra suçun tarihsel gelişimi ile uluslararası hukuktaki uygulamalar da dikkate alınarak çevrenin ceza hukuku ile korunması konuları işlenmiştir. İkinci bölümde, klasik suç tipi inceleme metoduna uygun olarak suçun unsurları incelendikten sonra nitelikli haller ve suçun özel görünüş şekillerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise yaptırım ve usul hukukuna ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Çalışma neticesinde, Yargıtay kararlarına da yer vererek çevrenin kasten kirletilmesi suçunun ceza ve ceza muhakemesi hukuku çerçevesinde kalınarak incelemesiyle, tespit edilen noksanlıkların düzeltilmesi konusunda çözüm sunulması amaçlanmıştır.

ABSTRACT

The aim of our thesis is to explain all elements of the crime of deliberately polluting the environment.

In the first part of our thesis; environment, pollution, waste and residual, country concepts are defined, then the historical development of crime and international law taking into account the practices of the environment and criminal law protection issues are covered. In the second section, after examining the elements of the crime in accordance with the classical crime type examination method, the special cases of the crime and the qualified situations are included. In the third section, explanations on sanctions and procedural law are given.

As a result of the study, it was aimed to provide a solution for the correction of the deficiencies determined by examining the crime of deliberate pollution of the environment by taking into consideration the decisions of the Court of Appeals within the framework of criminal and criminal procedure law.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL SAYFASI.....	: i
ÖZET.....	:ii
ABSTRACT.....	: iii
İÇİNDEKİLER.....	: iv
KISALTMALAR.....	: vii
GİRİŞ.....	: 1

BİRİNCİ BÖLÜM

SUÇ TİPİYLE İLGİLİ TEMEL BAZI KAVRAMLAR, SUÇUN TARİHSEL GELİŞİMİ VE ÇEVRENİN CEZA HUKUKU İLE KORUNMASI GEREKLİLİĞİ

§1. SUÇ TİPİYLE İLGİLİ TEMEL BAZI KAVRAMLAR	: 2
A. Çevre	: 4
B. Çevrenin Kirletilmesi.....	: 4
1. Suyun Kirletilmesi	: 6
2. Havanın Kirletilmesi	: 8
3. Toprağın Kirletilmesi	: 9
C. Atık ve Artık.....	:11
D. Ülke.....	:13
§2. SUÇUN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	:14
§3. ÇEVRENİN CEZA HUKUKU İLE KORUNMASI GEREKLİLİĞİ.....	:16
A. Genel Olarak.....	:16
B. Uluslararası Hukuk.....	:20
C. Çeşitli Ülkelerdeki Düzenlemeler	:26
1.Kıta Avrupası Ülkeleri.....	:27
a. Almanya.....	:27
b. İsveç.....	:29
2. Anglo-Sakson Ülkeleri.....	:30
a. Amerika Birleşik Devletleri.....	:30
b. İngiltere.....	:32
D. Çevreyi Kasten Kirletme Suçunun TCK İkinci Bölüm İçindeki Diğer	

Suçlarla Karşılaştırması.....	:34
-------------------------------	-----

İKİNCİ BÖLÜM

ÇEVRENİN KASTEN KİRLLETİLMESİ SUÇUNUN UNSURLARI VE SUÇUN ÖZEL GÖRÜŞÜNÜŞ BİÇİMLERİ

§1. ÇEVRENİN KASTEN KİRLLETİLMESİ SUÇUNUN UNSURLARI.....	:36
A. Suçla Korunan Hukuksal Değer.....	:36
B. Suçun Konusu.....	:40
C. Fail.....	:41
D. Mağdur.....	:47
E. Suçun Maddi Unsuru.....	:48
1. Genel Olarak.....	:48
a. TCK.'nın 181/I Maddesi Yönünden Maddi Unsur.....	:56
I. İgili Kanunlarla Belirlenen Teknik Usullere Aykırı Olarak.....	:56
II. Çevreye Zarar Verecek Şekilde Olması.....	:63
III. Atık veya Artığın Alıcı Ortama Verilmesi.....	:65
b. TCK.'nın 181/II Maddesi Yönünden Maddi Unsur (Atık veya Artıkların İzinsiz Olarak Ülkeye Sokulması).....	:66
F. Suçun Manevi Unsuru.....	:68
G. Hukuka Uygunluk Nedenleri.....	:70
H. Nitelikli Haller.....	:71
1. Genel Olarak.....	:71
2. Atık Veya Artıkların Toprakta, Suda veya Havada Kalıcı Özellik Göstermesi.....	:73
3. İnsan veya Hayvanlar Açısından Tedavisi Zor Hastalıkların Ortaya Çıkmasına, Üreme Yeteneğinin Körelmesine, Hayvanların Veya Bitkilerin Doğal Özelliklerini Değiştirmeye Neden Olabilecek Niteliklere Sahip Olan Atık veya Artıklarla İlgili Olarak İşlenmesi.....	:74
a. İnsan veya Hayvanlar Açısından Tedavisi Zor Hastalıkların Ortaya Çıkmasına, Üreme Yeteneğinin Körelmesine Neden Olabilecek Niteliklere Sahip Olan Atık veya Artıklarla İlgili Olarak İşlenmesi.....	:76

b. Hayvanların Veya Bitkilerin Doğal Özelliklerini Değiştirmeye Neden Olabilecek Niteliklere Sahip Olan Atık veya Artıklarla İlgili Olarak İşlenmesi.....	:77
I. Kusurluğu Ortadan Kaldıran veya Azaltan Haller.....	:77
§2. SUÇUN ÖZEL GÖRÜNÜŞ BİÇİMLERİ	:81
A. Teşebbüs.....	:81
B. İştirak.....	:84
C. İçtima.....	:87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAPTIRIM, YER İTİBARI İLE UYGULAMA VE USUL HUKUKU

§1. YAPTIRIM	:91
A. Ceza.....	:91
1. Genel Olarak.....	91
2. Hapis Cezası.....	:92
3. Adli Para Cezası.....	:93
B. Güvenlik Tedbirleri.....	:94
1. Genel Olarak.....	:94
2. Müsadere.....	:95
3. İznin İptali.....	:97
4. Haklardan Mahrumiyet.....	:98
C. Cezayı Ortadan Kaldıran ve Azaltan Sebepler.....	:100
§2. YER İTİBARI İLE UYGULAMA	:104
§3. USUL HUKUKU	:106
A. Yetki.....	:106
B. Görev.....	:108
C. Çevreyi Kasten Kirlenme Suçunda İncelenmesi Gereken Özel Muhakeme Durumları.....	:108
1. Genel Olarak.....	:108
2. Müdahillik.....	:110
3. Bilirkişilik.....	:111
SONUÇ	:113
KAYNAKÇA	:117

KISALTMALAR

AB.	: Avrupa Birliği
ABA.	:Avrupa Birliği Anlaşması
ABD.	: Amerika Birleşik Devletleri
age.	: adı geçen eser
AİHM.	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS.	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AT.	: Avrupa Topluluğu
AY.	: 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası
BM.	: Birleşmiş Milletler
BMGK.	: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
CGK.	: Ceza Genel Kurulu
CD.	: Ceza Dairesi
CMK.	: Ceza Muhakemesi Kanunu
K.	: evre Kanunu
E.	: Esas
K.	: Karar
KK.	: Kabahatler Kanunu
No.	: Numaralı
s.	: Sayfa
TCK.	: Türk Ceza Kanunu
TDK.	: Türk Dil Kurumu
TBMM.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun “*Çevreye Karşı Suçlar*” başlıklı ikinci bölümünde yer alan dört suçtan biri olan çevrenin kasten kirletilmesi suçu, sanayi devrimi sonrasında çevre kirlenmesinin yoğunluğu ile ortaya çıkan çevre hassasiyetinin sonucudur.

Anayasamızda bireylerin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının bir gereği olarak, çevrenin ceza hukuku aracılığıyla da korunması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Diğer bazı hukuk dalları ile çevrenin korunması sağlanmaya çalışılıyor ise de çevrenin ceza hukuku ile korunması gerekliliği açıktır. Çevre hukuku ayrı bir hukuk dalı olmasının yanında diğer hukuk dallarıyla yakın ilişkilidir, bunlardan biri de ceza hukukudur. Gerçekten, ceza hukukunun, çevre suçlarıyla mücadelede bir araç haline gelmesi aynı zamanda devletin yükümlülüklerini yerine getirmesi kapsamında değerlendirilmelidir.

Günümüzde en büyük tehlike, çevre kirliliğidir ve bu tehlikeyi insanlar kendileri oluşturmuştur. Çevre korunması için, kirlenmeyi önleyici ve giderici tedbirler alındığı gibi, kirlenmeye karşı cezai müeyyideler de düzenlenmiştir.

Bu çalışmada sadece TCK 181. madde kapsamında değerlendirme yapılmış olup, idari mercilerin tahsis ettiği veya özel kanunlardan kaynaklanan hukuki veya idari niteliği haiz yaptırımlara değinilmemiştir. Kanun koyucu TCK 181. maddenin I. ve II. fıkraları birbirine birçok yönden benzeyen ve bazı unsurlarda ayrılan iki suça yer vermiştir, tezimizde bu ayrımı da zaman zaman yapacağız.

Çalışmamız üç bölümden oluşmakta olup, birinci bölümde; suç tipiyle ilgili temel bazı kavramlar, suçun tarihsel gelişimi ve çevrenin ceza hukuku ile korunması konularına değinilecek, ikinci bölümde suçun unsurları ve suçun özel görünüş şekilleri açıklanacak, üçüncü ve son bölümde ise yaptırım ve usul hukukuna değinilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SUÇ TİPİYLE İLGİLİ TEMEL BAZI KAVRAMLAR, SUÇUN TARİHSEL GELİŞİMİ VE ÇEVRENİN CEZA HUKUKU İLE KORUNMASI GEREKLİLİĞİ

§1. SUÇ TİPİYLE İLGİLİ TEMEL BAZI KAVRAMLAR

Çevrenin kasten kirletilmesi suçu ve ilgili kavramları ceza hukukumuzda 2005 değişiklikleri ile girmiştir. Çevre hukukunun disiplinler arası bir dal olması nedeniyle, kavramların açıklanmasında sadece ceza kanunumuz değil, özel hukuk mevzuatının da işlevi gözetilmelidir.

Bu bölümde sırasıyla; çevre, kirletme, atık, artık ve son olarak da ülke kavramlarını inceleme konumuz suça özel durumları da nazara alarak açıklayacağız.

A. Çevre

2872 sayılı Çevre Kanununun “*tanımlar*” başlıklı ikinci maddesinde çevre kavramı “*Canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam*” olarak tanımlanmıştır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise “*Hayatın gelişmesinde etkili olan doğal, toplumsal, kültürel dış faktörlerin bütünlüğü*” olarak tanımlanmıştır¹. TCK’da veya İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nde ise çevre tanımına yer verilmemiştir.

Ertaş’a göre çevre, canlılar üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak etkide bulunan, ani veya süreli fiziksel, kimyasal, toplumsal değerlerin toplamı olarak, çevre hakkı ise; kişilerin bedensel, ruhsal kültürel gelişimi açısından sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı olarak tanımlanabilir². Çevre hakkı sadece insanlara değil tüm canlılara ait bir haktır³ ve çevre hakkının etkin olarak uygulanması hem çevrenin hem de gelecek kuşakların yararının korunması anlamındadır⁴.

¹ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi 25.01.2018.

² Ertaş Şeref, **Çevre Hukuku**, Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, No:78, 1997, s. 4 ve s. 55.

³ Emer Galip, **Çevrenin Kastan Kirletilmesi Suçu** T.C. Bahçeşehir Üniversitesi 2019 s. 23.

⁴ Sevik Yokuş Handan, **Çevre Hukuku** Adalet Yayınevi 2017 s. 39 vd.

TCK 181/IV. maddede suçun, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklarla ilgili olarak işlenmesi ağırlaştırıcı sebep olarak sayılmıştır. 24.06.2004 yılında yürürlüğe giren 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile tüm hayvanların eşit doğduğu görüşü benimsenmiş, hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamak amaçlanmıştır. Bu halde hayvanların da haklarının olduğu belirtilmiştir. TCK 181. maddede de çevrenin kasten kirletilmesi bir suç olarak tanımlanırken insanın yaşam hakkı korunmak istenmiştir kanaatindeyiz.

AT kuruluş anlaşmasında çevrenin tanımı yapılmamıştır, ancak AB diğer düzenlemelerinde gerek doğal çevre, gerek insanlar tarafından oluşturulan yapay çevreyi kapsayan geniş bir çevre anlayışı bulunur. 27.06.1985 tarihli Belirli Resmi ve Özel Projelerde Çevresel Etki Değerlendirmesi Hakkında Avrupa Topluluğu Yönergesi 3.maddesinde çevre; insanlar, hayvanlar, bitki örtüsü, toprak, su, hava iklim ve arazi ile bunların arasındaki etkiler ve kültürel miras ve mal olarak tanımlamıştır⁵. AB İkinci Çevre Aktivite Programı (kısım 2A)’da ise çevre, “*Dünya çevre medyası ve yaşam alanının bir kısmını oluşturan doğal kaynaklar*” olarak ve AB Sözleşmesi 2/I’de “*Su, hava, toprak ve bunlarla bağlantılı alt başlık değerleri ve tüm canlı varlıklar*” olarak tanımlanmış; 3.maddesinde ise daha geniş bir ifadeye yer verilerek, insan, fauna, flora, toprak, su, hava, klima, fiziki coğrafya ve bu faktörlerin değiştirici etkileri ile maddi malvarlığı yararları ve kültürel miraslardan bahsetmiştir⁶. Belirli bir ülke veya yöreye özgü bitki örtüsüne flora, belli bir yere özgü hayvan topluluğuna ise fauna denilmektedir⁷.

Ceza hukukunda ise, Yaşar-Gökcan-Artuç çevreyi “*üzerinde atık veya artığın bırakıldığı toprak, su ve hava*”⁸ olarak tanımlamıştır. Şen ise; *hava, su toprak, yeşil örtü, hayvan topluluğu,*

⁵ Üçışık Güzin H/ Üçışık Fehim H, **Çevre Hukuku** Ötüken Neşriyat 2013 s. 15-16.

⁶ Ünver Yener/Nuhoğlu Ayşe, **Federal Almanya Çevre Ceza Hukuku** Beta 1999 1. Bası s. 10.

⁷ Işık Volkan, **Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu** Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi 2016 s. 10-11.

⁸ Yaşar Osman/Gökcan Hasan Tahsin/Artuç Mustafa, **Yorumlu, İctihatlı Türk Ceza Kanunu Ceza Kanunu Maddelerinin Açıklamaları ve Yargıtay Kararları** 2. Bası Cilt 4 Adalet Yayınevi 2014 s. 5578.

*yeraltı kaynağı olan insan ve diğer canlıların yaşadığı dış ortam*⁹ olarak tanımlamıştır. Aygörmez'e göre çevre, *insan, hayvanlar ve bitkiler için yaşamsal öneme sahip, toprak hava ve sudan oluşan temel yaşam alanı*¹⁰ olarak tanımlanmıştır.

Çalışmamızda bahsedeceğimiz haklar sadece insana özgülenmiş olarak yer alacaktır. Aşağıda daha ayrıntılı anlatılacağı üzere kanun koyucu TCK 181/I. maddede “çevre” kelimesi ile sadece “alıcı ortam”ı kastetmiştir. Diğer bir deyişle, esasen çevre kirliliğinden değil suyun, havanın ve toprağın kirlenmesinden bahsedilmektedir. Zira, çevre kirliliği farklı bir konudur ve canlıların sağlığını, çevre değerlerini ve ekolojik dengeyi bozabilecek nitelikte ve çevrede meydana gelen her türlü olumsuz etki olarak tanımlanabilir¹¹.

İnceleme konumuz suçla ilgili olarak kanaatimiz, TCK 181. maddenin sadece hava, su ve toprağı “çevre” olarak nitelendirdiğidir. Hava denildiğinde, atmosferi oluşturan gazların karışımıdır. Normal şartlarda temiz bir havanın içerisinde %78,09 oranında azot, %20,95 oranında oksijen, %0,93 oranında argon ve %0,03 oranında da karbondioksit gazı bulunmaktadır¹². Su ise okyanus, deniz, göl, baraj, akarsu, dere gibi insanların yararlanabilecekleri en küçük doğal su birikintilerine kadar hepsini kapsayan, iki hidrojen ve bir oksijen molekülünden oluşan tatsız, kokusu, renksiz ve saydam bir sıvıdır. Toprakta ise yer kabuğunu oluşturan kayaların fiziksel ve kimyasal ayrışması ve biyolojik olayların da katkısı ile uzun bir zaman diliminde meydana gelen bir oluşumdur ve insanların üzerinde yaşadığı litosfer adı verilen yer küre suçun konusunu oluşturmaktadır¹³.

B. Çevrenin Kirletilmesi

TCK 181. madde başlığında çevrenin kasten “kirletilmesi” yer alırken, madde metnine baktığımızda; “*atık veya artıkların toprağa suya veya havaya verilmesi*” ve “*atık veya artıkların*

⁹ Şen Ersan, **Çevre Ceza Hukuku** Kazancı, 1994 s. 5 vd.

¹⁰ Uğurlubay Aygörmez age. s. 409.

¹¹ Artuk M. Emin/Gökçen Ahmet/Alşahin M. Emin/Çakır Kerim **Ceza Hukuku Özel Hükümler** Adalet Yayınevi 2019 18. Baskı s. 688.

¹² Şen, **Çevre Ceza Hukuku**, s. 7.

¹³ Emer, age, s. 32; Şen, **Çevre Ceza Hukuku** s. 8.; Yavuz, age, s. 7.

ülkeye izinsiz sokulması” ibareleri yer almaktadır. Kirletmek kelime anlamı olarak “*kirli duruma getirmek, pisletmek*¹⁴” anlamındadır. Bir kirletmenin atık veya artık ile olması, kirletmenin nasıl yapıldığı takdirde suç teşkil edeceğini göstermektedir, diğer bir deyişle her türlü kirletme TCK 181. maddeye aykırı olmayacaktır.

Kirletme kelime anlamı TCK 181. maddede atık ve artıklarla sınırlandırılmış olduğundan sadece atık veya artık olan maddenin çevreyi kirletmesi halinde bir yaptırım düzenlenmiştir. Örneğin petrol yüklü iki tankerin taksirli hareketleri sonucu birbirlerine çarpması ve petrolün denize dökülerek çevre kirliliğine yol açması halinde, petrol ne atık ne de artık madde tanımına gireceğinden mevcut durum TCK açısından cezasız kalacaktır¹⁵. Çevre için büyük risk taşıyan ve “*tehlikeli madde*” olarak nitelendirilen ve atık veya artık da olmayan maddelerin çevreye vereceği zarar karşısında TCK’nın “*çevreye karşı suçlar*” başlıklı ikinci bölümünde herhangi bir suç tanımı bulunmamaktadır. Mesela, bir nükleer santralden yayılacak radyoaktif madde, haberleşmede kullanılan radyo dalgaları da canlılar üzerinde olumsuz etkilere sebep olmaktadır ancak yine atık veya artık olarak nitelendirilmedikleri için çevrenin kasten kirletilmesi suçunu oluşturmaya elverişli değildir¹⁶.

TCK 181. maddede metninde “*zarar verecek şekilde*” ibaresinin yer alması kirlenmeye yol açmayacak derecede önemsiz tehlikelerin kirletme sayılmayacağını göstermektedir. Ancak daha önce kirlenmiş alıcı ortama verilecek atık veya artık nedeni ile alıcı ortamda olumsuz değişiklikler meydana gelir ise yani zarar vermeye uygunluk tespit edilir ise yine suç oluşacaktır¹⁷.

Yasar/Gökcan/Artuç’a göre, her türlü atık veya artık TCK 181. madde kapsamına girmemelidir çünkü KK 41. madde¹⁸ çerçevesine giren konular, kabahat olarak düzenlenmiştir, bu

¹⁴ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi 12.04.2019.

¹⁵ Özcan Onur **Türk Hukukunda Çevre Suçları** Uğur Alacakaptan’a Armağan İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 1. Bası 2008 s. 582.

¹⁶ Olgun Eser, “**Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçları (TCK m.181, 182)**” T.C. Marmara Üniversitesi 2014 age, s. 99.

¹⁷ Uğurlubay Aygörmez age, s. 411.

¹⁸ Maddede; evsel atık ve artıklar, bireysel atık ve artıklar, yemek pişirme ve servis yerlerinde bulunan atık veya artıklar, inşaat atık ve artıkları, kullanılamaz hale gelen veya ihtiyaç fazlası ev eşyası, hayvan kesimine tahsis edilen yerler dışında hayvan kesme veya kesilen hayvan atıklarını sokağa veya kamuya ait sair bir alana bırakma sayılmıştır.

nedenle TCK kapsamında suç oluşturmazlar, bu yorum TCK 181'in konuluş amacının sanayi ve ticaret atıklarının çevreye zarar vermesini önlemek olduğunu da göstermektedir¹⁹. Çevre sorunlarının temelinde çevresel dengenin bozulması vardır ve kirletmeden maksadın hava, su ve topraktaki yapısal değişim olarak anlaşılması gerektiği görüşüne²⁰ katıldığımız için bu görüşe katılmamız mümkün değildir. TCK 181. maddede kirletmenin sadece atık veya atıkla olabileceğinden bahsetmişse de bu atığın türünden değil niteliğinden kaynaklanan bir kirlenmedir. Diğer bir deyişle önemli olan atık veya artığın türü değil çevreye zarar verme ihtimalidir, çünkü madde ile atık veya artık atmak değil çevreyi atık veya atık atmak suretiyle kirletmek yasaklanmıştır.

TCK 181. madde gerekçesinde yaşam hakkından bahsedilmiş olması, madde metninde sadece atık veya artık atmak suretiyle çevreyi kirletmenin cezalandırılmak istenmesi yaşam hakkının tesisi için yetersiz olmakla birlikte çelişkili de değildir. Her türlü atık veya artık suç kapsamında değerlendirilebilir. Maddede bu kapsamda herhangi bir kriter belirtilmemiştir, önemli olan kirlenmenin niteliğidir. Aşağıda suyun, havanın ve toprağın kirletilmesini ayrı ayrı başlıklar altında inceleyeceğiz.

1.Suyun Kirletilmesi

Su TDK'da²¹ “*Hidrojenle oksijenden oluşan, sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde*” olarak tanımlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 15 numaralı Genel Yorumunda “*su hakkı*”ndan bir insan hakkı olarak bahsetmiş; su hakkının, herkesin yeterli, güvenli, kabul edilebilir, fiziksel olarak erişilebilir ve karşılanabilir suya hakkı olduğunu belirtmiştir. Keyfi biçimde su kaynaklarının kirlenmesine maruz kalmamayı hak ve özgürlükler arasında, su kaynaklarının insan sağlığını etkileyecek biçimde kirlenmesini de su hakkı ihlali olarak saymıştır.

¹⁹ Yasar/Gökcan/Artuç, age, s. 5579; Aksi görüş için Sevük Yokuş **Çevre Hukuku** s. 301.

²⁰ Şen, **Çevre Ceza Hukuku** s. 12-16; Uğurlubay Aygörmmez age. s. 386.

²¹ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi 04.03.2018.

Mevzuatımızda suyun tanımı yapılmamış olmakla birlikte su; *bir yerde duran ya da sürekli olarak akan, doğal su döngüsü ile bağlantılı ve devamlılığı olan, türdeş bileşenleri olan madde* olarak tanımlanabilir²². TCK 181. maddede belirtilen su kavramının geniş yorumlanarak, sadece akarsuların ve göllerin değil, denizlerin ve yer altı sularının da bu madde kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir²³. Atık su, Çevre Kanununda²⁴ ve Çevre Kanununa dayanak gösterilerek çıkartılmış Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliğinde²⁵ tanımlanmıştır. Suyun yukarıda saydığımız özellikleri taşıması halinde inceleme konumuz suçun konusunu oluşturmayacağı açıktır. Atık su, alıcı ortam kapsamında olmayıp inceleme konumuz suçun konusuna girmez. Yargıtay birçok kararında, atık suyun kendi başına bir kirletme nedeni olduğunu ve alıcı ortama verilmemesi gerektiğini belirtmiştir²⁶. Yine aynı şekilde, arıtma tesisi suları pis su niteliğinde olduğundan, çamur ve bataklıklar su bileşeni içermediğinden, yüzme havuzunda bulunan sular su döngüsüyle bağlantısı olmadığından ve inşaat suları da devamlılıkları olmadığından suçun konusunu oluşturmazlar.

Su alıcı ortamını (akarsu, nehir, deniz, göl, baraj, gölet vs) kirleten ya da kirletme ihtimali bulunan atıkların neler olduğu, 31.12.2004 tarih ve 25687 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliğine göre belirlenmektedir. Bu yönetmeliğe göre TCK 181/I. maddedeki suçu oluşturabilen “atıklar” gösterilmiştir.

²² Uğurlubay Aygörmez, age, s. 392.

²³ Özcan, age, s. 583.

²⁴ “Atıksu: Evsel, endüstriyel, tarımsal ve diğer kullanımlar sonucunda kirlenmiş veya özellikleri kısmen veya tamamen değişmiş suları ifade eder.”

²⁵ “Atıksu: Evsel, endüstriyel, tarımsal ve diğer kullanımlar sonucunda kirlenmiş veya özellikleri kısmen veya tamamen değişmiş sular ile maden ocakları ve cevher hazırlama tesislerinden kaynaklanan sular ve yapılaşmış kaplamalı ve kaplamasız şehir bölgelerinden cadde, otopark ve benzeri alanlardan yağışların yüzey veya yüzeyaltı akışa dönüşmesi sonucunda gelen suları ifade eder.”

²⁶ Yargıtay 18. C.D. 19.12.2016 tarih 2015/13094 E. 2016/19393 K. “İçme ve kullanma suyu temini dışındaki amaçlarla yapılmış göllere, göletlere ve set çekmek suretiyle biriktirilmiş sulara arıtılmamış evsel ve endüstriyel nitelikli atıksuların verilemeyeceği hükme bağlanmıştır. ...içme ve kullanma sularına arıtılmış olsa dahi her türlü atık ve artığın deşarji yasaklanmış, içme ve kullanma dışındaki sulara deşarj, arıtılmış olma koşuluna bağlanmış, atıksuyun arıtılmış olma ölçütü de, atıksuyun oluşum kaynağı dikkate alınarak Yönetmeliğin ekindeki sektörlerle göre limit değerlerle ifade edilmiştir.” Benzer yönde, Yargıtay 18. C. D. 25.5.2016 tarih 2015/13061 E. 2016/11381 K., Yargıtay 18. C. D. 27.4.2016 tarih 2015/13060 E. 2016/8837 K.

Ceza hukukunda suyun kirletilmesinden, suyun bileşenlerinin veya özelliklerinin olumsuz şekilde değişmesi olarak tanımlamak mümkündür, su kirliliğinden kasıt, su kaynağının kimyasal (PH değeri), fiziksel (ısı değişkenliği, akışkanlığı), bakteriyolojik, radyoaktif ve ekolojik özelliklerinin olumsuz yönde değişimidir²⁷. Suyun özelliklerinin olumsuz değişmesi, suyun önceki bileşenlerine kıyasla daha da kötüleşmesine yol açmaya elverişlilik olarak açıklanabilir. Biyolojik suyun besi değeri suyun akışkanlığı nedeni ile yer değiştirmesi özelliği de dikkate alınarak, kirlenmenin tüm sularda olması değil belli bölgedeki suların kirletilmesi suçun işlenmesi için yeterlidir²⁸.

2. Havanın Kirletilmesi

TDK sözlüğünde²⁹, “*hava yuvarını (yer yuvarını kuşatan çeşitli gaz katmanlarından oluşan örtü, atmosfer) oluşturan, bütün canlıların solunumuna yarayan, renksiz, kokusuz, akışkan gaz karışımı*” olarak tanımlanmıştır.

Atmosferi meydana getiren gazların karışımına hava denilmektedir, ceza hukukunda havanın kirletilmesinden, havanın bileşenlerinin veya özelliklerinin olumsuz şekilde değişmesi olarak tanımlamak mümkündür; havanın yer değiştirmesi özelliği de dikkate alınarak, kirlenmenin belli bölgedeki havanın kirletilmesi suçun işlenmesi için yeterlidir³⁰.

Hava Kalitesini Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği³¹ 4/I.ğ maddesinde dış ortam havası tanımında “*çalışma mekanları haricinde troposferdeki dış hava*” denilmiştir. Havanın kapalı bir alandaki havamı yoksa açık alandaki hava olduğu suçun oluşması için farklılık arz

²⁷ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 329.

²⁸ Uğurlubay Aygörmmez, age, s. 411.

²⁹ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük <https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi 04.03.2018.

³⁰ Uğurlubay Aygörmmez, age, s. 412.

³¹ Yönetmeliğin amacı; hava kirliliğinin çevre ve insan sağlığı üzerindeki zararlı etkilerini önlemek veya azaltmak için hava kalitesi hedeflerini tanımlamak ve oluşturmak, tanımlanmış metotları ve kriterleri esas alarak hava kalitesini değerlendirmek, hava kalitesinin iyi olduğu yerlerde mevcut durumu korumak ve diğer durumlarda iyileştirmek, hava kalitesi ile ilgili yeterli bilgi toplamak ve uyarı eşikleri aracılığı ile halkın bilgilendirilmesini sağlamak olarak belirtilmiştir ve bu yönetmelik hava kalitesi standartlarını ve hava kalitesinin değerlendirilmesini kapsar işçi sağlığı ve güvenliği mevzuatı kapsamına giren iş yerleri iç ortamlarında uygulanmaz.

etmez. Zira çevrenin parçası olan havanın, yer değiştirebilen ve yayılan yapıda olması nedeni ile hareketinin engellenmesi mümkün değildir. Bu nedenle havanın kirletilmesi suçunun iç veya dış ortamda olup olmamasının ceza hukuku açısından bir ayrıma tabi tutulmaması gerekir.

2009 tarihli Dünya Sağlık Örgütü raporunda, hava kirliliği ile erken ölümler arasında bağlantı olduğu ispatlanmış, dünyada hava kirliliğine bağlı erken ölümlerin gerçekleştiği buna mukabil, hava kirliliğinin az olduğu yerlerde insan ömrünün hava kirliliğinin yoğun olduğu yerlerde yaşayanlara göre daha uzun ve sağlıklı olduğu belirtilmiştir³².

3.Toprağın Kirletilmesi

Toprak TDK'da³³ “*yer kabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü kütle kırıntılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey bölümü*” olarak, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu’nun “*Tanımlar*” başlıklı 3/I.c. maddesinde ise “*mineral ve organik maddelerin parçalanarak ayrışması sonucu oluşan, yeryüzünü ince bir tabaka halinde kaplayan, canlı ve doğal kaynağı*” olarak tanımlanmıştır. Ayrıca Çevre Kanunu Ek1/I.d maddesi “*Ülkenin egemenlik alanlarındaki denizlerden, akar ve kuru dere yataklarından, göl yataklarından ve tarım arazilerinden kum, çakıl ve benzeri maddelerin alınması ile ilgili esaslar ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.*” diyerek, canlılar için doğa yaşam alanı olan su alt tabanları, kayalık, çöl gibi doğal alanları da “toprak” tanımı içinde saymıştır. Üzerinde toprak bulunmayan çıplak kayalar, daimi karla kaplı alanları, ırmak yataklarını, sahil kumullarını, sazlık ve bataklıkları, askeri alanları, endüstriyel, turizm, rekreasyon, iskan, altyapı ve benzeri amaçlarla planlanmış araziler tarım dışı alanlar olarak tanımlanmaktadır³⁴ bu alanlar da kuşkusuz “toprak” tanımı içinde yer alırlar. Önemli olan toprağın, toprak işlevini haiz, canlı ve doğal kaynak olma, canlılar için yaşam alanı olma, özelliğini taşımasıdır³⁵.

³² Işık, age. s. 6; Aygörmez Uğurlubay, age. s. 538 vd.

³³ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi 04.03.2018.

³⁴ Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu 3/I.i.

³⁵ Aygörmez Uğurlubay, age, s. 390.

TCK 181. maddenin toprağın kirletilmesi suretiyle işlenmesi halinde, alıcı ortam olan toprağın malikinin kim olduğunun bir önemi yoktur. Yargıtay bir kararına³⁶ “...atık maddelerin verildiği toprak parçasının mülkiyetinin tespiti suçun sübutu bakımından mutlak sayılan bir delil niteliği taşımamaktadır. Kaldı ki, aksinin kabulü halinde mülkiyet hakkının çevreyi kirletebilecek biçimde sınırsız kullanımının çevreyi kasten kirletme suçunu oluşturmayacağı sonucuna varılacaktır ki, yasa koyucunun bu sonucu amaçladığı da düşünülemez” diyerek malikin de kendi toprağını kirletmesi halinde çevrenin kasten kirletilmesi suçunun faili olabileceğini göstermiştir.

Toprağın kirletilmesi ise; toprağa atık veya artık vermek suretiyle, toprağın doğal yapısında, toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik bileşenlerinde, ekolojik işlevinde zarar meydana getirmek olarak tanımlanmıştır³⁷. Bununla birlikte Yargıtay fekal atığın toprağa verilmesi halinde toprak kirlenmesinden bahsedilemeyeceğini ve eğer coğrafi olarak yer altı suyunu karışma olma ihtimali var ise suyun kirletilmesi söz konusu olabileceğine işaret etmiştir³⁸.

³⁶ “Çevrenin kasten kirletilmesi suçu 5237 Sayılı Türk Ceza Kanununun 181. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre ilgili kanunlarda belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya kasten veren kişi.... cezalandırılır denilmektedir. Söz konusu suç bakımından korunan hukuki yarar çevredir. Mülkiyet çevrenin kasten kirletilmesi suçu bakımından suçun unsuru olarak kanunda düzenlenmemiştir. Dolayısıyla atık maddelerin verildiği toprak parçasının mülkiyetinin tespiti suçun sübutu bakımından mutlak sayılan bir delil niteliği taşımamaktadır. Kaldı ki, aksinin kabulü halinde mülkiyet hakkının çevreyi kirletebilecek biçimde sınırsız kullanımının çevreyi kasten kirletme suçunu oluşturmayacağı sonucuna varılacaktır ki, yasa koyucunun bu sonucu amaçladığı da düşünülemez. Örneğin havaya, toprağa ve suya karışabilecek bir takım çevreye ve yaşam formlarına zarar verebilecek nitelikteki atıkların kişinin mülkiyetinden arazide biriktirilmesi ile çevrenin kirletilmesi söz konusu olabilmektedir. Kanunun bu durumu kapsamadığını ileri sürmek maddenin lafzına uymadığı gibi ruhuna da uygun değildir. Dolayısıyla suçun unsuru olmayan bir hususun sorulmamış olması ile suçun sübutuna etki eden bir delil toplanmaksızın düzenlenen iddianamenin düzenlenmesinde yasaya aykırı bir durumun olmadığı, iddianamenin iadesine karar veren Sulh Ceza Mahkemesince konu edilmeyen, çevrenin kirletildiği iddia olunan yerin tapu kayıtları ile krokisinin mahkemece yapılacak keşif bakımından gerekli olduğu hususu itiraz makamı olan Asliye Ceza Mahkemesince ileri sürülmeyeceği gözetilmeden itirazın kabulü yerine yazılı şekilde reddine karar verilmesinde isabet görülmemiştir” Yargıtay 4.C.D. 2008/6206 E. 2008/10019 K. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2019.

³⁷ Uğurlubay Aygörmöz, age, s. 410.

³⁸ Yargıtay 18. CD. 10.2.2016 tarih 2015/13071 E. 2016/2444 K sayılı kararlarında “Ayrıca görüldüğü üzere; 2010 tarihli Toprak Kirliliğinin Kontrolü ve Noktasal Kaynaklı Kirlenmiş Sahalara Dair Yönetmelik, fekal atığın toprağı kirlittiğini ya da kirletme ihtimali taşıdığını kabul etmemiştir. Fekal atığın alıcı ortam olan suya atılması halinde Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği’nin 3, 6. maddelerine göre, suyun niteliği (akarsu, göl, deniz vs) ve eylemdeki kusurluluk biçimine göre aynı Yönetmeliğin 4, 16/a-b, 23. maddelerinde öngörülen yasaklar ve yükümlülükler aykırı davranmak suretiyle çevre kirliliğine yol açılması eylemi nedeniyle TCK’nın 181 ya da 182 maddesindeki suç oluşacaktır. Fekal atığın alıcı ortam olan toprağa verilmesi halinde ise, toprak kirliliğinin ya da kirlenme ihtimalinin gerçekleştiğinden bahsedilemez. Toprağa bırakılan fekal atığın, varlığı kanıtlanmış yeraltı sularını kirlittiği ya da kirletme ihtimali taşıdığı

C. Atık ve Artık

TCK 181. maddede kenar başlığı her ne kadar kirlenmeden bahsetse de söz konusu kirlenme atık veya artıklarla gerçekleşecek olan bir kirlenmedir. Atık veya artık niteliği taşımayan madde ile çevrenin kirlenmesi bu suça konu olmayacaktır. Bu nedenle çalışmamızda sadece atık veya artık ile ilgili açıklamalara yer vereceğiz.

Diğer hukuksal kavramlarla karşılaştırıldığında çevre ceza hukuku açısından özel bir konuma sahip olan “atık” kavramının hukuk bilimi içinde uzun bir geçmişi yoktur³⁹. Atık madde tanımının uygulamada çıkardığı zorluklar nedeni ile atığın ceza hukuku tanımının yapılması gerekmektedir⁴⁰. Atık veya artık kavramı TCK’da düzenlenmemiştir. Atık; Türk Dil Kurumu sözlüğünde “*Hastane, ev, fabrika vb. yerlerde kullanılmış, artık işlenemez veya çevre için zarar oluşturan her türlü madde*” ve “*Üretimden tüketime kadar olan tüm aşamalarda ortaya çıkan ve kullanıcının artık işine yaramayan maddelerin tamamı*”⁴¹ olarak tanımlanmıştır. 2872 sayılı Çevre Kanunu “Tanımlar” başlıklı 2.maddesinde ise “*Herhangi bir faaliyet sonucunda oluşan, çevreye atılan veya bırakılan her türlü maddeyi... ifade eder*” olarak tanımlanmıştır.

Mevzuatımızda “*artık*” için bir tanımı bulunmamakla birlikte, bir maddenin tüketimi veya kullanımı veya harcanmasından sonra artan, geriye kalan kısım, artık olarak tanımlanabilir⁴². Artık madde, maddenin her hali yani katı, sıvı veya gaz olabilir.

Atık Çevre Kanununda katı atık, evsel atık ve tehlikeli atık şeklinde çeşitlere ayrılmışsa da TCK’da bahsi geçen atıkların çeşidi veya türü konusunda herhangi bir ayrıma gitmemiştir. Bu nedenle her türlü atık ve artıklarla çevrenin kirlenmesi bu suç oluşturur⁴³.

durumlarda “Yeraltı Sularının Kirlenmeye ve Bozulmaya Karşı Korunması Hakkında Yönetmelik” hükümlerine göre değerlendirme yapılması gerekecektir.”

³⁹ Ünver/Nuhoğlu, age, s. 24.

⁴⁰ Ünver/Nuhoğlu, age, s. 93.

⁴¹ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi 11.02.2018.

⁴² Yargıtay 18. C.D. 2015/18307 E. 2017/2164 K. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2017.

⁴³ Kayaer, age, s. 160.

AB Konseyi “*atık madde*”yi, sahibinin kurtulmak amacıyla imha etmek veya ettirmek istediği ve kendisinin artık kullanmasının mümkün olmadığı kanısına vardığı madde olarak tanımlamıştır⁴⁴. Atık hakkında AB Konsey Direktifi’nde (75/442 / EEC) atık, üye devletlerin yürürlükteki kanunlarına göre, elinde bulunduranın atmak istediği veya atması gereken madde olarak tanımlamıştır.

Artık, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “*içildikten, yenildikten veya kullanıldıktan sonra geriye kalan*” olarak tanımlanmıştır⁴⁵. Atık olarak adlandırılmayacak ancak elden çıkarılması ile çevreye zarar verebilecek olan maddelerle de çevrenin kirletilmesini önlemek amacıyla “artık” maddeler de suçun konusuna dahil edilmiştir⁴⁶. Yılmaz, atık ve artığın ne olduğu, ne şekilde alıcı ortama verilmesinin veya ülkeye sokulmasının suç olacağının ilgili mevzuat ve ilgili bilim dalları ile belirlenebilecek bir husus olduğunu, bu nedenle TCK’da atık ve artığın ne olduğunun düzenlenmemesi çevre hukukunun kendine özgü yapısına, atık ve artık olarak kabul edilen maddelerin sayı ve niteliğinin artması gerçeğine daha uygun olacağını savunmaktadır⁴⁷.

Bir görüşe göre bir faaliyet sonucu çevreye bırakılan ve çevreye zararlı olan madde, atık olarak isimlendirilir ve bir maddenin atık veya artık olması durumu onun çevreye zarar verip vermediğine göre de değerlendirilmelidir⁴⁸. Başka bir görüşe göre maddede, daha çok atıkların hukuka aykırı şekilde salınması konu edilmiştir ve atıklardan çevrenin korunması amacı göz önüne alındığında bu durum olumlu gibi görünse de çevreyi kirlenmesinin tek nedeni atık olmadığı için yerinde olmamıştır⁴⁹. Diğer bir görüşe göre ise; artık ise sanayi faaliyeti sonunda yararlanılması mümkün olmayan ve çevreye bırakılan maddedir ve artık madde çevreye zarar veriyorsa atık maddedir⁵⁰. Başka görüşe göre de atık ve artık arasında fark yoktur⁵¹.

⁴⁴ Avrupa Toplulukları Konseyi Atıklarla İlgili 15 Temmuz 1975 Tarihli Direktifi (75/442/EEC) Avrupa Konseyi resmi internet sitesi <https://eur-lex.europa.eu/> Erişim Tarihi: 04.03.2018.

⁴⁵ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi 04.03.2018.

⁴⁶ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 298.

⁴⁷ Yılmaz, Sacit, **Çevre Suçları** Adalet Yayınları 2013 s. 111.

⁴⁸ Parlar Ali/Hatipoğlu Muzaffer, **Cezai ve Hukuki Sorumluluk Boyutlarıyla Çevre Hukuku** 2010 Adalet Yayınevi. s. 298.

⁴⁹ Uğurlubay Aygörmez, age. s. 386.

⁵⁰ Ertaş, age. s. 72-73.

⁵¹ Malkoç İsmail, **Açıklamalı Türk Ceza Kanunu** 3.Cilt Yetkin Kitapçılık 2013 s. 2982.

Uğurlubay, söz konusu kavramların idare hukuku mevzuatında tanımlama getirmesi nedeni ile maddenin idare hukukuna kavramsal bağlılık yarattığını bu nedenle idare hukuku göz önüne alınarak yorumlanması gerektiğini ancak ceza hukukunun özerkliği ve ceza normunun kendine has koruma amacının olduğu göz önüne alınarak, atık ve artık kelimelerinin ceza hukuku normu olarak müstakil tanımlanması gerektiğini belirtmiştir⁵². Biz de atık ve artık kelimelerinin ceza hukuku normu olarak ayrıca tanımlanması gerektiği görüşüne katılıyoruz. Bu iki kavram diğer hukuk dalları kapsamında her ne kadar tanımlanmaya çalışılmışsa da, ceza hukukunun ayrı bir hukuk dalı olduğu unutulmamalıdır.

D. Ülke

Ülke kavramı, gerçek anlamda ülke ve farazi anlamda ülke olarak ikiye ayrılmaktadır. Gerçek anlamda ülkeye, komşu devletlerle sınırları ayrılmış devletin kara alanı, kara suları ve bunların üzerindeki hava alanları dahilken; devletin uçakları, sabit platformları, askeri egemenliği altındaki yerler ise farazi ülke olarak nitelendirilir⁵³.

Kara suları, devletin kara sınırını çevreleyen ve açık denize kadar uzanan deniz kuşağıdır ve 2674 sayılı Karasuları Kanunu 1. maddesine göre “*Türk karasuları Türkiye ülkesine dahildir. Türk karasularının genişliği altı deniz milidir.*” Açık denize kadar uzanmayan yerlerde, *Cumhurbaşkanı, belirli denizler için, o denizlerle ilgili bütün özellikleri ve durumları göz önünde bulundurmak ve hakkaniyet ilkesine uygun olmak şartıyla, altı deniz milinin üstünde karasuları genişliği tespit etmeye yetkilidir.* Komşu ülkelerle karasularının belirlenmesi aynı kanunun 2. maddesinde de belirtildiği gibi “*Türkiye ile kıyıları bitişik veya karşılıklı olan devletler arasında karasuları anlaşma ile sınırlandırılır. Bu anlaşma bölgenin bütün ilgili özellikleri ve durumları gözönünde bulundurularak, hakkaniyet ilkesine göre yapılır.*”

Çevrenin kasten kirletilmesi suçunun II. fıkrasında atık veya artıkların izinsiz olarak ülkeye sokulması suç olarak sayılmıştır, burada bahsedilen ülke gerçek anlamıyla ülkedir⁵⁴. Aksi görüşe

⁵² Uğurlubay Aygörmaz Gülsün Ayhan, **Çevreye Karşı Suçlar Türk ve Alman Çevre Ceza Hukukunda Güncel Sorunlar** 2015 Yetkin Yayınları s. 395.

⁵³ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 335.

⁵⁴ Uğurlubay Aygörmaz age, s. 431; Sevük Yokuş **Çevre Hukuku** s. 335; Yılmaz age, s. 138-139.

göre, ülke kavramı maddede gerçek ve farazi anlamı ile kullanılmıştır, sadece maddi anlamı ile anlaşılması halinde uygulama alanını daraltacak ve suç ve suçlu ile mücadele etkisini azaltacaktır⁵⁵.

Biz de ülke kavramının gerçek anlamı ile anlaşılması gerektiği kanaatindeyiz. Farazi ülke tanımının sınırları değişebilecek bir kavramdır ve farazi ülke olarak sayılan uçak, sabit platform ve askeri bölgelerin genellikle başka bir devletin egemenlik alanında olabilme olasılığı suçta ve cezada kanunilik ilkesini bertaraf edebilecek sonuçlar yaratabilir.

§2.SUÇUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Ülkemizde ilk 1983'te 2872 sayılı Çevre Kanunu ile çevrenin korunmasına ilişkin özel bir kanun çıkartılmıştır. Bu kanunda idari para cezası, faaliyetin durdurulması gibi idari nitelikte yaptırımlar yer almaktaydı. Sadece işletmelerin kullandıkları yakıtlar ve neden oldukları atıklarla ilgili belgeleme ve raporlama yükümlülüğünü yerine getirirken gerçeğe aykırı belge düzenlenmesi ve gerçeğe aykırı bilgi verilmesi halinde hapis cezası öngörülmüştür.

Ceza mevzuatımızda ise 765 sayılı Türk Ceza Kanunu döneminde ayrı bir bölüm halinde çevre suçlarına yer verilmemiş olmakla beraber, çevrenin korunmasına hizmet eden suç tipleri de bulunduğu görülmektedir⁵⁶. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu döneminde çevreyi kirletme ve bozma fiillerinin halkın sağlığını tehlikeye düşürmesi haline ilişkin yangın çıkarmak, halkın içeceği suları zehirleyerek veya bozarak umumun sıhhatini tehlikeye düşürmek, yetkili makamların emir ve talimatlarına aykırı davranmak gibi münferit hükümler vardı.

765 sayılı Türk Ceza Kanununda “Umumun Sıhhatine, Yenecek ve İçecek Şeylere Mutaallik Cürümler” başlıklı üçüncü fasıl 394. madde “*Halkın içeceği sulara ve yiyeceği veya içeceği her çeşit şeylere zehir katarak ve sair suretle bozarak umumun sıhhatini tehlikeye düşüren kimse beş yıldan on beş yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır.*” diyerek içme suyunu zehir

⁵⁵ Özen Mustafa “Çevreye Karşı İşlenen Suçlar (TCK m. 181, 182)” Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 18, Sayı 1, Yıl 2010 s. 20.

⁵⁶ Ceylan İbrahim, **5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Çevre Hakkının Korunması (Çevreye Karşı Suçlar)** T.C. İstanbul Üniversitesi 2008 s.41.

katmak veya başka şekilde yapısını bozmak suretiyle, genel sağlığı bozma tehlikesini suç olarak saymıştır. Ancak bu suçla korunan hukuki yarar çevrenin korunması değil, genel sağlığın korunmasıdır.

TCK'da bu suçun “Zehirli Madde Katma” başlıklı 185. madde olarak yer aldığını görüyoruz. Gerekçede de açıkça belirtildiği gibi korunan hukuki menfaat kişilerin hayatları ve sağlığıdır⁵⁷. Maddenin “Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar” başlıklı üçüncü bölümünde yer alması da korunan hukuki menfaatin genel sağlık olduğunu desteklemektedir.

765 sayılı eski TCK “Öteberi Atma” başlıklı dördüncü fasılı 558. madde “*Halkın gelip geçeceği yerlere veya bir kaç ailenin müşterek avlusuna insanı yaralayacak veya üstünü kirletecek bir şey atan veya döken kimse on güne kadar hafif hapis veya on liraya kadar hafif cezayı nakdi ile cezalandırılır.*

Her kim lazım olan ihtiyatı ifa etmeksizin halkın geçtiği caddeler ve sokaklar üzerindeki pencerelere, damlara, taraçalara veya buna benzer yerlere düştüğü halde geçenleri yaralayacak veya kirletecek şeyler koyar veya atarsa on liraya kadar hafif cezayı nakdi hükmolunur.” hükmü yer almaktaydı.

Bu maddenin TCK'da karşılığı bulunmamakla birlikte, KK 41. maddenin çeşitli fıkralarında düzenlenmiştir. Öteberi atma suçunda korunan hukuki menfaat hem vücut dokunulmazlığı hem de mülkiyet hakkıdır.

⁵⁷ “Maddede, içme sularına, besinlere veya diğer maddelere zehir katarak veya sair suretle bozarak kamunun sağlığını tehlikeye düşüren kimse cezalandırılmaktadır.

Suç konusu olabilecek maddeler tek tek gösterilmemiştir; yenilecek ve içilecek her çeşit besin, tüketilecek her türlü madde, bu suçun konusunu oluşturabilir.

Söz konusu suç, bu besin ve maddelere zehir katılması veya bunların bozulmasını sağlamak suretiyle oluşur. Gıdaların çeşitli suretlerde mikroplandırılması da, zehir kavramı içinde mütalâa edilerek, bu madde hükmüne göre cezalandırılmayı gerektirir.

Maddeden açıkça anlaşılacağı üzere, fiil somut bir tehlike suçudur. Madde metninde tanımlanan fiillerin işlenmesiyle, kişilerin hayatının ve sağlığının tehlikeye düşürülmesi gerekir.

Maddenin ikinci fıkrasında, birinci fıkrada tanımlanan fiillerin taksirle işlenmesi, ayrı bir suç olarak tanımlanmıştır.”

Ülkemizde, 1980’li yıllardan beri gelişen çevre hukuku 1982 AY 56. maddesinde ve 2005 yılında yürürlüğe giren TCK’nın 1. maddesinde ceza kanununun amaçları arasında çevreyi korumak da ilk olarak yer almıştır⁵⁸. Bununla birlikte çevreye yönelik dolaylı da olsa bir korumanın 1961 Anayasası “Sağlık Hakkı” başlıklı 49. maddesi ile 10/II, 37, 38/IV, 49 ve 52. maddelerinde çevresel değerlere ilişkin düzenlemelerde bulunduğunu söyleyebiliriz⁵⁹.

Çalışmamızın konusu olan TCK 181. maddenin I. fıkrası, 12.10.2006 tarihinde, maddenin diğer fıkraları ise 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu tarihlerden önce işlenen suçlarda koşulları oluştu ise diğer kanunlara göre idari para cezasına hükmedilecek ancak TCK kapsamında cezalandırma mümkün olmayacaktır⁶⁰.

Mevzuatta bulunan çevre suçları; 2872 sayılı Çevre Kanunu 26. maddesinde öngörülen çevre suçları ve 5237 sayılı TCK 181, 182, 183 ve 184. maddelerde düzenlenen çevre suçlarıdır⁶¹.

§3.ÇEVRENİN CEZA HUKUKU İLE KORUNMASI GEREKLİLİĞİ

A. Genel Olarak

Çevre sorunları, sanayi devriminden sonra artmaya başlamış ve zamanla uluslararası toplumda tartışılan meselelerden biri haline gelmiştir. Ülkeler bir araya gelerek uluslararası sözleşmeler imzalamış ve çevrenin korunması adına adımlar atmışlarsa da bu yeterli olmamış, ülkelerin iç hukuklarını çevre sorunlarıyla mücadele etme gerekliliği ortaya çıkmıştır⁶².

Çevreye zarar verici nitelikteki eylemler, önceleri özel hukuk yaptırımları ve idari yaptırımlar ile önlenmeye çalışılmıştır ancak, insan sağlığına zarar verici nitelikteki bazı fiillerin sadece bu yaptırımlar ile karşılanmasının yetersiz olduğu zamanla anlaşılmıştır. Gerçekten de,

⁵⁸ Yasar/Gökcan/Artuç, age, s. 5575.

⁵⁹ Emer, age, s. 8.

⁶⁰ Artuk, age, s. 38; Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır **Ceza Hukuku Özel Hükümler** s. 687.

⁶¹ Yavuz Yağız, “Çevre Hakkı Bağlamında 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’ndaki Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirlenmesi Suçları” İstanbul Üniversitesi 2016 s. 39.

⁶² Olgun, age, s. 11.

idare hukukuna ilişkin yaptırımların çevrenin korunmasında gerektiği ölçüde etkili olamaması üzerine, çevreye zarar veren ve tehlikeye sokan ve dolayısıyla insan sağlığını ve hayatını tehdit eden fiillerin suç olarak ceza kanunlarında düzenlenmesi ve cezai müeyyidelere bağlanması gerektiği düşüncesi hakim olmaya başlamıştır⁶³. Cezai müeyyidedeki amaç, çevre ve insan üzerinde henüz bir zarar gelmeden önüne geçmektir.

Anayasa’da koruma altına alınan “sağlıklı ve düzenli bir çevrede yaşama hakkı”nı garanti altına almak amacıyla ceza kanunlarında çevreye karşı suçlar düzenlenmiştir⁶⁴. İdari çevre hukukunun yasak ve izinleri çevreyi korumaya yeterli olmayıp, bunların diğer hukuk normları ile desteklenmesi gerekmektedir. Çünkü idare hukuku ve özel hukuk kapsamında verilen para cezaları “maliyet-yarar-bedel” dengesini taşımamakta ve caydırıcı olmamaktadır. Ayrıca çevreye zarar verici fiillerde son yıllarda oluşan artış da bu fiillerin ceza kanununda düzenlenmesinin diğer bir nedenidir. Çevre ceza hukukunun ceza kanununa girmesi ile korunan hukuksal yararın anlamı ve çevre suçlarındaki haksızlık içeriğinin vurgulanması ve bu konuda kamuoyunun bilinçlenmesi amaçlanmıştır⁶⁵.

Bir hareketin sosyal etik anlamında bir haksızlık yargısı içermesi, zarar verici eylemlerden olması ve korunmak istenen hukuki değerin önemli bir hukuki değer olması, o hareketin cezalandırılması gerektiği kanaatine varılmasında rol oynayan bir faktördür. Korunan hukuksal değerin zarar görmemesi için, ceza hukuku bir araç olarak kullanılmalıdır ve aynı zamanda da verilecek ceza amaca ve hakkaniyete uygun olmalıdır⁶⁶.

Katoğlu’na göre ceza hukuku üç farklı aşama ile çevreyi korur bunlardan ilki, kirletici maddelerin üretimi saklanması gibi faaliyetler, ikincisi kirletmeye önlemeye yönelik tedbirler ve sonuncusu kirletme faaliyetini bastırmaya yöneliktir⁶⁷.

⁶³ Şen, **Çevre Ceza Hukuku** s. 77; Aygörmez Uğurlubay age, s. 33.

⁶⁴ Özenbaş Nazmiye, “**Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Kapsamında Çevrenin Kirletilmesi Suçları**” International Conference On Eurasian Economies 2013 Erişim tarihi 25.06.2018 s. 930.

⁶⁵ Ünver/Nuhoğlu age, s. 25-26.

⁶⁶ Aygörmez Uğurlubay, age, s. 34.

⁶⁷ Katoğlu, age. s. 78.

Çevrenin ceza hukuku korunmasından yararlanılması konusunda, çevre alanında ceza müeyyidelerine son seçenek olarak başvurulmasını ve ceza hukukunun bu alana bağımsız olarak müdahalesini savunan iki ayrı görüş mevcuttur. Cezanın son seçenek olduğunu savunan görüşe göre, çevrenin korunması öncelikle önleyici nitelikteki idari düzenleme ve tedbirler ile sağlanmalı, ancak bunların belirlediği koşul ve zeminde ceza hukukunun yardımından yararlanılmalı, yani ceza müeyyidelerine başvurulmalıdır⁶⁸. Özel hukuk ve idare hukuku anlamındaki müeyyideler maddi kayıp şeklinde ortaya çıktıkları için, bu iki hukuk dalı güçlü kirleticiler bakımından caydırıcı nitelik taşımamaktadır. Ceza hukukuna, diğer hukuk dallarının yöntem ve tedbirlerine başvurulduktan sonra son çare olarak başvurulmuştur⁶⁹. İdari müeyyideler toplum düzenini ağır derecede bozmayan fiillere yöneliktir. Oysa çevresel zararın sonuçlarına bakıldığında, çevrenin etkin bir şekilde korunması için ceza hukuku müeyyidelerine ihtiyaç vardır. Cezanın önleme fonksiyonu burada önemli rol almaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki idarenin idari yaptırımları uygulamadaki kararlılığının yetersiz olması ve idari yaptırımların caydırıcılık gücünün zayıflığı da çevrenin korunmasında ceza hukukuna ihtiyaç doğurmaktadır⁷⁰. Ceza hukukunun bağımsız müdahalesini savunan görüşe göre ise, ceza normları ayrıca özerk ve özgün bir değerlendirme içerir. Ancak sadece son seçenek olarak ceza müeyyidesine başvurulması, ceza hukukunun özerkliğine sınırlama getirmez⁷¹. Kanaatimizce çevrenin korunmasında ceza hukuku bağımsız olarak müdahil olmalıdır. Çünkü ceza hukuku kendi içinde ayrı bir değerlendirme yapacak ve söz konusu fiilin suç oluşturması halinde konuya dahil olacaktır, diğer bir deyişle idari tedbirlerin amacına ulaştığı, çevre suçu oluşmadığı durumda zaten ceza hukuku bakımından bir yaptırım öngörülemez. Eğer ceza kanunlarında çevre suçlarına yer verilecekse bu konudaki yaptırımların hürriyeti bağlayıcı cezalar olması, para cezası veya para cezasına çevrilebilir sınırlarda olmaması da gerekir. Zira idari yaptırım zaten idari para cezası ve benzeri tedbirlerle çevreyi koruyamadığı için suç oluşacaktır.

Çevrenin korunması kapsamında AİHM'in çevre koruması kapsamında değerlendirmelerine baktığımızda ise; AİHS çerçevesinde devletlere hak ve özgürlüklere saygı

⁶⁸ Katoğlu Tuğrul, “Yeni Türk Ceza Kanunu ve Çevreye Karşı Suçlar” Mülkiye Dergisi Cilt 29, Sayı 246 (2005) s. 78.

⁶⁹ Uğurlubay Aygörmez, age, s. 35.

⁷⁰ Sevük Yokuş Handan, **Ceza Hukuku Özel Hükümler** Adalet Yayınevi 2. Baskı 2019 s. 251.

⁷¹ Katoğlu, age, s. 78.

göstermelerinin ve bu hakları kullanmayı engellememenin yanında bu hak ve özgürlüklerin bireylerce kullanılabilmesi için gerekli her türlü önlemi almayı içeren pozitif yükümlülükler ve bu hak ve özgürlüklerin sadece devlete değil özel hukuk kişilerine karşı da korunması gerektiğini içeren yatay etki kavramlarına dayandığını görüyoruz⁷². Gerçekten de devletlerin gerek ihlalleri önlemek gerekse insanın onurlu bir şekilde yaşamasını sağlamak amacıyla her türlü tedbiri alması gerekecektir. Örneğin çevreyi kirletmesi muhtemel bir çöplük etrafında ikamete izin verilmesi, devletin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını koruma noktasındaki pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediğini gösterir⁷³.

İnceleme konumuz çevrenin kasten kirletilmesi suçuna veya çevrenin korunmasına özgü AİHS’de herhangi bir madde bulunmamakla birlikte, AİHS 8. maddenin geniş yorumlanmasıyla AİHM güncel içtihatları doğrultusunda çevrenin korunması pozitif yükümlülük olarak değerlendirilmektedir⁷⁴. AİHS kapsamında özel kişilerin sorumluluğuna gidilemediğinden, AİHM bireylerin haklarını diğer bireylere karşı korumak için devletlere pozitif yükümlülük yoluna gitmiş, çevrenin özel kişilerin faaliyetleri dolayısıyla korunması söz konusu olduğunda devletin sorumluluğu yolu açılmıştır⁷⁵. Böylelikle pozitif yükümlülüğün bir uzantısı olarak da, hak ve özgürlüklerin sadece devlete karşı değil diğer özel kişilere karşı da korunmasını ifade eden yatay etki kavramı ortaya çıkmıştır⁷⁶.

Ülkemizde de “Bergama Kararı” olarak bilinen dava altın aramalarını başlatma iznini ve mevzuatın gerekli kıldığı diğer izinleri alan özel bir şirketin faaliyetlerine ilişkin, Bergama ve çevre köylerinde oturan başvuruçular tarafından, maden alanındaki ağaçların kesimini, patlayıcı ve sodyum siyanür kullanımı, atıkların yeraltı suları içine sızması, yeraltı su tabakasının

⁷² Duymaz, Erkan “**Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Çevrenin Korunmasına Katkısı**” İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No:47 2012 s.123-124.

⁷³ Eltimur Yüzer, Dilara “**AİHM ve Anayasa Mahkemesi İçtihatları Işığında Çevrenin Korunmasında Devletin Pozitif Yükümlülükleri**” Terazi Hukuk Dergisi Sayı:145 2018 s. 98.

⁷⁴ Eltimur Yüzer age. s. 99; Bireylerin idari otoritenin keyfi eylemlerinden aktif olarak korunması gerektiği ve pozitif haklara atıf için bkz. AİHM Başvuru No: 23218/94 Gül-İsviçre kararı <https://hudoc.echr.coe.int> Erişim Tarihi 10.02.2021

⁷⁵ Eltimur Yüzer age. s. 100; Metin, Yüksel “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Yaşamın ve Sağlığın Korunması ile İlgili Olarak Taraf Devletlere Yüklediği Pozitif Yükümlülükler*” Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 7, Sayı 27 s. 111-132 2010 s. 112.

⁷⁶ Duymaz, Erkan age. s. 124.

kirlenmesi, atık barajı, mahalli bitki ve hayvanların yok edilmesi riskleri, deprem durumunda doğacak riskler ve kapanıştan sonra altın madeninin durumu konusunda kaygı duyulduğunu ve AİHS'nin 2 (yaşam hakkı), 6 (adil yargılanma hakkı), 8 (özel ve aile hayatına saygı hakkı) ve 13 (etkili başvuru hakkı) maddelerinin ihlal edildiğini iddiasıyla AİHM'e başvurusudur. AİHM kararında 6.ve 8. maddelerde sunulan şikayetlerle 2 ve 13. maddelerde sunulan şikayetlerin aynı oldukları için ayrıca değerlendirmeye gerek olmadığına; 8. madde kapsamında, madencilik faaliyetinin tehlikeli etkilerinin, bir çevre etkin değerlendirmesi çerçevesinde özel ve aile hayatıyla yeterince yakından ilgili olduğuna, ulusal makamların Türkiye Cumhuriyeti ilk derece ve temyiz mahkemesi kararlarına gerçekten ve makul süre içinde uymadıklarına kanaat getirmiştir⁷⁷. Bu kararda da görüldüğü gibi AİHM yaşam hakkını veya çevre hakkını doğrudan değil dolaylı olarak koruma yoluna gitmiştir. Yine aynı şekilde, AİHM Öneriyıldız-Türkiye kararında; 28.4.1993 günü İstanbul Ümraniye ilçesinde belediyeye ait çöplükte meydana gelen metan gazı patlaması sonucu otuz dokuz vatandaşın yaşamını yitirmesi olayı ile ilgili kararında, kanun tarafından yaşam hakkının yeterince korunmadığı belirtilerek, gerekli tedbirlerin alınmamasından bahisle AİHS'nin 2. ve 8. maddelerinin ihlal edildiğine karar vermiştir⁷⁸. Kararda bu maddelerin, devletin vatandaşı korumasıyla ilgili pozitif bir yükümlülük getirdiğini yinelemiştir. AİHS'in 2. maddesinde de kabul edilen yaşama hakkının garanti edilebilmesi için sağlıklı ve düzenli yaşama hakkının AİHS'in 14 (ayrımcılık yasağı) ve 17 (hakları kötüye kullanma yasağı) maddeleriyle birlikte değerlendirilmesi gerekir. Çünkü çevre ve çevre dengesi insan hayatının devamlılığını sağlamaya yöneliktir ve bir insanın sahip olabileceği en temel hak olan yaşam hakkının esasını oluşturur⁷⁹.

B. ULUSLARARASI HUKUK

Çevre kirliliği ve beraberinde getirdiği sorunların uluslararası boyuta ulaşmış olması nedeni ile çevrenin sadece ulusal hukuk normlarıyla korunamayacağı gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle çevrenin korunmasını amaçlayan birçok uluslararası sözleşme imzalanmıştır⁸⁰.Avrupa Konseyi bünyesinde 1950'de kabul edilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ek protokollerinde

⁷⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Öçkan ve Diğerleri - Türkiye Davası Başvuru No:46771/99 Kararı. <https://hudoc.echr.coe.int> Erişim Tarihi 31.07.2021.

⁷⁸ Güngör Engin, "Türk Ceza Kanununda Çevreye Karşı Suçlar" Niğde Üniversitesi 2013 s. 13.

⁷⁹ Parlar Ali, **Türk Ceza Kanunu Şerhi** 2. Cilt Bilge Yayınevi 2015. s. 2070.

⁸⁰ Olgun, age. s. 12.

ve 1961’de kabul edilen Avrupa Sosyal Şartı’nda sağlıklı ve düzenli bir çevrede yaşama hakkı, özgün bir insan hakkı olarak tanınmamıştır⁸¹. Ancak AIHM içtihatlarında çevre hakkı, AIHS’in yaşam hakkı, özel yaşam ve aile yaşamına saygı gibi diğer haklar aracılığıyla dolaylı olarak korunmaktadır⁸².

1970’li yıllarda sanayinin gelişmesi ile birlikte çevre sorunlarının insanlara etkisi göz önüne alınarak bu konuda önlem alınması gerekliliği ortaya çıkınca BM 1972’de Türkiye Cumhuriyeti’nin de dahil olduğu “Çevre ve Kalkınma Konferansı” düzenlenmiştir. Konferans sonrasında yayımlanan Stockholm Bildirgesi’ne göre 26 ilkedeki ilk çevre hakkı “*İnsan, kendisine onurlu ve iyi bir yaşam sürmeye olanak veren nitelikli bir çevrede, özgürlük, eşitlik ve tatmin edici yaşam koşulları temel hakkına sahiptir...*” denilmiş ve çevre hakkı ilk kez temel bir insan hakkı olarak uluslararası bir belgede belirtilmiştir⁸³. Stockholm Bildirgesi yasal bağlayıcılığı olmamakla birlikte, ilk kez bir bildirgede çevre hakkının ifade edilmesi nedeni ile önemlidir.

1980’li yıllarda, insan etkinlikleri sonucu oluşan sera gazı emisyonlarının küresel iklim değişiklikleri ile ilişkilendirilmesi ile uluslararası boyutta birçok konferans düzenlenmiş ve bunun sonucunda BMGK İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi için İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Hükümetler arası Müzakere Komitesi’nin kurulması kararlaştırılmıştır. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi tasarısı da bu komisyon tarafından 09.05.1992 tarihinde kabul edilerek 1992 tarihinde 154 ülke tarafından imzalanarak 21.03.1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yürürlük tarihinden sonra da diğer ülkeler tarafından imzalanmaya devam edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ise 24.05.2004 tarihinde 189. taraf olarak katılmıştır.

28.10.1982’de BMGK’de “Dünya Doğa Şartı” kabul edilerek devletlerin çevre hakkına ilişkin yükümlülükleri ile bireylerin katılımını gösteren ilkelerin somutlaştırılması amaçlanmıştır⁸⁴. Dünya Doğa Şartı ile çevresel zararlardan doğan tazminat hakları uluslararası bir ilke olarak benimsenmiştir⁸⁵.

⁸¹ Kaboğlu İbrahim, **Çevre Hakkı**, İmge Kitabevi, 1996, s. 137.

⁸² Keleş Ruşen/Ertan Birol, **Çevre Hukukuna Giriş**, İmge Kitabevi, 2002, s. 94-95.

⁸³ Kaboğlu, age. s. 138.

⁸⁴ Kaboğlu, age. s. 18.

⁸⁵ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 31.

1992’de yapılan “Çevre ve Gelişme Konferansı” ve sonunda yayımlanan Rio Bildirgesi’nde ülkelerin çevreye duyarlı yönetim şekilleri benimsemelerine yönelik ilkelerin kabulü açısından önemli bir adım olmuştur⁸⁶. Zira bildirmede yaşam hakkı ve çevresel konularda kararlara katılma hakkı vurgulanmıştır⁸⁷. Bu konferans sonunda Türkiye Cumhuriyeti tarafından da imzalanan “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi⁸⁸” ile biyolojik çeşitliliğin unsurları ekolojik, genetik, sosyal, ekonomik, bilimsel, kültürel, rekreatif ve estetik değerler olarak sıralanmış, devletlerin kendi biyolojik kaynakları üzerindeki hak sahipliğini de kabul ederek, insan faaliyetleri yüzünden önemli ölçüde azalan biyolojik çeşitliliğin korunmasının insanlığın ortak sorunu olduğu belirtilmiştir. Bu ortak sorunun her devletin kendi biyolojik çeşitliliğini koruyarak ve dolayısıyla kendi biyolojik kaynaklarını sürdürülebilir şekilde kullanarak aşılabileceği, bunun için gerekli olan teknolojik ve bilimsel tekniklerin geliştirilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Biyolojik çeşitliliğin korunmasının ve sürdürülebilir kullanımının devletler arasında dostane ilişkileri güçlendireceğini ve insanlık için barışa katkıda bulunacağını kaydedilmiştir.

1985’te “Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi” ve 1987’de çevre konusunda oluşturulmuş en başarılı çok taraflı anlaşma olarak kabul edilen “Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü” kabul edilmiş, zamanla öngörülen gaz salınım azaltım taahhütleri yeni maddelerin de etkisi ile daha ileriye götürülmüştür. Montreal Protokolü, tarihte ilk defa, o dönem henüz kesinlik kazanmamış olan bilimsel sonuçlar ışığında, insan kaynaklı, ozon tabakasını incelten maddelerin çok taraflı bir anlaşma temelinde kısıtlanmasını öngörmüştür. Türkiye Cumhuriyeti Montreal Protokolü’ne 19.11.1991’de taraf olmuş ve protokole getirilen tüm değişiklikleri kabul etmiştir⁸⁹.

⁸⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesi <https://www.mfa.gov.tr/> Erişim Tarihi 03.07.2018.

⁸⁷ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 31.

⁸⁸ Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi 27.11.1996 tarih ve 22860 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak 12.05.1997’de yürürlüğe girmiştir. Onay Kanunu: 29.08.1996 tarih ve Sayı: 4177 Bakanlar Kurulu Kararı: 21.11.1996 tarih ve 96/8857 K. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14280/biyolojik-cesitlilik-sozlesmesi.html>.

⁸⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesi <https://www.mfa.gov.tr/> Erişim Tarihi 03.07.2018.

Türkiye Cumhuriyeti, bir İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD)⁹⁰ üyesi olarak, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 1992 yılında kabul edildiğinde Sözleşme'nin Ek 1⁹¹ ve Ek 2⁹² listelerine eklenmişti, 2001'de yapılan konferansta alınan kararla Türkiye Cumhuriyeti'nin Ek 1'deki taraflarından farklı konumu tanınarak, Ek 2 listesinden çıkarılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, Ek 1'de yer alıp da geçiş ekonomisi olmayan ve “özel şartları” Taraflar Konferansı kararlarıyla kabul edilmiş olan tek ülke konumundadır. 2015'de yapılan Taraflar Konferansı ile 2020 sonrası için küresel ölçekte bütün ülkeler ilk kez sera gazı emisyon azaltma taahhüdünde bulunmuşlardır⁹³.

1997 yılında ise yapılan konferans sonucunda, gelişmiş ülkelerin sera gazı emisyonunun %5 oranında azaltılmasını öngören Kyoto Protokolü kabul edildi. Kyoto Protokolüne Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun'un 05.02.2009'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce kabulü ve 13.05.2009 tarih ve 2009/14979 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın ardından, katılım aracının Birleşmiş Milletlere sunulmasıyla 26.08.2009 tarihinde Kyoto Protokolü'ne taraf olmuştur. Bu protokol kabul edildiğinde Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf değildi ve protokol gereği belirtilen sayısallaştırılmış salım sınırlama veya azaltma yükümlülüklerine dahil edilmemiştir⁹⁴.

2015'de 21. Birleşmiş Milletler İklim değişikliği Taraflar Konferansı'nda BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf olan ülkeler, iklim değişikliğiyle mücadele ve sürdürülebilir düşük karbonlu bir gelecek için yapılacak yatırım ve eylemlerin hızlandırılması amacıyla Paris Anlaşması'nı imzalamışlardır⁹⁵. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından “Paris Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun” 07.10.2021 tarihli ve 31621

⁹⁰ Organization for Economic Co-operation and Development - Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı 30.10.1961'de kurulan, demokratik yönetimler ve piyasa ekonomisine sahip olan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin de kurucu üye olduğu 34 ülkenin küreselleşme ile ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve yönetim sorunlarının çözümü ve bu sürecin fırsatlarından faydalanmak üzere birlikte çalıştığı uluslararası bir örgüttür.

⁹¹ Ek 1'deki ülkeler gaz salımlarını sınırlamaya ve yutaklarını iyileştirmeye yönelik politika ve önlemler geliştirmekle yükümlüdür. (madde 4.2).

⁹² Ek 2'deki ülkeler, gelişmekte olan ülkelere sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmelerine yardımcı olmak, uyum için mali kaynak sağlamak ve teknoloji transferi için adımlar atmakla yükümlüdür. (madde 4.3, 4.4, 4.5).

⁹³ T.C. Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesi <https://www.mfa.gov.tr/> Erişim tarihi 03.07.2018.

⁹⁴ T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı resmi internet sitesi Erişim Tarihi 03.07.2018.

⁹⁵ Yokuş Sevük Handan, “Çevre Hukuku” s. 132-135.

sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Paris Anlaşması’n hedefleri; küresel ortalama sıcaklık artışının sanayileşme öncesi döneme göre 2°C altında tutulması ve bu hedefe yönelik küresel çabaların sürdürülmesi, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı uyum kabiliyetinin ve iklim direncinin artırılması, düşük sera gazı emisyonlu kalkınmanın temin edilmesi ve bunlar gerçekleştirilirken gıda üretiminin zarar görmemesi, düşük emisyonlu ve iklim dirençli kalkınma yolunda finans akışının istikrarlı hale getirilmesi olarak sayılmıştır⁹⁶.

Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE⁹⁷) tarafından Haziran 1998’de hazırlanarak imzaya açılan, amacı insan haklarının korunmasına katkıda bulunmak ve gelecek nesiller için sağlıklı bir yaşam ortamı sağlamak için bilgilendirme ve karar verme sürecinde taraf devlet vatandaşlarının katılımını ve adalete erişimini sağlamak olan Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Karar Sürecine Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi imzalanmıştır.

Stockholm’de Avrupa Konseyi’nin 27.01.2003 gün ve 80 sayılı Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Hakkında Yönergesi ile AB devletleri çevre ceza suçlarını hürriyeti bağlayıcı cezalar ve güvenlik tedbirleri ile önleme yükümlülüğü altına girmişlerdir⁹⁸. Yönergenin yürürlüğe girmesi ile üye devletler bunu iç hukukuna uygulamış veya iç hukukunda yer alan çevre suçları hükümlerini bununla uyumlu hale getirmiştir⁹⁹.

Avrupa Birliği Konseyi’nin 27.01.2003 tarihli ve 2003/80/JHA sayılı Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Hakkında Yönergenin yürürlüğe girmesinden sonra pek çok üye devlet, bunu iç hukukuna geçirmiş veya iç hukukunda bulunan çevre suçları hükümlerini Yönerge ile uyumlu hale getirmiştir. Yönergede AB üyesi devletlere ceza kanunlarında sadece kast ile değil taksir ile de çevrenin kirlenmesine ilişkin maddeler eklenmesine ve bunların hürriyeti bağlayıcı ceza ile müeyyelendirilmesini ayrıca bu suçları işleyenlerine, şeriklerine ve azmettirenlerine uygun ve caydırıcı ceza öngörülmesini ve en geç 27.01.2005’e kadar iç hukuklarında düzenleme

⁹⁶ T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı resmi internet sitesi Erişim Tarihi 20.02.2022.

⁹⁷ The United Nations Economic Commission for Europe. Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi’nin yargı yetkisi altındaki beş bölgesel komisyondan biri olarak 28 Mart 1947 tarihinde kurulmuştur.

⁹⁸ Taneri Gökhan, **Çevreye Karşı Suçlar** 2016 Bilge Yayınevi s. 9.

⁹⁹ Ertan/Keleş, age, s. 98.

yapılması yükümlülüğü getirmiştir. Bu yönergenin etkisi ile üye ülkeler de ülkemiz gibi yönergede istenilen şekilde koruma için cezai korumayı ön plana almıştır¹⁰⁰. Bu Çerçeve Kararı Komisyon'un 13.3.2001 tarihli raporu ile yönerge önerisi olarak sunulmuş ve neredeyse aynı şekilde kabul edilmiştir. Gerçekten de çerçeve kararlar ceza hukuku kurallarının yakınlaştırılması amacı ile kullanılırlar; ancak çevreye karşı suçlar ABA 31/e. maddede sayılan mevzuatların yakınlaştırılabileceği konulardan değildir. Bu nedenle yetki aşımı sebebi ile eleştiriye uğramıştır¹⁰¹. AB Sözleşmesi 130r maddesi I. fıkrasına göre birliğin bir çevre politikası dahilinde amaçlarına ulaşması gerektiğini ifade etmekte, birliğin çevre politikasının çevreyi, kalitesini iyileştirmek, insan sağlığını korumak, doğal kaynakları düzenli ve rasyonel kullanmak, mahalli ve global çevre problemlerini çözecek uluslararası alanda tedbirler almak suretiyle çevreyi korumak olarak belirtilmiş ve organlarına bu konuda gerekli düzenlemeleri yapma yükümlülüğü yüklemektedir¹⁰².

AB'nin eski adı olan Avrupa Ekonomik Birliği'nden ekonomik kelimesi 1987'de kaldırılmış sadece ekonomik amaçlar dışında çevrenin korunması da dahil olan başkaca amaçlarının da olduğunu belirtmiştir. Ancak bu tarihten önce AB'nin bir çevre politikasının olmadığı anlamı da çıkarılmamalıdır. AB Maastricht Sözleşmesi ile çevreyi gözetan bir gelişmeyi amaçladığını belirtmiştir. Maastricht Antlaşması ile çevrenin korunması ilkesi ilk kez açıkça AB hedeflerine girmiş, ekonomik büyümenin çevreyle uyum içinde gerçekleşmesi gerektiği belirtilerek AB'ye bir çevre politikası geliştirme görevi verilmiştir¹⁰³. Diğer yandan AB'nin kuruluşunda amaç, malların serbest dolaşımını sağlama ve rekabeti bozucu hareketleri engellemedir, bu fiiller AB Komisyonu tarafından cezalandırılabilir kılınmışsa da, bu cezalandırma yetkisi ceza hukuku bakımından bir cezalandırma olmayıp, idari yaptırım uyguma ya da özel hukuka dayanan zarar veya haksız rekabetle dayalı tazminata hükmetme yetkisi olarak nitelendirilmiştir¹⁰⁴.

¹⁰⁰ Malkoç, age, s. 2981.

¹⁰¹ Kocasakal Ümit, **Avrupa Birliği Ceza Hukukunun Esasları** Vedat Kitapçılık 2004 s. 219; Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, **Ceza Hukuku Özel Hükümler** s. 687.

¹⁰² Ünver/Nuhoğlu, age, s. 46.

¹⁰³ Ceylan, age, s. 12.

¹⁰⁴ Şen Ersan, **Ceza Hukuku Açısından Avrupa Birliği'nde Çevrenin Korunması** İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No:7 Nisan 1994 s. 61.

Avrupa Parlamentosu'nun 19.11.2008 tarihli çevrenin ceza hukuku aracılığıyla korunmasını konu alan 2008/99/EC direktifinde¹⁰⁵ de ekonomik birliğin çevreyi de koruması, gelişmelerin ve çevre korumanın devamlılığı vurgulanmıştır.

Ayrıca son zamanlarda uluslararası suç olarak çevre kırımı suçu üzerinde çalışmalar da bulunmaktadır. 1996 Rusya Federasyonu Ceza Kanunu çevre kırımı suçunu içeren ilk ceza kanunlarından, daha sonra eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ülkeleri de ceza kanunlarına da bu suçu eklemiş, yaptırımını da sekiz yıldan yirmi yıla kadar hapis cezası olarak belirlemişlerdir¹⁰⁶. Çevre kırımını uluslararası bir suç haline gelecekse, suçun koruyacağı hukuki menfaate yani çevreye karşı farkındalık ve sorumluluk üstlenilmesine katkı sağlaması için suç sınırlarının ceza hukukuna uygun olarak dikkatli bir şekilde tanımlanması gerekir¹⁰⁷. Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu nezdinde bu konuda bir çalışma olmakla beraber henüz kanunlaşmış bir düzenleme yoktur.

C. Çeşitli Ülkelerdeki Düzenlemeler

Anayasalarında çevrenin korunmasına ilişkin hükümlere yer veren ülkelerdeki mevcut düzenlemeler üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bazı ülke anayasaları çevre sorunlarıyla mücadele konusunda devlete veya devletle birlikte vatandaşlara ödev yüklerken bazı ülke anayasaları ise sağlıklı ve düzenli bir çevrede yaşama hakkını başlı başına bir hak olarak güvence altına almıştır¹⁰⁸. Anayasalarında açık bir şekilde çevre hakkına yer veren, genellikle herkesin çevre hakkına sahip olduğu şeklindeki ibareleri bulunduran anayasalar çevre hakkı belirtilirken, çevrenin niteliğini belirleme gayesiyle genellikle “sağlıklı” “dengeli” “temiz” “düzenli” gibi ibarelere yer vermişlerdir. Anayasamızın da içinde bulunduğu ikinci grup düzenlemede ise, çevre hakkının varlığını açık bir şekilde belirtmemekle birlikte, onu anayasada yer alan sağlık hakkı, mülkiyet

¹⁰⁵ Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law.

¹⁰⁶ Gauger, Anja- Rabatel - Fernel, Mai Pouye - Kulbicki, Louise - SHORT, Damien - Higgins, Polly “*The Ecocide Project Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace*” Published by Human Rights Consortium 2012 s.

¹⁰⁷ Puleo, V. L. “A New International Crime of Ecocide?” University of Bologna Law Review, 6 (2), 163–170 s. 166 <https://doi.org/10.6092/issn.2531-6133/13921> Erişim tarihi 10.03.2022.

¹⁰⁸ Emer, age, s. 7.

hakkı, kişiliğin korunması, yaşama hakkı gibi diğer klasik haklarla bağlantı kurarak ifade edilir. En yaygın biçimde ise, çevre hakkından doğrudan veya dolaylı bir biçimde bahsedilmeksizin, çevrenin korunmasının devletin bir ödevi olduğunu dile getiren ve devlet organlarına yol gösterecek olan genel bir norma veya rehber ya da temel ilkeye anayasada yer ver veren anayasalar bulunmaktadır¹⁰⁹.

Bu bölümde kıta avrupası ülkeleri ve anglo sakson ülkeleri uygulamasından örnek ülkeleri daha ayrıntılı inceleyeceğiz.

1. Kıta Avrupası Ülkeleri

a. Almanya

Almanya’da çevre alanında orijinal ekolojik bir ceza hukuku kurulmasının tarihi eskilere dayanmaz yeni ortaya çıkmıştır. Daha önceleri çevrenin korunmasında, klasik bireysel, yani devletçe tanınmış idari yararların korunması anlaşıyordu ve ceza hukuku normları da bu amacı gütmektedir. 1980 yılında 18. ceza kanunu değişikliği ile ceza kanunun 28. babında “Çevreye Karşı Suçlar” başlığı altında, çevre ceza hukukuna ilişkin olmakla birlikte farklı kanunlarda bulunan suç tipleri bir araya getirilmiş böylece farklı kanunlardaki maddeler birbirleri ile uyumlu hale getirilmiş, ceza hukukunun etkileri genişletilmiş teşebbüsün cezalandırıldığı alan yaygınlaştırılmış ve cezai yaptırımlar ağırlaştırılmıştır¹¹⁰. Almanya çevre politikası temel amacı olarak insanı ön plana çıkarmıştır¹¹¹. Alman Çevre sorumluluk hukukunda “çevre kirliliği” kavramı kullanılmamış kirliliğin kapsamı geniş tutulmuştur¹¹².

Çevrenin anayasal korumasının, anayasada düzenlenmiş olan temel hakların yorumuyla mı, yoksa anayasaya bir çevre hakkı konularak mı, yoksa anayasaya devletin çevreyi koruma hususunda yükümlü olduğuna dair bir ibarenin eklenmesiyle mi sağlanacağı tartışılmış, 1994’te

¹⁰⁹Güneş Ahmet M, “**Alman Çevre Hukukunun Anayasal Çerçevesi**” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2009 Cilt: 58 Sayı: 4 s. 780-781.

¹¹⁰ Ünver/Nuhoğlu a.g.e. s.25-26.

¹¹¹ Ünver/Nuhoğlu a.g.e. s.10.

¹¹² Üçışık/Üçışık a.g.e. s.23.

anayasaya eklenmiştir. Çevrenin korunma yükümlülüğü devletin yasama, yürütme ve yargı erklerine verilmiştir. Federal Almanya devleti, eyaletler, yerel yönetimler, bunlar dışında kalan diğer kamu tüzel kişileri ve devletin egemenlik yetkilerini taşıyan diğer makamlar, kamusal hizmetleri özel hukuka dayanan usullerle yerine getiren devlet organları bu bağlamda çevreyi koruma yükümlülüğünün muhatabıdır¹¹³.

Federal Almanya Anayasasında¹¹⁴ çevre hakkından doğrudan veya dolaylı bir biçimde bahsedilmeden, çevrenin korunmasının devletin bir ödevi olduğuna ve devlet organlarına yol gösterecek olan temel ilkeye yer verilmiştir, böylelikle devletin egemenlik yetkilerini kullanan organlarına çevrenin korunması temel bir ödev olarak yüklenmiştir¹¹⁵. Anayasasının 2. maddesinde her insanın yaşam hakkı olduğu belirtilmiştir¹¹⁶. “*Doğal Kaynaklar ve Hayat ile Hayvanların Korunması*” başlıklı 20a maddesinde, çevrenin korunmasının gelecek kuşaklara karşı bir ödev olduğu, devletin doğal kaynaklarını, doğal yaşamı ve hayvanları koruması gerektiği, bunu da gerekli mevzuat ve yasama yürütme hakları ile yapacağını belirtmiştir.¹¹⁷

Alman Ceza Kanun’unda suyun, havanın ve toprağın kirletilmesi ayrı ayrı kanun maddeleri olarak yer alır.

Alman Ceza Kanunu’nu “Suların Kirletilmesi Suçu” başlıklı 324. maddesinde, suları yetkisiz olarak kirleten ya da özelliklerini olumsuz yönde değiştiren kişi hakkında 5 yıla kadar hapis veya adli para cezası öngörülmüştür. Bu suça teşebbüsün mümkün olduğu ve suçun taksirle işlenmesi halinde cezanın 3 yıla kadar hapis veya adli para cezası olacağı maddenin diğer fıkralarında öngörülmüştür. Alman Ceza Kanunu’nun “Toprağın Kirletilmesi” başlıklı 324a

¹¹³ Güneş a.g.e. s.791 ve 803.

¹¹⁴ 23.05.1949 tarihli Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland.

¹¹⁵ Güneş a.g.e. s.780-781.

¹¹⁶ Federal Almanya Adalet ve Tüketici Koruma Bakanlığı resmi internet sitesi İngilizce dilinden çevirisi “Article 2 Personal Freedoms: Every person shall have the right to life...”

¹¹⁷ Federal Almanya Adalet ve Tüketici Koruma Bakanlığı resmi internet sitesi İngilizce dilinden çevirisi “Article 20a Protection of the Natural Foundations of Life And Animals: Mindful also of its responsibility toward future generations, the state shall protect the natural foundations of life and animals by legislation and, in accordance with law and justice, by executive and judicial action, all within the framework of the constitutional order.”

maddesinde suçu ise, kişilerin idare hukukundan kaynaklanan yükümlülüklerini ihlal ederek toprağa madde karıştırma, nüfus ettirme veya serbest bırakmak suretiyle, başkasının sığınağına veya hayvanlara veya sulara, önemli değeri olan eşyaya zarar vermeye uygun olacak şekilde önemli bir kapsamda kirlenmeye neden olursa veya olumsuz olarak değiştirirse 5 yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır demektir. Yine teşebbüsün cezalandırılacağı ve suçun taksirle işlenmesi halinde hapis cezasının 3 yıla indirileceği belirtilmiştir. Alman Ceza Kanunu'nun 325. maddesinde ise havanın kirlenmesi suçu bulunmaktadır. Maddede tesislerin idare hukukundan kaynaklanan yükümlülükleri ihlal etmek suretiyle, tesise ait olmayan bir alandaki havada, başkalarının sağlığına, hayvanlara, bitkilere ya da önemli bir değeri olan mala zarar vermeye uygun olan değişikliklere neden olması halinde canlılara zarar verecek şekilde havanın kirlenmesi veya zararlı maddeleri işletme alanı dışında serbest bırakan kişinin 5 yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılacağı belirtilmiştir. Yine taksirli halin üst sınırı 3 yıl olacağını ayrıca suçun basit halinin kişiler, sular, toprak, hayvan, bitki veya önemli değeri olan mala zarar vermesi halinde cezanın arttırılacağını belirtmiştir¹¹⁸.

b. İsveç

İsveç'te çevre koruma bilinci eskilere dayanmaktadır, 1969 tarihli Çevre Koruma Kanununda çevre kabahatleri için para cezası öngörüldüğü görülmektedir. 1981 tarihinde ise Ceza Kanununa bir kısım çevre suçu düzenlenmiş ve bu suçlar için otuz ile altmış gün arasında para cezası yaptırımı getirilmiştir. Daha sonra Ceza Kanunundaki suçlar Çevre Koruma Kanununa transfer edilmiştir. Ayrıca İsveç Anayasasında çevre hakkından doğrudan bahsedilmeksizin, çevrenin korunmasının devletin bir ödevi olduğunu dile getirilmiştir¹¹⁹.

İsveç'te bir Çevre Koruma Ajansı¹²⁰ bulunmaktadır. Bu ajans, İsveç'te, çevresel sorunlardan sorumlu kamu ajansı olmanın yanı sıra AB ve uluslararası alanda çevre ile ilgili İsveç

¹¹⁸ Aygörmez Uğurlubay, age, s. 313-374; Emer, age, s. 27.

¹¹⁹ Güneş, age, s. 782.

¹²⁰ Swedish Environmental Protection Agency.

hükümeti adına görevler yürütmektedir. Çevre Kanunu'nun amacı sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek olarak belirtilmiştir¹²¹.

İsveç'te AB hukuku normlarının da iç hukuka aktarıldığı görülmektedir; çevre suçları kasıt veya kusurla işlenebilir, bu kapsamda çevreye zarar verecek bir kimyasal maddeyi dikkatsiz şekilde bulundurmak, çevresel denetimi engellemek, çevre koruma bakımından yetersiz bilgi vermek, çöp dağıtmak, çevre suçu olarak nitelendirilmiştir. Çevre suçlarının yaptırımı olarak da adli para cezası ve hürriyeti bağlayıcı cezalar öngörülmüş, çevreyi kirleten malın müsaderesi de mümkündür¹²².

İsveç çevre kanununda atık yönetimi, sürdürülebilir çevre, kanunun amaçları arasında sayılmıştır.¹²³ bu kapsamda sağlık risklerine, hasara veya diğer zararlara yol açabilecek şekilde atık biriktirmek, izinsiz atık taşımacılığı, hayvanlara veya yumurtalarına zarar vermek suç sayılmış, suçların işlenmesi halinde para cezası ve 4 ila 6 yıl arasında değişen hapis cezaları öngörülmüştür¹²⁴.

2. Anglo-Sakson Ülkeleri

a. Amerika Birleşik Devletleri

Çevre hukukuna ilişkin düzenlemenin ilk 1899 yılında Nehir ve Limanlar Kanunu (The Rivers and Harbors Act) ile suyun kirletilmesini konu alan ve kusursuz sorumluluk getiren ve yaptırıma bağlanmış bir kanun olduğunu görüyoruz. Kapsamlı Çevresel Tepki, Tazminat ve Sorumluluk Yasası (The Comprehensive Environmental Response, Compensation, and Liability Act-CERCLA) ve Kaynakları Koruma ve Kurtarma Yasası (The Resource Conservation and Recovery Act-RCRA) bu çerçevede ve bu dönemde yürürlüğe girmişlerdir. Çevresel sorunlar

¹²¹ Swedish Environmental Protection Agency “*Swedish Environmental Law An Introduction To The Swedish Legal System For Environmental Protection*” Naturvårdsverket 2017 s. 13.

¹²² Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 304.

¹²³ Swedish Environmental Protection Agency, “**Swedish Environmental Law An Introduction To The Swedish Legal System For Environmental Protection**” Arkitektkopia AB, Bromma 2017 s. 15.

¹²⁴ Mitsilegas, Valsamis – Fitzmaurice, Malgosia – Fasoli, Elena, **Fighting Environmental Crime in the UK: A Country Report** www.efface.eu 2015 s. 21-35.

karşısında ve çevreyi korumaya yönelik bu yasal düzenlemelerin yanında 1981 yılında ABD’de Çevre Koruma Ajansı (The Environmental Protection Agency-EPA) adlı bir de büro kurulmuştur. EPA çevre kanunlarının uygulanmasında tek yetkili otorite olup, EPA yetkilileri bir ihlali fark ettiklerinde, ihlali yapan kişiyi uyarır. İhlali yapan kişinin bu ihlali tekrarlaması halinde EPA idari yaptırım uygulamak yetkisine sahiptir. Bu bağlamda EPA tarafından 1989-1991 tarihleri arasında 4.017 adet idari yaptırım kararı verilmiştir¹²⁵. İdari yaptırımlar, cezai yaptırımlardan daha yaygın kullanılmaktadır¹²⁶. Federal düzeyde çevre suçları; kirletme suçları, vahşi yaşam suçları, hayvan refahı suçları ve işçi güvenliği suçları olarak dört gruba ayrılır, cezalar ise; para cezası, denetimli serbestlik, hapis cezası veya bu cezaların bir kombinasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Kaynak Koruma ve Kurtarma Kanunu kapsamında; atık, kimyasal atık, atıkların nasıl temizleneceği ve yaptırımlar tanımlanmış, maddenin kirletme potansiyeline göre 110 ABD dolarından 27.000 ABD dolarına kadar idari para cezasına hükmedileceği belirtilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri hukukuna baktığımızda çevreye ilişkin cezai maddelerin tek bir yerde olmadığını, farklı kanunlarda yer aldığını görüyoruz. Birleşik Devletler Çevre Koruma Birimi¹²⁷ bulunmaktadır. Birim amacını insan sağlığı ve çevrenin korunması olarak açıklamaktadır. Bu amacı gerçekleştirirken de¹²⁸, federal bütünlük içinde çevreyi koruma amacıyla kurallar koyar ve yaptırımlar uygular. Gerçekten de Amerika Birleşik Devletleri’nin siyasi yapısında kişiler hem federal birliğin hem de bu federal birliği oluşturan devletçiklerin vatandaşlarıdır ve her ikisinin kanunlarına da uymaları beklenir. Adalet Bakanlığı bünyesinde özel olarak çevre suçlarına ilişkin davaları soruşturmak ve kovuşturmak üzere birimler oluşturulmuştur. Eyaletler ve federal organların çevre kanunlarının uygulanmasında işbirliği yaptığı görülmektedir. Michigan eyaletinde meydana gelen çevre ihlallerinde, Michigan başsavcılığı çevresel suçlara ilişkin davaları uygulaması daha kolay ve yaptırımları daha ağır olduğu için geleneksel suçlar içinde değerlendirmektedir. Mesela yanlış beyanda bulunmak suretiyle çevre ruhsatı alınır veya istenilen bilgi yanlış verilir ise, savcılık belgede sahtecilik suçlamasında bulunabilmektedir¹²⁹.

¹²⁵ Yılmaz, age. s. 103.

¹²⁶ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 245.

¹²⁷ United States Environmental Protection Agency resmi internet sayfası Erişim Tarihi 10.04.2019, <https://www.epa.gov/>.

¹²⁸ United States Environmental Protection Agency resmi internet sayfası Erişim Tarihi 10.04.2019, <https://www.epa.gov/>.

¹²⁹ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 292.

Federal olarak değerlendirildiğinde şirketlerin aldığı çevre cezaları, diğer cezalarından daha fazladır ve bunların büyük çoğunluğu kişilere karşı işlenmiştir¹³⁰.

Ceza davasından ceza alınsa dahi Birleşik Devletler Çevre Koruma Birimi veya diğer bir idari birim tarafından idari para cezası kesilmesi ve parasal zarara uğrayanlara tazminat ödemeleri mümkündür.¹³¹ Bir tüzel kişiliğin yakınındaki bir nehre yakıt dökmesi sonucunda Temiz Su Kanununun¹³² ve olayın meydana geldiği New Jersey eyaletinin ve dolayısıyla Birleşik Devletler'inin yaşam güvenliğini ihlal ettiği gerekçesi ile suçlu bulunması ardından, para cezasına, beş yıl boyunca atık yönetimi ile ilgili gelişim sağlamasına ve bu gelişimi mahkemeye bildirmesine, çalışanlarına bu konuda bilgilendirme eğitimi vermesine karar verilmiştir¹³³. ABD tüzel kişilerin cezai sorumluluklarını çevresel suçlar açısından kabul etmiş ülkelerdir¹³⁴.

b. İngiltere

İngiltere'de İngiltere-Galler ve İskoçya olmak üzere iki farklı yasal sistem vardır. Çevre ceza hukuku alanındaki mevzuat, özellikle son yirmi yılda yapılan önemli miktarda reform nedeniyle, birçok tüzük ve yönetmelikte büyük oranda parçalanmaktadır. 1990 tarihli Çevre Koruma Kanunu¹³⁵ çevre ceza hukukunun temel kanunudur. Çevre suçları için kusursuz sorumluluk benimsenmiştir ve çevre suçlarının yaptırımını hapis ve para cezasından oluşmaktadır¹³⁶.

Michigan Ceza Kanunu Sahtecilik suçlarıyla ilgili 41. bölümde belgede sahteciliğin cezasını 14 yıla kadar hapis olarak belirlemiştir. “Sec. 248. (1) A person who falsely makes, alters, forges, or counterfeits a public record, or a certificate, return, ..., or attestation may be received as legal proof, ... is guilty of a felony punishable by imprisonment for not more than 14 years”

¹³⁰ Cohen, Mark A. “*Environmental Crime And Punishment: Legal/Economic Theory And Empirical Evidence On Enforcement Of Federal Environmental Statutes*” Northwestern University, School of Law Vol. 82, No. 4 s. 1074

¹³¹ Cohen, age, s.1076.

¹³² Clean Water Act.

¹³³ Environmental Crimes Case Bulletin U.S. Environmental Protection Agency Office of Criminal Enforcement, Forensics and Training December 2018-February 2019 Erişim Tarihi 15.05.2019.

¹³⁴ Katoğlu, age, s. 78-80.

¹³⁵ Environmental Protection Act 1990.

¹³⁶ Sevik Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 296.

Ek olarak Çevre Ajansı¹³⁷ da çevre cezalarına hükmetmektedir. Belli bir standardizasyon seviyesi, AB yasalarının, özellikle de Çevre Suç Direktifi'nin¹³⁸ aktarılmasının bir sonucudur.

İngiltere'de, çevre suçlarının hükümet veya ulusal ve yerel kolluk için bir öncelik olmadığı görülmektedir. Genel ceza prosedürünün kuralları, çevre suçlarına özgü bazı kurallar olmasına rağmen, çevre suçları için geçerlidir. Çevresel suçların çoğu, sadece düzenleyicilerin çevre suçlarını uygulamalarını ve kovuşturmalarını kolaylaştırmakla kalmayıp aynı zamanda işletmecilerin olası tüm risk azaltıcı önlemleri almaları için güçlü bir teşvik teşkil eden katı bir sorumluluk getirmektedir. İdari kurumlar çevrenin korunmasında ceza hukukundan yararlanmışlardır¹³⁹

İngiltere hukuk sisteminde, çevre, hem örgütlü suçla ilgili özel bir mevzuatta, hem de genel olarak örgütlü suça adanmış bir mevzuat da bulunmamaktadır. Avrupa mevzuatının İngiltere hukuk sistemine aktarılmasından dolayı, polis gibi icra memurları, suçu yerel yasalar altında veya AB mevzuatı altında veya her ikisi altında soruşturmanın daha uygun olup olmadığına karar verebilmektedir¹⁴⁰. İngiltere tüzel kişilerin cezai sorumluluklarını çevresel suçlar açısından kabul etmiş bir ülkedir¹⁴¹.

Çevre Koruma Kanunu'nun 33. maddesinde “atıkların izinsiz ya da tehlikeli şekilde depolanması, islenmesi ve bertaraf edilmesi” yasaklanmış, yaptırımı olarak da para ve hapis cezası öngörülmüştür.

Kirliliğin Önlenmesi Hakkında Kanun (Control of Pollution Act 1974)²²⁸ ise suların ve devamı maddelerinde sayılan atıkların sulara verilmesi yasaklanmakta ve bu davranışlar cezai yaptırım altına alınmaktadır. Hava kirliliği konusunda ise ayrıntılı düzenlemelere 1993 tarihli Temiz Hava Yasası'nda yer verilmiştir. Bu kanunun 30. Ve 31. maddesinde hava kirliliğinin bazı

¹³⁷ Environment Agency.

¹³⁸ Directive 2008/99/EC on the protection of the environment through criminal law.

¹³⁹ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 254.

¹⁴⁰ Fighting Environmental Crime in the UK A Country https://efface.eu/sites/default/files/EFFACE_Fighting%20Environmental%20Crime%20in%20the%20UK.pdf Erişim tarihi 12.10.2019.

¹⁴¹ Katoğlu, age, s. 78-80.

çeşitleri tanımlandıktan sonra, bunlara ilişkin cezai yaptırımlar 32. maddede gösterilmiştir. Kanunun 52. maddesinde ayrıca tüzel kişilerin faaliyeti kapsamında neden olunan kirlilik dolayısıyla bu tüzel kişilerin organlarının cezai sorumlulukları da düzenlenmektedir¹⁴².

D. Çevreyi Kasten Kirlletme Suçunun TCK İkinci Bölüm İçindeki Diğer Suçlarla Karşılaştırması

TCK'nın “Çevreye Karşı Suçlar” başlıklı ikinci bölümünde dört ayrı suça yer verilmektedir. Bunlar; çevrenin kasten kirlletilmesi, çevrenin taksirle kirlletilmesi, gürültüye neden olma ve imar kirliliğine neden olma suçlarıdır. Bu başlık altında bu dört suçun birbirinden ayrılan yönlerini belirtilerek karşılaştırması yapılacaktır.

Bahsedilen dört suç tipinden çevrenin kasten kirlletilmesine en çok benzeyen çevrenin taksirle kirlletilmesi suçudur, bu iki suçun birbirinden ilk farkı ise madde başlıklarından da anlaşılacağı üzere manevi unsurlarıdır. Gerçekten de çevrenin taksirle kirlletilmesi suçunun oluşabilmesi için failin, gerekli dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı olarak atık veya atıkları çevreye zarar verecek şekilde toprağa, havaya veya suya vermesi gerekir. Taksirle işlenen suçlara teşebbüs ve içtima hükümleri de uygulanamayacaktır. Bir diğer fark ise, TCK 181/II'de ülkeye atık veya artık sokmak suçu düzenlenmiştir, TCK 182'de bu suça yer verilmemiştir.

TCK 181. ve TCK 182. maddelerin birbirinden bir diğer farkı ise TCK 182. maddede tüzel kişiler hakkında yaptırımdan bahsedilmemiş olmasıdır, TCK 60/IV. maddeye göre tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirine hükmedilebilmesi için kanunda belirtilmesi gerekmektedir, bu halde tüzel kişilerce işlenecek çevrenin taksirle kirlletilmesi halinde tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerine başvurulamayacaktır¹⁴³.

İkinci bölümdeki bir diğer suç ise, TCK 183. madde gürültüye neden olma suçudur. Madde gerekçesinde “*Madde metninde gürültüye neden olma fiili suç olarak tanımlanmıştır. Ancak, bunun için, gürültünün başkalarının sağlığının zarar görmesine elverişli olabilecek şekilde yüksek*

¹⁴² Olgun, age. s. 53.

¹⁴³ Yokuş Şevük “Çevre Suçları” s. 374.

olması gerekir.” denilerek aslında 181. ve 182. maddelerde de korunan çevrenin değil insan sağlığının korunmaktadır. Bu maddede belirtilen sağlığın zarar görmesi şartı bedensel sağlık da ruh sağlığı da olabilir¹⁴⁴. Ancak bu suçta da yine tüzel kişiler aleyhine herhangi bir yaptırım düzenlenmemiştir.

TCK ikinci bölümdeki dördüncü suç ise imar kirliliğine neden olma suçudur. Bu suç kaçak yapılaşmayla, verimli veya verimsiz arazilerin, sahillerin veya yeşillik alanların tahrip edilerek üzerlerine bina inşa edilmesinin dolayısıyla çevre korumasının yanında görüntü kirliliğini de önlemeyi yol açmaktadır ve bu yönüyle diğer üç suçtan ayrılır¹⁴⁵. Yine bu suçta da tüzel kişiler hakkında yaptırıma yer verilmemiştir. Ancak bu suçun daha ziyade tüzel kişilerce işlendiği göz önüne alındığında maddenin suçla mücadelede yetersiz kaldığı görülmektedir.

TCK 184/V’de *“kişinin, ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak yaptığı veya yaptırdığı binayı imar planına ve ruhsatına uygun hale getirmesi halinde, bir ve ikinci fıkra hükümleri gereğince kamu davası açılmaz, açılmış olan kamu davası düşer, mahkum olunan ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar.”* denilerek diğer üç suçun aksine eski hale iade halinde fiilin suç olmaktan çıkacağı belirtilmiştir.

¹⁴⁴ Aygörmez Uğurlubay, age. s. 475.

¹⁴⁵ Aygörmez Uğurlubay, age. s. 501.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇEVRENİN KASTEN KİRLLETİLMESİ SUÇUNUN UNSURLARI VE SUÇUN ÖZEL GÖRÜNÜŞ BİÇİMLERİ

Ş1. ÇEVRENİN KASTEN KİRLLETİLMESİ SUÇUNUN UNSURLARI

A. Suçla Korunan Hukuksal Değer

Çevre hakkı üçüncü kuşak haklardandır¹⁴⁶. XX. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan üçüncü kuşak haklar, tüm insanlığın birlikte çözebileceği, insanların ya da devletlerin tek başlarına çözemeyeceği sorunlardan kaynaklı olan ve tüm dünyayı ilgilendiren değerlerin oluşturduğu haklar bütünüdür¹⁴⁷. Çevre suçları da, toplumsal sözleşmenin ürünü olan ve sonradan oluşturulmuş yapay suç kategorisinde yer alırlar¹⁴⁸. Bu hak kategorisinin çıkış nedenlerinden biri de, bilimsel ve teknik ilerlemenin yarattığı çevre kirliliğinin insanlığı yok edecek derecede korkutucu boyutlara ulaşmasıyla, uluslararası planda ortak çözümler bulma zorunluluğudur¹⁴⁹.

XX. yüzyılın ikinci yarısına kadar doğal çevrenin korunması insan merkezli bir görünüm sergilemiş, yaşam hakkı ve sağlık açısından çevre sorunlarına yaklaşılmış, insan merkezli bir anlayış hakim olmuşken, daha sonra sanayi faaliyetlerinin artması ile çevre kirliliğinin büyük bir tehdit oluşturmasıyla çevresel varlıklar esas alınmıştır¹⁵⁰.

AY'da tanınan çevre hakkı sosyal hakların bir uzantısı olarak onları tanımlayan bir konumdadır. AY 56. maddesinin konusu, sağlıklı ve dengeli bir yaşama hakkıdır ve hakkın karşısındaki ödev ise çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirliliğini önlemektir. Maddede hak ile ödev geleneksel hakların aksine aynı kişiye verilmiştir ve çevre hakkının sahibi herkeştir¹⁵¹. AY 56. maddesi hem hak hem de ödev boyutu ile değerlendirilmelidir. AY 56.

¹⁴⁶ Üçüncü kuşak haklara dayanışma hakları da denilmektedir.

¹⁴⁷ Özenbaş, age, s. 295.

¹⁴⁸ Özcan, age, s. 568.

¹⁴⁹ Ceylan, age, s. 20.

¹⁵⁰ Katoğlu, age, s. 78.

¹⁵¹ Sevük Yokuş, *Çevre Hukuku* s. 41; Özen, age, s. 14.

maddede “çevre hakkı” ifadesi kullanılmamış, “yaşama” kelimesine vurgulama yapılmışsa da buradaki “yaşama” kelimesinin tek başına değil de sağlıklı ve dengeli bir çevre ile bağlantı kurularak açıklanması bu maddenin çevre hakkını koruduğunu göstermektedir.

Yargıtay 18. C.D. 2015/18307 E. 2017/2164 K. sayılı kararında¹⁵² AY 56/I. maddesine atıf yaparak herkesin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının olduğu ve çevre kirlenmesini önlemenin bir görev olduğunu belirtilmiştir. Bu hak aynı zamanda kişilerin yaşam hakkını da korumaktadır. Yaşam, sağlıklı bir çevrede mümkün olacaktır. Canlı kalabilmenin temeli sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşamaktır. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek AY’da hem devlete hem de vatandaşlara bir sorumluluk olarak yüklenmiştir¹⁵³. Devlet de AY’nın kendisine yüklediği bu görevi TCK’da çevre aleyhine hareketleri suç olarak tanımlamakla yerine getirmiştir¹⁵⁴.

Şen’e göre çevre hakkı, çevre bilinci ve devlet ile vatandaşın bu konudaki hak ve ödevlerinin varlığını işaret etmek amacıyla anayasada bulunmalıdır, ancak yeri “sosyal haklar” düzenlemesinin altında değil “yaşam hakkı” düzenlemesinin altında olmalıdır. Çünkü çevrenin korunması yaşam hakkının temelini oluştururken, sosyal haklar devletin öncelikleri gözetir. Sosyal haklar, devletin maddi kaynakları ile sınırlı olarak yerine getirdiği ödevlerdir, yeterli kaynağın olmaması halinde sosyal hak ödevleri yerine getirilemeyecektir ve bu nedenle çevre hakkının gereğince korunması mümkün olmayabilir. Açıklanan nedenden dolayı yaşam hakkı maddesinde çevre hakkına yer verilmeli veya AY’nın Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması başlıklı 65. maddesi yürürlükten kaldırılmalı ya da bu konunun yaşama hakkı içinde değerlendirilmesi sağlanmalıdır¹⁵⁵.

Sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı, TCK’da, Çevre Kanunu’nda ve sair mevzuatta da koruma altına alınmış, çevreyi kirlletme eylemi farklı suç ve kabahat türleri ile yaptırıma bağlanmıştır.

¹⁵² Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 25.01.2022.

¹⁵³ Parlar/Hatipoğlu, age, s. 294.

¹⁵⁴ Parlar, age, s. 2070.

¹⁵⁵ Şen, **Çevre Ceza Hukuku** s. 138 vd.

Tez konumuz olan çevrenin kasten kirletilmesi suçu da TCK'nın “Topluma Karşı Suçlar” başlıklı üçüncü kısmında bulunur. Kanun madde gerekçesinde, “*madde metninde çevrenin kasten kirletilmesi fiilleri suç olarak tanımlanmıştır. Böylece, kişilerin sağlıklı bir çevrede yaşama hakları korunmuş olmaktadır.*” denilerek korunan hukuki değerın kişilerin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı olduğunu belirtilmiştir. Yargıtay'ın görüşü de aynı doğrultudadır.¹⁵⁶ TCK'nın “Ceza Kanununun Amacı” başlıklı 1. maddesinde de benzer bir hükme yer verilerek “Ceza Kanununun amacı; ... kamu sağlığını ve çevreyi ... korumak, suç işlenmesini önlemektir” denilmiştir.

Yargıtay 4. C.D. 2008/6206 E. 2008/10019 K. sayılı kararında¹⁵⁷, kişinin kendi mülkiyetinde olan toprak parçasının alıcı ortam olduğu bir olayda mülkiyet hakkının kullanıldığı ve bu bahisle suçun oluşmadığı iddiasına karşılık; suç bakımından korunan hukuki yararın çevre olduğunu belirtmiştir.

¹⁵⁶ Aynı yöndeki görüşler için bkz. Artuk s.40; Şen “Çevre Ceza Hukuku” s.115; Sevük Yokuş “Ceza Hukuku Özel Hükümler” s. 295; Yargıtay 18. Ceza Dairesi 2015/18307 E. 2017/2164 K. benzer bir karar “Yargıtay 18. C.D. 2015/42872 E. 2017/2177 K. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 56/1. maddesine göre herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında getirilen düzenleme ile de çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek gerek Devlete gerekse vatandaşlara ödev olarak yüklenmiştir. Anayasada yer alan bu ilkeler 2872 Sayılı Çevre Kanunu'nun 3/a maddesinde de benzer biçimde düzenlenmiştir. Buna göre; gerçek ya da tüzel kişi olarak herkes, çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi ile görevli olup, alınacak tedbirlere ve belirlenen esaslara uymakla yükümlüdür. Bu bağlamda, “kamu sağlığını ve çevreyi koruma” prensibi Türk Ceza Kanunu'nun birinci maddesinde Kanun'un amaçlarından birisi olarak öngörülmüş, ayrıca “sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı” başta bu Kanunun 181 ilâ 184. maddeleri olmak üzere, 2872 Sayılı Çevre Kanunu'nda ve diğer bir kısım mevzuatta koruma altına alınmış, çevreyi kirlileme eylemi farklı suç ve kabahat türleri ile yaptırıma bağlanmıştır.” Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2017.

¹⁵⁷ “.... Söz konusu suçu bakımından korunan hukuki yarar çevredir. Mülkiyet çevrenin kasten kirletilmesi suçu bakımından suçun unsuru olarak kanunda düzenlenmemiştir. Dolayısıyla atık maddelerin verildiği toprak parçasının mülkiyetinin tespiti suçun sübutu bakımından mutlak sayılan bir delil niteliği taşımamaktadır. Kaldı ki, aksinin kabulü halinde mülkiyet hakkının çevreyi kirliletebilecek biçimde sınırsız kullanımının çevreyi kasten kirlileme suçunu oluşturmayacağı sonucuna varılacaktır ki, yasa koyucunun bu sonucu amaçladığı da düşünülemez. Örneğin havaya, toprağa ve suya karışabilecek bir takım çevreye ve yaşam formlarına zarar verebilecek nitelikteki atıkların kişinin mülkiyetinden arazide biriktirilmesi ile çevrenin kirlenmesi söz konusu olabilmektedir. Kanunun bu durumu kapsamadığını ileri sürmek maddenin lafzına uymadığı gibi ruhuna da uygun değildir. Dolayısıyla suçun unsuru olmayan bir hususun sorulmaması ile suçun sübutuna etki eden bir delil toplanmaksızın düzenlenen iddianamenin düzenlenmesinde yasaya aykırı bir durumun olmadığı... gözetilmeden itirazın kabulü yerine yazılı şekilde reddine karar verilmesinde isabet görülmemiştir denilmektedir.” Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.4.2017.

Çevreye karşı işlenen suçların koruduğu hukuksal değere göre; çevreyi ve çevresel değerleri esas alan, ekolojik/ekosantrik görüş ile insanı ve insanın geleceğini esas alan, insan merkezli/antroposantrik görüş olmak üzere iki görüş ortaya çıkmıştır¹⁵⁸.

Ekosantrik görüşe göre korunan hukuki menfaat çevre ve ekolojik değerlerin tümüdür, çevre korunmalıdır çünkü çevre kendi başına korunmaya değer bir kavramdır¹⁵⁹. Bolivya Çokuluslu Devleti, dünyada doğanın kanuni haklarını tanıyan ilk ülke olmuş, iklim değişikliğini önlemek, doğal varlıkların sömürülmesini engellemek ve vatandaşların yaşam kalitesini yükseltmek için alınan bu kararlar doğayı insanla eşit statüde görmüştür¹⁶⁰. 2008 yılında kabul edilen Ekvador Cumhuriyeti Anayasası¹⁶¹ yedinci bölüm “Doğanın Hakları” başlığını taşır ve toplam dört maddeyle doğanın hakları belirtilmiştir. Doğa varlığıyla ve tüm yaşamsal döngüsüyle saygıya değer sayılmış, doğa haklarının uygulanması ve korunması için devlet otoritesinin kullanılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca devlete, doğanın kendini yenilemesi için mekanizmalar kurmak, çevreye zarar veren uygulamaları kaldırmak, doğadaki çeşitliliğin yok olmaması için önlemler almak gibi ödevler yüklenmiştir. Yine aynı bölümde olan Ekvador Cumhuriyeti Anayasası 73. maddede ise ulusun genetik varlıklarını değiştirebilecek organizmalar ile organik ve inorganik maddelerin ülkeye sokulması yasaklanmış, kişilerin iyi bir yaşam tarzına sahip olmalarını sağlayan doğal zenginlikten yararlanma hakkına da yer verilmiştir.

Antroposantrik görüşe göre, çevreyi kirletenin cezalandırılması insanların ve tüm canlıların yaşam hakkı yanında malvarlığı hakkını da korumuştur¹⁶². Antroposantrik görüş kendi içinde ikiye ayrılır. Bunlardan biri, sadece insan sağlığını ve yaşamını tehdit eden çevre ihlallerinin cezalandırılması gerektiği görüşüdür, örnek olarak TCK 183 “Gürültüye Neden Olma” suçu gösterilebilir. Diğer alt görüş ise, yaşam kalitesini, böylece de tesis edilen insan sağlığını tehdit eden çevre ihlallerinin cezalandırılması gerektiğini savunur, TCK 184 “İmar Kirliliğine Neden

¹⁵⁸ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 242.

¹⁵⁹ Ünver/Nuhoğlu, age, s.54.

¹⁶⁰ Baykan, Barış Gençer “**İnsanın Çevre Hakkından Doğa’nın Haklarına: Ekolojik Anayasa**” Araştırma Notu 12/132 T.C. Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi Resmi İnternet Sitesi Erişim Tarihi 20.02.2022

¹⁶¹ İngilizce çevirisinden alınmıştır, çeviri metni için: Georgetown Üniversitesi Resmi İnternet Sitesi Erişim tarihi 15.02.2022.

¹⁶² Artuk/Gökçen/Yenidünya, age, s. 5554.

Olma” suçu bu görüşe örnek gösterilebilir, *Özcan*’a göre inceleme konumuz olan çevrenin kasten kirletilmesi suçu ekosantrik görüşe örnektir¹⁶³. Maddede korunan hukuki yarar herkesin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkıdır. Bu hakkın kullanılabilmesi için çevrenin korunması ve korunan çevrede sağlıklı ve düzenli yaşamın sağlanması amaçlanmıştır. Yaşayabilmenin, hak ve hürriyetlerin kullanılması ve bu suretle varlık ve gelişiminin devamının temeli sağlıklı ve temiz çevrede yaşayabilmektir¹⁶⁴.

TCK 181/II. madde bakımından suçun aslında sadece ülkesel sınırlar içinde değil, uluslararası bir suç niteliğinde olduğu ve idari yararların da korunduğu dikkate alındığında bu suçun; çevresel değerler, bireyin ve toplumun yararları ile idari yararları gözetildiği görülmektedir¹⁶⁵.

Kanaatimiz, çevrenin korunmaya değer bir kavram olduğunu kabul etmekle birlikte, insan hayatı ve sürdürülebilir sağlıklı nesillerin devamlılığı için antroposantrik görüşün daha uygulanabilir olduğudur. İnsan menfaatleri çevrenin korunmasını gerektirir ve bahsedilen menfaat bireysel değil toplumsal olmalıdır, zira sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı toplumsal yaşama hizmet etmelidir. Bu kapsamda insana zarar veren çevrenin korunmaya değer olmadığı sonucu çıkmaktadır ki bu zarar ve sonuçları uzun zamana yayılmış bilimsel araştırmalar sonucu elde edilecek bilgilere göre değerlendirilmesi gereken, çevreyi ilgilendiren bilimlerin de katkısıyla çözüme kavuşturulabilecek konulardır.

B. Suçun Konusu

Suçun konusu çevredir¹⁶⁶. TCK 181/I. maddede düzenlenen suçta suçun konusu, suçun üzerinde işlendiği nesne olan ve maddede alıcı ortam¹⁶⁷ olarak nitelendirilen toprak, su ve hava¹⁶⁸

¹⁶³ Özcan, age, s.571.

¹⁶⁴ Parlar, age, s.2070.

¹⁶⁵ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** age, s. 311.

¹⁶⁶ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, **Ceza Hukuku Özel Hükümler** s. 691; Sevük Yokuş, **Ceza Hukuku Özel Hükümler** s. 297.

¹⁶⁷ Alıcı ortam çevre kanunu 2.maddesinde hava, su, toprak ortamları ile bu ortamlarla ilişkili ekosistemler olarak belirtilmiştir.

¹⁶⁸ Artuç Mustafa/Gökcan Hasan Tahsin, **Pratik Ceza Kanunu** Genişletilmiş ve güncellenmiş 6. Baskı Adalet Yayınevi 2021.s. 1015.

-çevre- iken, TCK 181/II. maddesindeki suçun konusu atık veya artıklardır. Burada suçun konusunun belirli bir atık veya artık olması önem arz etmeyip atık veya artığın çevreye zarar vermesi ve zarar verme ihtimali önemlidir. Diğer bir deyişle atık veya artığın türü değil niteliği önemlidir. Atık Yönetim Yönetmeliği eklerinde sayılan atıklar da bu suçun konusunu oluşturur ancak bunla sınırlı değildir.¹⁶⁹ Bu atık veya artıkların malikinin kim olduğunun bir önemi de yoktur.

C. Fail

TCK 37. maddesi failin tanımını yapmıştır. Buna göre, suçun kanuni tanımında yer alan fiili gerçekleştiren kişi fail olarak sorumlu olur. Kanuni tipte herhangi bir kişi tarafından işlenebileceği belirtilen suçlar, “genel suçlar” veya “herkes tarafından işlenebilen suçlar” olarak isimlendirilmekte, buna karşın belirli yükümlülük altında bulunan kişiler tarafından veya belirli özelliklere haiz kişiler tarafından işlenebilen suçlar ise “özgü suçlar” veya “mahsus suçlar” olarak nitelendirilir¹⁷⁰. Çevrenin kasten kirletilmesi suçu da herkes tarafından işlenebilen suçlardandır.

Çevre suçlarında failin tespiti önemli bir sorun olmaktadır¹⁷¹, bunun nedeni çevreyi kirleten hareketin kime ait olduğu ve hareket ile kirlenme neticesi arasında kurulması gereken nedensellik bağının kurulmasının zor olmasıdır.

Uğurlubay Aygörmez’e göre, suçun ihmal suretiyle işlenmesi halinde, suç özgü suç niteliği taşıyacaktır ve bu halde sadece icrai yükümlülüğü olan kişiler garantör sıfatları nedeniyle fail olabilecek diğer kişiler ise şerik olarak suça katılabilecektir¹⁷². Görevlerini devlet adına yerine getiren kamu görevlileri garantör sıfatına sahiptirler ve çevreyi kirletmemek ve korumakla mükellef oldukları için ceza hukuku anlamında sorumlulukları doğabilir¹⁷³. Diğer bir görüşe göre

¹⁶⁹ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 313 ve 316-317.

¹⁷⁰ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler** Adalet Yayınevi 15. Baskı 2021 s.291.

¹⁷¹ Çevre Kanunu 2. maddesinde kirleten tanımına yer verilmiştir, bu tanım ceza kanunu açısından yeterli olmamakla birlikte yol göstericidir. “*Kirleten: Faaliyetleri sırasında veya sonrasında doğrudan veya dolaylı olarak çevre kirliliğine, ekolojik dengenin ve çevrenin bozulmasına neden olan gerçek ve tüzel kişileri ifade eder*”

¹⁷² Uğurlubay Aygörmez, age, s. 417.

¹⁷³ Kayaer Nebahat, “**Atık ve Atrıklarla Çevrenin Kastan Kirletilmesi Suçu (TCK M.181/1)**” Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt:21 Sayı:1 2019 s. 156.

ise, 181/I ve 181/II suçlarının faili herkes olabilir¹⁷⁴. Failin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı veya yabancı uyruklu olması, kadın veya erkek olması, işçi veya kamu görevlisi olması mümkündür¹⁷⁵.

Biz de bu suçun failinin herkes olabileceği görüşüne katılıyoruz. Çünkü maddede, atık veya artığı alıcı ortama veren veya ülkeye sokan kişilerin fail olacağı belirtilmiş, failin şahsında herhangi bir özellik aranmamıştır. Kamu görevlisinin, görevi nedeni ile TCK 181/II'deki suça iştirak etmesi, yani atıkları ülkeye sokmaya çalışan failin kastından haberdar olup da herhangi bir önleme faaliyetinde bulunmaması durumunda, müşterek faillikten bahsedilecektir. Çünkü hem atığı fiilen ülkeye sokan kişinin hem de kamu görevlisinin birlikte suç işleme kararının olduğu ve fiil üzerinde müşterek hakimiyet kurulduğu görülmektedir. Bu konu iştirak bahsinde işleneceğinden, tekrara düşmemek adına burada ayrıntılara yer verilmemiştir.

Suçun işlenmesinde bir başka kişinin araç olarak kullanması halinde dolaylı faillikten bahsedilir. Dolaylı faili hareketi bizzat kendisi gerçekleştirmek yerine bu fiili araç faile işletir dolayısıyla fail kendisi perde arkasında kalır ancak araç olarak kullandığı ya da diğer bir deyişle davranışlarının yönettiği ve kontrol altında tuttuğu araç failin tipik fiili gerçekleştirmesini sağlar¹⁷⁶. Bu suçta dolaylı faillik mümkündür, hareket yapılırken bir başkasını araç olarak kullanan kişi de faili olarak sorumlu tutulur, kişi suçu kusuru yeteneğine sahip olmayan bir kimseye araç olarak kullanmak suretiyle gerçekleştirir ise failin cezasında üçte birden yarısına kadar artırım yapılır. Örneğin, bir kişinin gayrimümeyyiz olduğunu bildiği kişiyi kullanmak suretiyle onun havayı kirletme yeteneği olan bir gaz atığı havaya salmasını sağlaması halinde, suçun faili fiilen icra hareketlerini yapan değil failin tipik hareketini gerçekleştirmesini sağlayan kişidir.

TCK 181/V. maddede “*Bu maddenin iki, üç ve dördüncü fıkrasındaki fiillerden dolayı tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur*” denilerek tüzel kişilere sadece ikinci, üçüncü ve dördüncü fıkralar için güvenlik tedbirine hükmedileceği belirtilmiştir. 181/I. maddedeki suçun işlenmesi halinde hiç bir şekilde tüzel kişiler aleyhine güvenlik tedbirine

¹⁷⁴ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 311; Sevük Yokuş, **Ceza Hukuku Özel Hükümler** s. 296; Artuç/Gökcan, age. s. 1014; Yılmaz, age, s. 112.

¹⁷⁵ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, **Ceza Hukuku Özel Hükümler** s. 691.

¹⁷⁶ Dönmezer/Erman, age, s. 821.

hükmedilemez zira madde lafzından uygulanmayacağı açıktır¹⁷⁷. Bu başlık altında tüzel kişiler için failden bahsettiğimizde sadece bu üç fıkrayı kastedeceğiz. Ayrıca belirtmek gerekir ki; TCK’da sadece özel hukuk tüzel kişilerine yaptırım uygulanması öngörülmüş, kamu tüzel kişileri ile özel hukuk tüzel kişileri arasında ayırım yapılmıştır. Her iki tüzel kişilik türünde de suç, ancak tüzel kişinin organı veya temsilcisi olan kişiler tarafından işlenebilir, kamu hukuku tüzel kişisine güvenlik tedbiri şeklinde bir yaptırım uygulanamayacak olması “*kanun önünde eşitlik*” ilkesine aykırıdır¹⁷⁸.

TCK 181. madde yönünden I. fıkradaki suçun tüzel kişilerce de işlenebilecek olması ve hatta genellikle tüzel kişilerce işleniyor olması dikkate alındığında I. fıkra yönünden de tüzel kişi sorumluluğunun düzenlenmemiş olması bir eksikliktir¹⁷⁹. Sorumluluk sadece gerçek kişi üzerinde bırakıldığında tüzel kişiler sonucun kendilerine getireceği olumsuz durumdan kurtulmakta ve cezanın caydırıcı etkisi sağlanamamaktadır. Diğer yandan bu suçla ilgili dünyada genel eğilim tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun kabul edilmesi yönündedir¹⁸⁰. Tüzel kişilerin TCK 181. maddeye göre cezai sorumluluğunun olup olmadığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Bazı çevre suçları günlük hayatta herkes tarafından farkında olunmadan işlenebilecek karakterde iken bazı çevre suçları ise mesleki faaliyet ile ilgilidir ve bunların tahrip gücü daha fazladır¹⁸¹. Bu mesleki faaliyet ile ilgili olan kirletmenin tüzel kişiler tarafından oluşturulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Tüzel kişiliğin suç faili olup olamayacakları konusunda doktrinde farklı görüşler olmakla beraber, tüzel kişiliğin yaygın olarak kullanılması ve gerçek kişi ile olan benzerlikleri nedeniyle, günümüzde tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun olması gerektiği görüşü güçlenmektedir.

Bir görüşe göre, tüzel kişilerin gerçek bir şuur ve irade sahibi olmaması, suçu oluşturan hareketin ve kusurlu davranışın ancak gerçek kişiler tarafından yapılabilecek olması ve cezaların

¹⁷⁷ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 312.

¹⁷⁸ Zafer Hamide/Centel Nur/Çakmut Özlem, **Türk Ceza Hukukuna Giriş** 8. Bası Beta Yayınları 2014 s. 3315; Özen, age, s. 25.

¹⁷⁹ Sevük Yokuş **Çevre Hukuku** s. 312.

¹⁸⁰ Katoğlu, age, s. 78-80.

¹⁸¹ Özcan age, s. 569.

şahsiliği prensibi tüzel kişilerin cezai sorumluluğunu engellemektedir¹⁸². Bir kimsenin suç faili olabilmesi için, kanunda yasaklanan eylemi bilerek ve isteyerek yapması yeterlidir, suç konusundan veya suçtan meydana gelen faydadan yararlanıp faydalanmaması önemli değildir. Bu halde cezai sorumluluk hareketi icra eden kişiye ait olmalıdır ve gerçek kişilerin işledikleri suçlardan tüzel kişilerin menfaat sağlaması veya gerçek kişilerin tüzel kişi nam ve hesabına hareket ettiğinden bahisle tüzel kişinin de cezalandırılması fıkri ileri sürülemeyecektir. Ayrıca bu durum cezaların şahsiliği ilkesine de aykırıdır, suçla hiçbir ilgisi olmayan gerçek kişilerin de cezalandırılması mümkün olmamalıdır. Ayrıca gerçek kişiler hakkında ceza kanununda yer alan her yaptırımın uygulanması da mümkün değildir¹⁸³. Ayrıca TCK 20/II. maddede “*Tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımı uygulanamaz. Ancak suç dolayısıyla kanunda öngörülen güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlar saklıdır*” denilerek ceza hukukumuzda tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun bulunmadığı ve sadece kanunda açıkça belirtilen hallerde güvenlik tedbirine başvurulabileceği belirtilmiştir. Bu halde tüzel kişi organlarını oluşturan gerçek kişiler de tüzel kişi eylemi nedeniyle sorumlu tutulamayacaklardır.

Diğer bir görüşe göre; çevre suçlarını en çok tüzel kişiler işledikleri için, tüzel kişiyi temsile veya onun adına veya kontrol denetim yetkisi olanlar da fail olabilmelidirler¹⁸⁴. Bizim de katıldığımız bu görüş, tüzel kişilerin fail olamamasını genel bir kural olarak benimsemenin doğru olmadığını ve kusur yeteneğinin sadece gerçek kişilere haiz olduğunu kabul etmekle beraber, tüzel kişilerin ekonomik ve mali alandaki gelişimlerini göz önüne alarak, tüzel kişilerin organları tarafından işlenecek suçlardan dolayı sorumluluklarının kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır¹⁸⁵. İdari para ceza miktarının yüksek tutulması ve tüzel kişinin organlarının da bu cezalardan müteselsilen sorumlu tutulması gerekir, tüzel kişi hakkında uygulanan bu yaptırımlar, suç ve cezaların şahsiliği ilkesine aykırı düşmediği gibi, bu yaptırımların uygulanması tehdidi tüzel kişi organlarını faaliyetlerinde hukuka uygun davranmaya sevk edecektir. Bu sayede, hem AY’da yer alan temel bir güvence ve ceza hukukunun temel kavram ve ilkeleri göz ardı edilmemiş olacak,

¹⁸² Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler** s. 294.

¹⁸³ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler** s. 309-311.

¹⁸⁴ Uğurlubay Aygörmez age, s. 309.

¹⁸⁵ Dönmezer/Erman, age, s. 712-713.

hem de tüzel kişiler vasıtasıyla toplum düzeninin bozulmasının önüne geçilmiş olacaktır¹⁸⁶. Ayrıca, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi ceza kanunumuzun temel kurallarındandır, gerek AY'nın 38. maddesi, gerek TCK'nın 20. maddesinde de bu ilke yer almaktadır. Kişinin suçun faili olabilmesi için kanuni tipte yazılı eylemin bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesi yeterlidir ve suçla oluşan menfaatten faydalanıp faydalanmama suçun oluşup oluşmadığının tespitinde önemli değildir. Bu nedenle gerçek kişilerin bir tüzel kişi nam veya hesabına hareket ettikleri veya tüzel kişinin bu suçla oluşan menfaatten yararlandığı fikri ile tüzel kişinin cezalandırılması kabul edilemez¹⁸⁷.

Tüzel kişilerce bu suçun işlenmesi halinde, iş ve sorumluluk bölümü gerektiren işlerde ceza sorumluluğunu düzenleyen iş güvenliği mevzuatı gibi kaynaklardan faydalanılması yerinde olmakla birlikte, tüzel kişilik adına karar vermeye yetkili organlarca, sorumluluğun yetkin ve uzman yöneticilere bırakılıp bırakılmadığının, çevrenin kasten kirletilmesi suçunun işlenmesine engel olacak yatırımların yapılıp yapılmadığının, gerekli aygıtların ve koşulların sağlanıp sağlanmadığının tespit edilmesi ve cezai sorumluluğun bu çerçevede belirlenmesi gerekir. Tüzel kişiliklerde sorumluluk esasen yöneticilerdedir ancak zararlı sonuçlara engel olmak için gerekli masrafi yapılması teklifini reddeden ortak veya yönetim kurulu üyesinin de cezai sorumluluğunun bulunması mümkündür¹⁸⁸. Tüzel kişilerin sorumluluğundan bahsedilebilmesi için ön koşul bu iradesini açıklamış olmasıdır¹⁸⁹. Gerçekten de tüzel kişilik sahibinin yönetimde söz sahibi olması halinde ortaya çıkan çevre suçunda kusuru oranında sorumluluğuna gidilmesi gerekirken, tüzel kişilik sahibinin yönetim yetkilerini devretmiş olması ve suç teşkil eden faaliyetler konusunda hiçbir etkisi olmaması halinde kusursuzluğundan bahsedilmesi gerekecektir. Yetki ve kusur dikkate alınmadan bir kişiye sorumluluk yüklemek ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine aykırı olacaktır¹⁹⁰. Yargıtay bir kararında “...olay kapsamında çevre kirliliğinin meydana getirildiği eylemde, şirket kayıtları temin edilerek sanığın şirket bünyesinde görevinin açıkça tespitinin sağlanması suretiyle sanığın sorumluluğunun bulunup bulunmadığı araştırılmadan, eksik

¹⁸⁶ Ateş Mustafa, “Çevre Kanununa Göre Çevre Kirlenmesinden Doğan Hukuki Sorumluluk” Ankara Barosu Dergisi Yıl:52 Sayı:2 s. 245.

¹⁸⁷ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler** s. 311.

¹⁸⁸ Katoğlu, age, s. 87.

¹⁸⁹ Aktaran: 20. Kangal, Zeynel T. **Tüzel Kişilerin Cezai Sorumluluğu** Seçkin Yayıncılık 2003 s. 133; İçel/Ünver, **Uygulamalı Ceza Hukuku** 4. kitap 2000 s.1073.

¹⁹⁰ Şen, **Çevre Ceza Hukuku** s. 128.

araştırma ve yetersiz gerekçe ile yazılı şekilde hüküm kurulması hukuka aykırı bulunmuştur bozmayı gerektirmiştir.”¹⁹¹ diyerek şirket çalışanının şirket kararlarına etki edebilme yetkisinin araştırılması gerektiğini belirtmiştir. Başka bir kararda ise denize gemi yağ atığını boşaltmak suretiyle çevrenin kasten kirletilmesi suçunun işlenmesi konusunda açılan davada, “...gemideki yağ atığını dökme yetkisinin kimde olduğu, sanığın bu konuda emir ve talimat verme yetkisi ile bir talimatı bulunup bulunmadığı araştırılmadan ve ne şekilde bu suçun faili olduğu da kararda açıklanıp tartışılmadan, eksik kovuşturma ve yetersiz gerekçe ile hüküm kurulması...” nedeni ile bozma kararı verilmiştir¹⁹². Ayrıca Yargıtay’ın tüzel kişilik içindeki iş bölümüne de önem verdiğini, sorumlu müdür veya arıtmadan yetkili kişilerin de fail olarak yargılandığını görmekteyiz. Yargıtay 4 C.D. 01.12.2014 tarihli 2013/39535 E. 2014/34657 K. sayılı kararında¹⁹³ hafriyat dökmek suretiyle çevrenin kasten kirletilmesi suçundan tüzel kişi sorumlu müdürünün sanık olarak yargılandığı olayda “Ticaret Sicil Müdürlüğünden, ... Şirketi’nin suç tarihindeki sorumlu müdürünün kim olduğu sorularak gelecek cevaba göre ilgisi hakkında suç duyurusuna bulunulması ...gerekir.” diyerek sorumlu müdürün tüzel kişi yönetim kurulu tarafından atanmış olmasını ve ilgili yönetim kurulu kararın Ticaret Sicil Gazetesinde yayınlamış olmasını aramıştır. Bununla beraber, tüzel kişinin organı veya temsilcisi bizzat sanık sıfatını taşıyor ise, aynı zamanda tüzel kişiyi temsilen katılan olamayacaktır.

Kanaatimizce, I. fıkradaki suça ilişkin olarak güvenlik tedbiri öngörülmemiş olması bir eksikliktir. Zira tüzel kişiler tarafından da çevrenin kirletilebileceği bir gerçektir. Suçla korunan hukuksal değer in sağlıklı, bozulmamış, temiz bir çevrede yaşamak hakkı olduğu da göz önüne alındığında, çevre kirletme potansiyeli bireylerden daha fazla olan tüzel kişiliklerin bu fıkra kapsamı dışında bırakılması kanun koyucunun çevre korumaya verdiği değerin azlığını da göstermektedir. Hayatın olağan akışına bakıldığında, çevreyi kasten kirleten tüzel kişilerin, bu kirletmeyi gerekli filtreleme yatırımları yapmadıktan kaçındıkları, diğer bir deyişle mali olarak

¹⁹¹ Yargıtay 18. C.D. 27.2.2017 tarih 2016/3916 E. 2017/2176 K. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2019.

¹⁹² Yargıtay 4. C.D. 04.05.2013 tarih ve 2012/2795 E. 2013/17340 K. sayılı kararı Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2019.

¹⁹³ Benzer yönde, Yargıtay 4. C.D. 01.12.2014 tarih 2013/35223 E. 2014/34646 K. “öncelikle suç tarihinde “işletmenin sorumlu müdürünün” kim olduğu tespit edilip, gerekirse şirket ortakları ve organize sanayi bölgesi yöneticisi dinlenerek, arıtma işleminden kimin sorumlu olduğu, iddia edilen çevre kirliliğine kimin sebebiyet verdiği araştırılıp hakkında suç duyurusunda bulunulması bozmayı gerektirmiş” Yargıtay Karar Arama Resmi İnternet Sitesi Erişim Tarihi 13.05.2019.

kendilerine avantaj sağlama saikiyle hareket ettikleri görülmektedir. Suçun bu haliyle değerlendirilmesi de yapılarak, tüzel kişilik yönetiminde söz sahibi olan gerçek kişilerin de fail sıfatı taşımaları yönünde düzenleme yapılması gerekirdi, madde metni bu haliyle cezanın amaçlarından biri olan caydırıcılığı sağlamamaktadır.

D. Mağdur

Her suçun bir faili olduğu gibi bir de mağduru vardır, mağdursuz suç olmaz. Suçun konusunun sahip olduğu kimseye mağdur denir¹⁹⁴. Mağdur sıfatını taşıyabilmek için “kişi” olmak gerekmektedir, bu nedenle tüzel kişiliği bulunmayan topluluklar mağdur sıfatını taşıyamazlar¹⁹⁵.

Çevrenin kasten kirletilmesi suçunun mağduru belli veya belirlenebilir bir kimse değil, tüm insanlıktır çünkü çevrenin kirletilmesi nesilleri etkileyen bir fiildir¹⁹⁶. Bu suçun mağduru belli zaman diliminde yaşamış insanlar da değildir, zira çevrenin kasten kirletilmesi halinde sadece kirletmenin yapıldığı yer değil tüm dünya etkilenecektir. Çevreye verilen zararın telafisi mümkün olmayacağı durumlarda da gelecek kuşaklar dahil suçun mağduru konumundadırlar¹⁹⁷. Çevre aleyhine suçların sonuçları zamanla ortaya çıkar bu nedenle gelecek kuşakların da mağdur olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu suç aynı zamanda kamuya karşı işlenmiştir ve tüm toplum da suçun mağduru olmuştur¹⁹⁸.

Çevreye karşı suçlar mağduru belli olmayan suçlardır ve belirsiz sayıda kişiye ait varlık veya menfaati korurlar¹⁹⁹. Bu nedenle mağdur ulusal ve uluslararası tüm toplumdur²⁰⁰. TCK 181’in “*Topluma Karşı Suçlar*” başlıklı üçüncü bölümünde yer alması da söz konusu görüşü desteklemektedir. Mağduru belli bir kişi olmayan denilerek, somut olarak suçtan zarar görenin

¹⁹⁴ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler** s. 303.

¹⁹⁵ Dönmezer/Erman, age, s. 729.

¹⁹⁶ Artuk/Gökçen/Yenidünya, age. s. 5558; Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, **Ceza Hukuku Özel Hükümler** s. 691.

¹⁹⁷ Artuç/Gökcan, age. s. 1014; Sevik Yokuş, **Ceza Hukuku Özel Hükümler** s. 297; Tuncer Sezin Duygu/Başkale Mithat Burak, “**Çevre Ceza Hukukunda Zaman**” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65 (4) 2016 s. 3696.

¹⁹⁸ Şen “*Çevre Ceza Hukuku*” s.71; Sevik Yokuş “*Çevre Hukuku*” s. 312.

¹⁹⁹ Yılmaz, Sacit “*Çevreye Karşı Suçlar*” 2013 Adalet Yayınları s. 114.

²⁰⁰ Yasar/Gökcan/Artuç age. s. 5575.

tespit edilemeyeceği anlamına da gelmemelidir²⁰¹. Çevreyi kasten kirletme suçunun mağduru belli olmayan suçlardan olduğu görüşüne göre, mağdurun ferdin belirlenmesi mümkün değildir. Özellikle doğası gereği belirsiz sayıda kimseye zarar veren suçları dikkate alarak mağduru belli olmayan suç adı verilmiştir. Mağduru belli olmayan suçlar da söz konusu mağdur somut olaya bakılarak yani kimlere ait varlık ya da menfaatler zarara uğramış ise diğer bir deyişle suç işlendikten sonra yapılan bir değerlendirme ile tespit edilir ancak suç işlendikten sonra fiilen zarar görenlerin mağdur olarak kabulü halinde suçun mağduru ile suçtan zarar gören kavramlarının birbirine karışacağı açıktır²⁰². Çevrenin kirletilmesinden dolayı zarara uğrayanlar, kirlenmeden etkilenenler, ise suçtan zarar gören sayılmalıdır. Çevre suçlarında mağdurun belli olmaması, çevre suçlarının kabulünü geciktiren nedenlerdendir²⁰³ ve suçla mücadeleyi zayıflatmaktadır.

Biz de çevre kirletildiğinde sadece kirletmenin yapıldığı yer değil tüm dünya etkileneceğinden bahisle, mağdurun toplumda yaşayan herkes olduğu görüşüne katılıyoruz.

E. Suçun Maddi Unsuru

1. Genel Olarak

TCK 181. maddenin I. ve II. fıkralarında iki farklı maddi unsur bulunmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde TCK 181. madde suç tasnifi bakımından incelenecek ve ardından maddenin I. ve II. fıkraları maddi unsur açısından ayrı ayrı başlıklar altında değerlendirilecektir.

I. fıkroda ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya vermek suçun maddi unsuru iken ikinci fıkroda atık veya artıkları izinsiz olarak ülkeye sokmak suçun maddi unsuru olarak sayılmıştır. Kanun koyucu her iki fıkroda da tek bir hareketin yapılmasını suçun meydana gelmesi için yeterli görmüştür. Atık veya atıkların alıcı ortama verilmesi veya ülke sınırlarının içine sokulması tek bir harekettir, diğer bir deyişle kanuni tipte birleşmiş hareketli suçlarda olduğu gibi başkaca bir

²⁰¹ Taşkın Ozan Ercan, “**Maddi ve Muhakeme Boyutuyla Çevre Ceza Hukukuna Dair Bazı Tespitler/Kısmi Öneriler**”, Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, 2015, s. 142.

²⁰² Yılmaz age. s. 114.

²⁰³ Sevrük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 238.

hareketin ilaveten yapılması veya seçimlik hareketli suçlarda olduğu gibi birden fazla hareketten herhangi birinin yapılması veya bölünebilen suçlarda olduğu gibi şartlı bir hareket öngörülmemiştir. Burada önemli olan hareketin doğal anlamda değil hukuki anlamda tekliği²⁰⁴, diğer bir deyişle çevreyi kirletmek amacı ile elinde bulunan iki adet atığı art arda suya veren kişinin hareketi doğal olarak birden fazla ise de hukuki olarak tek hareketten bahsedilir. Zira kanun, neticenin tek hareketle meydana getirilebileceğini belirtmiştir. 181/I. fıkra atık veya artıkların alıcı ortama “verilmesi” II. fıkra ise “ülkeye sokma” fiilini yasaklamıştır. Her ikisi de tek harekettir. Seçimlik veya birden fazla hareketli suçlarda olduğu gibi maddede birden fazla hareket belirtilmemiştir²⁰⁵.

Failin dış dünyaya yansıyan eylemine hareket, hareketin oluşturduğu dış dünyadaki değişiklik ise netice, hareketin belli neticeyi doğurduğundan söz edebilmek için aradaki ilgiye ise nedensellik bağı denilmektedir. İnsanın dış dünyada görünen iradi davranışı olan hareket, ceza hukukunda icrai ve ihmali olmak üzere iki şekilde görülür. Bir icrai suç, ihmali olarak da işlenebilirse bu halde ihmal suretiyle icra suçundan bahsedilir. İhmal suretiyle icra suçunda neticenin failin hareketinden meydana gelmesi aranmamakla birlikte neticeyi önleme yükümlülüğünü yerine getirmesi beklenir. Bu nedenle sadece belli bir neticeyi önlemekle ilgili yükümlülüğü olan kişiler fail olabilir. Kişinin yükümlü olduğu belli bir icrai davranışı gerçekleştirmemesi ile çevrenin kasten kirletilmesi suçunun oluşması için, bu neticenin oluşumuna neden olan yükümlülük ihmalinin icrai davranışa eşdeğer olması gerekir²⁰⁶. TCK 181. maddenin tüm fıkraları icrai şekilde işlenebilen suçlardır.

Her icrai suçun ihmal suretiyle de işlenip işlenemeyeceğine dair doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. İcrai suça teşebbüs mümkünken, ihmali suçlar teşebbüse elverişli değildir. İhmali suçlar failin kendisinden beklenen davranışı yapmamasıyla gerçekleşirken, icrai suçların ihmal ile de işlenmesi mümkündür. İhmal suretiyle icra suçlarında ihmali davranışın cezalandırılabilmesi failin neticeyi önlemede hukuksal bir yükümlülüğünün varlığına bağlıdır²⁰⁷. Bir görüşe göre, ihmal

²⁰⁴ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler** s. 255.

²⁰⁵ Dönmezer/Erman, age, s. 85-88.

²⁰⁶ Dönmezer/Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku** Cilt II 14.bası 2019 Der Yayınları s. 89-90; İçel Kayıhan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler** Beta 6. Bası 2021 s. 269.

²⁰⁷ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler** s. 260-263.

suretiyle icrai hareketle bir suçun işlenebilmesi için kanunda özel olarak düzenlenmesi gerekir, sadece kanunda açıkça belirtilen suçlar bakımından ihmal suretiyle icradan bahsedilebilir²⁰⁸. Bu suçlar ihmal suretiyle kasten öldürme (TCK 83), ihmal suretiyle kasten yaralama (TCK 88), ihmal suretiyle işkence (TCK 94/V), kasten yaralama ve işkence suçlarıdır. Zira ihmal suretiyle icrai harekete ilişkin TCK genel hükümlerde bir düzenleme bulunmamaktadır ve bütün suçların ihmal suretiyle icrai hareketle işlenemez aksi halde kanunilik ilkesi ihlal edilmiş olur.

Diğer görüşe göre, ihmal suretiyle icrai hareketin, hareketin bir şekli olduğu ve icrai hareketle işlenebilecek suçların, şartları olduğu takdirde ihmal suretiyle icrai hareketle de işlenebileceği yönündedir²⁰⁹. Zira ihmal suretiyle icra, hareketin görünüş şekillerinden biridir ve bir hareket nasıl icrai şekilde gerçekleşebiliyorsa, ihmal suretiyle icrai şekilde de gerçekleşebilmelidir. Yargıtay da bu görüşü benimsemiştir. Yargıtay 4 CD 7.12.2021 tarih 2021/30758 E. 2021/28581 K. sayılı kararında “... atık su tesisinin tam kapasite ile çalışıp çalışmadığı hususunda site yönetim kurulu üyesi olan sanıkların yükümlülüklerini yerine getirmeyerek ihmali davranışları sonucu atık suların çevreye zarar verecek şekilde suya bırakılmasından ibaret eylemlerinin, 5237 Türk Ceza Kanunu'nun 182. maddesinin 1. fıkrasının 1. cümlesinde düzenlenen çevrenin taksirle kirletilmesi suçunu oluşturdu ...”²¹⁰ diyerek çevrenin kasten kirletilmesi suçunun ihmal suretiyle de işlenebileceğine dair kararlar vermiştir. Yine bu başlık altında incelediğimiz ani suç, mütemadi suç ayırımında da değinileceği gibi Yargıtay’ın bu kararı neticenin ne zaman olduğu, zamanaşımı ve lehe kanun uygulamalarında da etkilidir.

Kanunda hareketin gösterildiği ancak neticenin gösterilmediği suçlar, şekli (neticesiz veya sırf hareketli suçlar da denilmektedir) suçlardır, bu tip suçlarda netice hareketin yapılması ile meydana gelir ve genellikle hareketin yapılması suçun gerçekleşmesi için yeterlidir. Netice hareketten ayrı değildir, ona bağlıdır. Hareketin yapılması ile netice kendiliğinden oluşur, yani hareketin yapısında sonucu da var olan suçlardır²¹¹. Hareket ile neticenin birbirinden ayrılabilirdiği suçlar ise maddi (neticeli de denilmektedir) suçlardır. Bu suçlarda hareket ve netice yer, zaman ve

²⁰⁸ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler** s. 261 vd.

²⁰⁹ TÜRDAY, Aras “**İhmal Suretiyle İcrai Hareketin Sınırlı Sayıda Olup Olmadığı Sorunsalı**” Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt XVII, Sayı 3 2020 s.138 vd; İçel, age. 277.

²¹⁰ Kazancı İçtihat bilgi Bankası Erişim Tarihi 20.02.2022.

²¹¹ İçel, age, s. 275.

nedensellik bağı bakımından birbirinden ayrılabilir²¹². Çevrenin kasten kirletilmesi suçunu oluşturan fiilin yapılması ile neticesi oluşur, yani hareket neticeye birleşiktir ve kirlenme tehlikesi atık veya artığın alıcı ortama verilmesi anında oluşur.

Suçla korunan hukuki menfaat ihlali anlık gerçekleşiyor ise ani suç, ihlal belli bir zaman dilimince devam ediyor ise mütemadi suçtan bahsedilmelidir²¹³ bu iki suçu birbirinden ayıran temel özellik hareket sonunda ortaya çıkan neticenin devam edip etmemesidir²¹⁴. Suçtan doğan hukuka aykırılığın devam edip etmemesi suçun hareketin yapılması ile tamamlanmış olmasını engellemez, mütemadi suçta devam eden neticenin kendisidir ve netice devam ettikçe suç da işlenmeye devam eder²¹⁵. TCK 181. maddenin her iki fıkrası da ani suça örnek gösterilebilir, atık veya artığın alıcı ortama verilmesi de atık veya artığın ülke sınırından içeri sokulması da tek, ani bir hareketle yapılabilir. Söz konusu atık veya artığın bölünerek, zaman zarfına yayarak alıcı ortama verilmesi veya ülke sınırından peyder pey geçirilmesi suçun ani hareketli suç niteliğini değiştirmeyecektir. 181/II. fıkra için suç, hareketin yapılması ile tamam olacaktır. I. fıkroda çevreye zarar verecek şekilde olma ve idarece belirlenen teknik usullere aykırı olma unsurlarının belli miktar ve değerde atık veya artığın oluşturmaları durumu söz konusu olabilir, bu halde bu iki unsurun birlikte olduğu ilk an suç oluşmuş sayılacaktır.

Kanun koyucu hareketin niteliğini madde metninde göstermiyor ise serbest hareketli suç, gösteriyor ise bağlı hareketli suçtan bahsedilir. Serbest hareketli suçun herhangi bir hareketle işlenmesi mümkün iken, bağlı hareketli suçlarda hareketin niteliği kanun tarafından belirlenir²¹⁶. Suçun kanuni tanımında hangi tür hareketlerle icra edilebileceği belirtilmiş ise bağlı hareketli suçtan, belirtilmemiş ise serbest hareketli suçtan bahsedilebilir²¹⁷. Bu suçlar başka türlü işlenemez²¹⁸. Öğretide bir görüşe göre, TCK 181/I. maddede “*ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak...*” ve TCK 181/II. maddede “*...izinsiz olarak...*” denilmek suretiyle

²¹² Özbek Veli Özer/Doğan Koray/Bacaksız Pınar/Tepe İlker **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler** Seçkin Yayınları 12. Bası 2021 s. 226.

²¹³ Zafer Hamide/Centel Nur/Çakmut/ Özlem, **Türk Ceza Hukukuna Giriş** 8. Bası Beta Yayınları 2014 s. 201.

²¹⁴ İçel, age, s. 278.

²¹⁵ Dönmezer/Erman, age, s. 102.

²¹⁶ İçel, age, s. 273.

²¹⁷ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler** s. 268; Dönmezer/Erman age, s. 84.

²¹⁸ Özbek/Doğan/Bacaksız/Tepe, age, s. 225.

neticeyi oluşturacak her hareketin değil belirli hareketlerin suçu oluşturacağı ifade edilmiştir. Diğer bir deyişle TCK 181. madde hareketin önemine göre suçlar tasnifinde, bağlı hareketli suç grubundadır. TCK 181/I. maddede atık veya artığın alıcı ortama verilmesi fiilinin ilgili teknik usule aykırı olarak yapılması da öngörüldüğünden, bağlı hareketli suç olarak düzenlenmiştir. Eğer “*teknik usullere aykırılık*” değil de “*hukuka aykırılık*” öngörülse idi serbest hareketli suç kategorisinde yer alacaktı²¹⁹. Aksi görüşe göre, çevre suçları serbest hareketli suçlardır, çünkü kanun koyucu belirli bir hareketle veya herhangi bir hareketle çevrenin kirletilmesi arasında fark gözetilmemiştir. Kanun koyucu neticeyi yasaklamıştır ve neticeyi doğuran harekete değer vermemiştir. Kanun koyucu neticeden başka hareketi de tanımlar ise bu halde bağlı hareketten bahsedilebilir²²⁰. Biz de kanun koyucunun neticeyi yasakladığı ve bu neticenin hangi hareketle yapılması gerektiğini söylemediğinden bahisle bu suçun serbest hareketli suç olduğu görüşüne katılıyoruz.

Bazı suç tiplerinde, hareketin zarar oluşturmasını beklemeden müdahale edilmesi doğru bulunmuştur ve bu nedenle zarar suçları dediğimiz sınıflandırma ortaya çıkmıştır. Hareketin oluşturduğu netice, zarar veya zarar tehlikesi olarak oluşur. Tehlike, zarar gibi korunan hukuki menfaati tahrip etmemekle birlikte büyük bir tahrip tehlikesi altında bırakır. Zarar suçlarında, korunması gereken hukuki menfaatin sadece zarar görmesi değil, zarar görme tehlikesi de cezalandırılmaktadır. Somut tehlike suçlarında hareketin suç konusu üzerinde tehlike yaratıp yaratmadığı araştırılırken, soyut tehlike suçlarında araştırılmaz. Soyut tehlike suçlarında kanuni tanımdaki hareketin yapılması suçun oluşması için yeterlidir çünkü hareketin yapılması ile tehlikenin meydana geldiği varsayılır²²¹.

Bir görüşe göre, TCK 181/I. maddedeki suçun oluşması için söz konusu hareketin çevresel değerleri somut bir biçimde tehlikeye sokması gerekir, bu bize somut tehlike suçunu işaret eder ve tehlike suçlarında zararın meydana gelip gelmediğinin saptanmasına gerek yoktur²²². Suç ile korunan hukuki menfaatin ihlal edilme tehlikesinin ortaya çıkması suçun oluşmasında yeterlidir. Çevresel değerlerin somut bir biçimde tehlikeye sokulması, atık veya artık atma suretiyle bitki

²¹⁹ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 328.

²²⁰ Şen, **Çevre Ceza Hukuku** s. 119.

²²¹ Artuk-Gökçen-Alşahin-Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler** s. 319-320.

²²² İçel, age, s. 276; Artuk, age, s. 41.

örtüsü, hayvan ve insanlara yönelik genel ya da somut tehlike meydana gelmiş olması, suçun oluşmasında yeterlidir²²³. Çevrenin kirletilmesi ile ortaya çıkacak zarar çoğu zaman azar azar ve zamanla oluşur ve kirlenme neticesinde oluşan zararın veya etkilerinin giderilememesi sonucu ile karşılaşılır, bu nedenle zarar oluşmadan önlem alınması gerekmektedir²²⁴.

TCK 181. maddeye göre atık veya artığın ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde toprağa veya suya veya havaya kasten verilmesi veya atık veya artıkları izinsiz olarak ülkeye sokulması bir tehlike olarak görülmüştür. Korunan hukuki menfaatin bir tehlikeye maruz kalma ihtimalinin gözetilmesi ile suç düzenlenmiş ise ve suçun kanuni tarifindeki hareketin yapılması ile suç tamam oluyorsa bu suç somut tehlike suçudur. Somut tehlike suçunu oluşturan hareketin somut bir tehlike oluşturup oluşturmadığı hakim tarafından araştırılması gereken bir konudur²²⁵.

Yargıtay 18. C.D. 2015/17718 E. 2017/2184 K.²²⁶ kararında madde metninde maddi unsur olarak sayılan “çevreye zarar verecek şekilde” kavramının “gerçekleşen somut bir zararı” değil zarar vermeye elverişliliği, zarar ihtimalini belirttiğini ifade etmiştir, doktrinde de 181/I. fıkradaki suçun somut tehlike suçu olduğu görüşü bulunmaktadır. Zararın gerçekleşmesi, bu suçta unsur olmadığı gibi cezalandırma şartı da değildir²²⁷.

²²³ Artuk/Gökçen/Yenidünya, **Türk Ceza Kanunu Şerhi** 4. Cilt, Adalet Yayınevi 2014 2. Baskı s. 5556 ve 5558; Ünver/Nuhoğlu, a.g.e. s. 176; Artuk, a.g.e. s. 43.

²²⁴ Özcan, age, s. 569.

²²⁵ Yılmaz, age, s. 116.

²²⁶ “...Türk Ceza Kanununun “çevreyi kasten kirletme” suçunu düzenleyen 181/I, “taksirle kirletme” suçunu düzenleyen 182/I ve 2872 Sayılı Çevre Kanunu'nun 8. maddelerinde suçun unsuru olarak kabul edilen “çevreye zarar verecek şekilde” kavramı ise, “gerçekleşen somut bir zararı” değil, “zarar vermeye elverişliliği, zarar ihtimalini” anlatmaktadır. Madde gerekçesinde de açıklandığı üzere atık veya artığın; kasten su, hava ve toprak şeklinde gruplandırılan alıcı ortama ya da bu ortamlarla ilişkili ekosistemlerden birine verilmesi ile suç oluşacaktır. Çevrenin kasten kirletilmesi, kanunda tehlike suçu olarak düzenlenmiştir. Zararın gerçekleşmesi, bu suçta unsur olmadığı gibi cezalandırma şartı da değildir.” Benzer kararlar için bkz. Yargıtay 8. C.D. 2017/25666 E. 2018/1605 K. ve Yargıtay 18.C.D. 2015/18307 E. 2017/2164 K. sayılı kararları, Kazancı İçtihat bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2017. Yargıtay 18 C.D. 13.11.2018 tarih 2016/18467 E. 2018/14836 K. sayılı kararı. Yargıtay Karar Arama resmi internet sitesi Erişim Tarihi 24.05.2019.

²²⁷ Yaşar/Gökcan/Artuç age, s. 5582; Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 330; Artuk, age, s. 41.

Bir görüşe göre 181/IV. maddesi zarar suçudur çünkü, madde metnindeki “*insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek*” ifadesi bir zararın oluşmasını aramaktadır²²⁸. Diğer bir görüşe göre, bu bir tehlike suçudur çünkü TCK 181/IV. maddede atık veya artığın niteliği nedeni ile ceza artırımı yapılması öngörülmektedir. Bu nitelikli hal de somut tehlike esasına göre düzenlenmiştir²²⁹.

Diğer bir görüşe göre I. fıkradaki suç potansiyel tehlike, II. fıkradaki suç ise soyut tehlike suçudur. III. ve IV. fıkralardaki suçlar ise potansiyel tehlike suçlarıdır. Bu görüş, bu suçları ya soyut tehlike suçlarının bir alt türü olarak ya da soyut tehlike suçları ile somut tehlike suçları arasında ayrı bir başlık açarak üçüncü bir grup olarak ele alır ve suçun oluşması için tipik hareketin özel olarak belirli bir tehlike meydana getirmeye elverişli olması gerekir. Bu suçlar “*potansiyel tehlike suçları*” “*elverişlilik suçları*” olarak adlandırmaktadır. Soyut tehlike suçlarından farklı olarak ise potansiyellik tespit edilebilir nitelikte olduğundan, bu suçlarda nedensellik bağının araştırılması gerekir²³⁰. İnsan ve çevre sağlığı yönünden potansiyel bir tehlike görüldüğünden hukuki düzenlemelerde doğrudan yasaklamalara veya ciddi koşullara bağlanan izin sistemlerine yer verilerek bu yasaklara veya izin sistemi gibi yükümlülöklere uyulmaması halinde, herhangi bir olumsuz etki çıkmasına bağlı olmaksızın potansiyel tehlike önlenmeye çalışılır. Aksi halde çevre ceza hukukunun caydırıcılığı sağlanamaz²³¹. Zira çevreye zarar verecek şekilde olmak, zarar verecek niteliğe sahip olmak, diğer bir deyişle zarar vermeye uygun, elverişli olma anlamında potansiyel bir tehlikeye sahip olmak demektir. Bu nedenle kanuni tipe uygunluğun oluşması açısından somut tehlikeye gerek yoktur, yani hareketin potansiyel tehlikeli olması yeterli olduğundan hareketin niteliğinin tespiti yeterlidir²³². Her iki fıkroda da suçun oluşması, kanunda belirtilen hareketlerin yapılması ile olacaktır ve bir zararın oluşup oluşmaması beklenmeyecektir.

²²⁸ Özen, age, s. 18.

²²⁹ Talas Serdar, “**Türk Ceza Kanunu’nda Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçları**” İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası; Cilt 71, Sayı 1 (2013) Prof. Dr. Fusun Sokullu-Akıncı’ya Armağan; 1147-1157 s. 1153.

²³⁰ Ünver/Nuhoğlu, age, s. 35; Aygörmez Uğurlubay age, s. 114-117.

²³¹ Yılmaz Turgut, age, s. 318.

²³² Uğurlubay Aygörmez, age, s. 414.

TCK 181/I. maddenin tehlike suçu olduğu ve bu tehlikenin de belli bir orandaki atık veya atıkla söz konusu olabileceğinden bahisle somut bir tehlikeden bahsedilebileceği görüşüne katılıyoruz. Bu tehlikenin çevreye zarar verilip verilmediğinin veya hareketin çevreye zarar vermeye elverişli olup olmadığının bilirkişi raporu alınarak tespit edilmesi gerekeceği de açıktır, zira ilgili kanunlarda belirtilen sınırlar içinde atık veya artığın alıcı ortama verilmesinin suç oluşturmadığına değinmiştik. TCK 181/II. madde yönünden ise, suçun oluşması için atık veya artığın ülkeye sokulmasının yeterli olmasından ve söz konusu atık veya artığın çevreye zarar verecek nitelikte olması aranmadığından soyut tehlike suçundan bahsedileceği kanaatindeyiz. TCK 181/III'de ise, atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesi halinde nitelikli halden bahsedilmiş yani bir zararın oluşması aranmıştır. TCK 181/IV, I. ve II. fıkralarda tanımlanan fiillerin, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklarla ilgili olarak işlenmesinden bahsetmiş ve burada da somut bir tehlikeyi işaret etmiştir. Maddede suçun oluşması için atık veya artıkların belli niteliklerde olması aranmış, diğer bir deyişle sadece bir zarar ihtimali veya somut bir zarar gerçekleşmesi değil belli araçlarla işlenebilecek somut bir tehlikenin varlığı halinde suçun oluşabileceği belirtilmiştir. Bu nedenle TCK 181/III. ve IV. maddelerin somut tehlike suçu olduğu kanaatindeyiz.

Suçu oluşturan hareketin tek başına tipik ve zararlı neticeyi oluşturmaya elverişli olduğu veya bu neticeler bakımından önşart teşkil ettiği durumlarda nedensellik bağıni objektif olarak saptamak mümkündür. Tam bir nedensellik ilişkisi içinde olmayıp, fiilin işlenmesini kolaylaştıran fiiller de cezalandırılmalıdır. Önemli olan maddi konunun durumu izleyen başka ihlallere elverişli olup olmadığıdır. Ayrıca birden fazla etmenin bir araya gelerek ortaya çıkardığı nedensellik bağıni sorunları bu suçta görülebilir. Bu halde neticenin hiçbir ayrıma tabi tutulmaksızın her bir faile külliye isnat edilmesi yerinde olmayacaktır her bir failin hareketi ayrıca değerlendirilmelidir ve aralarında iştirak iradesi bulunmayan failer için her birinin sadece kendi hareketinden dolayı sorumluluğu olmalıdır. Kanaatimizce karma bir nedensellik teorisi benimsenmelidir.

a. TCK.'nın 181/I Maddesi Yönünden Maddi Unsur

TCK 181. maddenin I. ve II. fıkralarda birbirinden farklı iki maddi unsurdan bahsedilmiştir. Dolayısıyla iki ayrı suçun varlığından bahsedilecektir. Çalışmamızın bu bölümünde, ilk bölümde yaptığımız atık, artık ve kirletme tanımlarına bağlı kalarak, suçun I. fıkrasında atık ve atığın alıcı ortama verilme şeklini gösteren unsurları; ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak, çevreye zarar verecek şekilde ve verme olmak üzere ayrı başlıklar halinde inceleyeceğiz.

I. İlgili Kanunlarla Belirlenen Teknik Usullere Aykırı Olarak

Atık veya artığın çevreye zarar verecek şekilde, toprağa, suya veya havaya kasten verilmesi tek başına çevrenin kasten kirletilmesi suçunu oluşturmaz, atık veya artığın *ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak* verilmesi de gerekir²³³. Ülkemizde kanunlarla belirtilmiş bir teknik usul olmadığı gibi bu usullerin kanunla belirlenmesi de mümkün değildir. Ortada böyle bir teknik kanun yoktur, bu nedenle suç ölü doğmuştur²³⁴.

Kanun koyucu burada atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesini ancak ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olması ve çevreye zarar verecek şekilde olması unsurlarının birlikte sağlanması halinde suçun oluşacağını belirtmiştir.

Uğurlubay Aygörmmez'e göre, TCK 181. maddede suçun unsurları sayılırken “*ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak...*” denilerek doğrudan doğruya tipikliği oluşturan hareketin icra ediliş tarzı belirtilerek, hukuka aykırılık unsuru değil maddi unsur sayılmıştır. Hukuka aykırılık tüm hukuk düzeni açısından birlik ve bütünlük gösteren, parçalanması olanaksız bir kavramdır ve bir hareketin belli bir hukuk dalı alanında hukuka uygun diğerinde ise aykırı olması mümkün değildir. “İlgili kanunlarda belirlenen teknik unsurlara aykırı olarak” ifadesi hukuka uygunluk ifadesi olmayıp, tipikliği ortadan kaldıran nedendir²³⁵. Ancak biz, “*ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak*” ibaresi tek başına suçu oluşturmaya

²³³ Artuç/Gökcan, age. s. 952.

²³⁴ Özcan, age, s. 584; Taneri, age, s. 11.

²³⁵ Uğurlubay Aygörmmez, age, s. 402.

veya teşebbüs aşamasında bırakmaya yeterli olmadığı ve kanuni tanımda daha ziyade önşart olarak gösterildiği için bir hareket olmadığı görüşündeyiz. Ön şart hareketten önce dış dünyada mevcuttur ve failin suçu işlerken dikkate alması gereken koşuldur. Ön şartın fail tarafından bilinmesi, fiilden önce mevcut olması gerekir. Ön şart gerçekleşmezse elverişsiz bir teşebbüs söz konusu olacaktır.²³⁶

TCK madde gerekçelerinde, 181/I'in atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya kasten verilmesiyle oluşacağı, buna mukabil atık ve artıkların ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere uygun olarak doğal ortama bırakılmasının hukuka aykırı olmayacağı bu nedenle suçun oluşmayacağı ve ilgili teknik usullerin çevreyi korumaya yönelik kanunlarla belirtilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Teknik usule aykırılığı, “ilgili mevzuatta anılan emredici kuralların dışına çıkarak, ilgili yönetim ve sürece uymamak, ilgili emirleri yerine getirmemek” olarak tanımlayan bu görüşe göre, teknik usuller genellikle kanunda değil yönetmeliklerde yer alır bu nedenle ve maddeyi daha doğru uygulanmasını sağlamak için madde metninde yer alan “ilgili kanunlarla” ibaresi “ilgili kanunlar ve yönetmeliklerle” şeklinde değiştirilmelidir²³⁷. Bu görüşe göre, teknik usule ilişkin kanunun, normun düzenleme amacı kapsamında bulunması aranır. Madde normunun koruma amacı “çevreye zarar verecek şekilde” unsuru ile birlikte değerlendirildiğinde, herhangi bir kanuni düzenlemenin herhangi bir teknik usulü içeren değil, doğrudan bir çevre hakkı olup olmasına bakılmaksızın, çevreyi zararlardan korumaya yönelik olarak geliştirilmiş teknik usul içeren norm TCK 181. maddede esas teşkil edebilir. Ancak teknik usuller, idari nitelikli yükümlülükleri kapsamaz²³⁸. İzin hukuka uygun olarak verilmiş olsa dahi failin çevreye verdiği zarardan dolayı cezai sorumluluktan kurtulabilmesi için izne uygun davranması gerekir²³⁹.

Herhangi bir kanunda, atık veya artıklara ilişkin teknik usul belirlenmediğinden “ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırılık” ibaresini, 2872 sayılı Çevre Kanunu, 2690 sayılı Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Kanunu, 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu, 3213 sayılı Maden

²³⁶ Dönmezer/Erman, age, s. 14-15.

²³⁷ Artuk/Gökçen/Yenidünya age, s. 5556; Uğurlubay Aygörmmez, age, s. 403; Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 323; Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır **Ceza Hukuku Özel Hükümler** s. 690; Sevük Yokuş, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler** s. 299.

²³⁸ Uğurlubay Aygörmmez, age, s. 403 vd.

²³⁹ Yılmaz Turgut, age, s. 322.

Kanunu gibi kanunların, kapsadıkları alanlarla ilgili olarak “çevreyi kirletmeme” ilkesi gereğince çerçeve olarak benimsedikleri düzenlemelere dayanılarak oluşturulan yönetmeliklerde açıklanan ve somut olayın özelliklerine göre değerlendirilecek olan, arıtma, depolama, imha etme, taşıma, koruma, alıcı ortama verme, uzaklaştırma gibi hususlar bakımından öngörülen yükümlülüklerle aykırı davranma şeklinde yorumlamaktadır. Bu yorumun, kanunilik ilkesine aykırı olduğu ileri sürülebilirse de, Yargıtay kabul ve uygulamasına göre TCK ilgili kanuna, ilgili alt mevzuatlarda gönderme yaptığından, kanunilik ilkesi korunmuş olmaktadır²⁴⁰. Yargıtay “*Fıkırada sözü edilen “ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırılık” hali; 2872 Sayılı Çevre Kanunu, 2690 Sayılı Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Kanunu, 5977 Sayılı Biyogüvenlik Kanunu, 3213 Sayılı Maden Kanunu gibi kanunların, kapsadıkları alanlarla ilgili olarak “çevreyi kirletmeme” ilkesi gereğince çerçeve olarak benimsedikleri düzenlemelere dayanılarak oluşturulan yönetmeliklerde açıklanan ve somut olayın özelliklerine göre değerlendirilecek olan, arıtma, depolama, imha etme, taşıma, koruma, alıcı ortama verme, uzaklaştırma gibi hususlar bakımından öngörülen yükümlülüklerle aykırı davranmayı ifade etmektedir*”²⁴¹. diyerek kanunun kapsamına göre oluşturulan yönetmeliklere ve somut olayın özelliklerine göre hareket edilmesi gerektiğini, bir başka kararlarında²⁴² ise Çevre Kanunu’nu ve Su Kirliliği Yönetmeliğini, Toprak Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliğini, Toprak Kirliliğinin Kontrolü ve Noktasal Kaynaklı Kirlenmiş Sahalara Dair Yönetmeliğini “*yargılamaya konu olayda uygulanacak mevzuat ve düzenleyici işlemler*” olarak belirtmiş ve bu şekilde “*ilgili kanunlar*” ibaresini “*ilgili mevzuat*” olarak yorumladığını göstermiştir. Yargıtay kararlarını da göz önüne aldığımızda ilgili kanun ibresinin, ceza kanunları haricindeki kanunlara dayalı olarak çıkarılan alt mevzuat olduğunu görüyoruz.

²⁴⁰ Otacı, Cengiz “Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçuna (TCK 181, 182) İlişkin Yargıtay 4. Ceza Dairesi Kararlarında Belirlenen İlkeler Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçuna (TCK 181, 182) İlişkin Yargıtay 4. Ceza Dairesi Kararlarında Belirlenen İlkeler” Ankara Barosu Dergisi 2015/ 1 s.282.

²⁴¹ Yargıtay 18. C.D. 2015/18307 E. 2017/2164 K. benzer yöndeki kararlardan bazıları Yargıtay 18. C.D. 2015/42872 E. 2017/2177 K. Yargıtay 18. C.D. 2016/3916 E. 2017/2176 K. Yargıtay 18. C.D. 2015/25325 E. 2017/1571 K. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2017. Yargıtay 18. C.D. 27.02.2017 tarih 2015 / 17718 E, 2017 / 2184 K Yargıtay 8. C.D. 15.02.2018 tarih 2017 / 25666 E. 2018 / 1605 K. Yargıtay 18. C.D. 5.02.2018 tarih 2017 / 6108 E. 2018 / 947 K. sayılı kararı Hukuk Türk Hukuk Veri Tabanı Erişim Tarihi 03.05.2020.

²⁴² Yargıtay 8. C.D. 15.2.2018 tarih 2017/25666 E. 2018/1605 K. sayılı kararı, Yargıtay 5.2.2018 tarih C.D. 2017/6108 E. 2018/947 K. sayılı kararı Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 09.04.2019.

Bu suç “ilgili kanunlarda belirtilen teknik usullerle” demek suretiyle idare hukuku ile bağlantılı olarak düzenlenmiştir. Çevreyi korumaya yönelik tüm teknik usullerin kanunla düzenlenmesi mümkün olmadığından, ilgili kanundan anlaşılması gereken, çevrenin korunması amacını taşıyan Çevre Kanunu ve ilgili diğer kanunlar ile kanunlara bağlı çıkarılan yönetmeliklerdir. Nitekim, Avrupa Konseyi Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Sözleşmesi’nin 1. maddesinde kanuna aykırılık; amacı çevrenin korunması olan kanun, idari düzenleme veya yetkili makamca alınan bir kararın ihlali olarak tanımlanmıştır²⁴³. Yargıtay kararlarında da aynı yönde görüş benimsendiğini görüyoruz. Yargıtay 18 C.D. 13.02.2017 tarih 2015/27487 E. 2017/1574 K. sayılı kararında, *“Ayrıca, atığın, Yönetmelikte belirlenen limit değerleri aşması ve çevre kirliliğine neden olacak içerikte olması, tek başına suçun oluşumu için yeterli değildir. Atığın alıcı ortamlardan hangisine bırakıldığı, alıcı ortama bırakılmadan arıtma ile sonlanacak şekilde kanalizasyon sistemine ya da ortak arıtma sistemine ulaşıp ulaşmadığının da araştırılması gerekir. Dosyada atık suların ulaştığı yere dair bilgi ve belge bulunmamaktadır. Tesisten alınan numuneye göre çevre kirliliğine neden olabilecek içerikteki atıksuyun ulaştığı yer tespit edilerek, ... oluşturulacak bilirkişi heyetinden, atığın niteliği, alıcı ortamı (toprak ve su) kirletip kirletmediği ya da kirletme ihtimali olup olmadığı yönünden, suç tarihi itibarıyla yukarıda... bahsedilen yönetmelikler ve düzenleyici işlemlerle doğrudan ilişki kurularak, Yargıtay denetimine imkân sağlayacak açıklıkta rapor alınması gerekir. Açıklanan gerekçelerle eksik incelemeyle kurulan hüküm, hukuka uygun görülmemiştir.”* diyerek su alıcı ortamına verildiği iddia edilen atığın Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği’nde belirtilen limit değeri aştığının ilk derece mahkemece araştırıldığı ancak atığın alıcı ortama ulaşmadan önce arıtma ile sonlanacak şekilde kanalizasyon sistemine veya ortak arıtma sistemine ulaşıp ulaşmadığının araştırılmamasını bozma sebebi olarak görmüştür²⁴⁴.

²⁴³ Sevik Yokus, **Çevre Hukuku** s. 323; Sevik Yokus, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler** s. 299; Orijinal İngilizce madde ““unlawful” means infringing a law, an administrative regulation or a decision taken by a competent authority, aiming at the protection of the environment” <https://www.coe.int/> Erişim tarihi 24.07.2021.

²⁴⁴ Yargıtay 4 C.D. 24.11.2014 tarih ve 2012/35756 E. 2014/34047 K. sayılı kararı benzer yönde Yargıtay 4 C.D. 24.11.2014 tarih 2012/8721 E. 2010/34048 K. sayılı kararında “... işletmeden alınan numuneye göre çevre kirliliğine neden olabilecek içerikteki atık suyun ulaştığı yer tespit edilerek, gerekirse bilirkişiden yukarıda (II) numaralı kısımda açıklanan ilkelere uygun olarak rapor alınıp sonucuna göre sanığın hukuki durumunun belirlenmesi gerekirken eksik incelemeyle hüküm kurulması kanuna aykırıdır.” Aynı yönde Ankara B.A.M 6. C.D. 07.02.2018 tarih ve 2017/3785 E. 2018/39 K. sayılı kararında “...tesise ait atık suların tesisin ön kısmından toprak zeminli alıcı ortama verildiğinin tespiti üzerine açılan kamu davası ile ilgili olarak sanığın müsnet suçtan cezalandırılmasına karar verildiği anlaşılmış ise de; alıcı ortama

Kural olarak atık veya artığın alıcı ortamla verildiği anda suç oluşur. Yargıtay atık veya artığın alıcı ortama ne zaman verildiğinin tespit edilmediği hallerde suçun oluştuğu tarih olarak çevre denetimi ya da diğer bir şekilde atığın alıcı ortama bırakıldığının tespit edildiği tarihte suçun oluştuğunu kabul etmiştir²⁴⁵. Suç tarihinin belirlenmesi suçun ilgili kanunlarda belirtilen teknik usullere aykırılığın olup olmadığını saptamak açısından önemlidir. Zira eğer maddede belirtilen “kanunlar” ibaresinden ikincil mevzuat dahil diğer tüm mevzuat anlaşılacak ise söz konusu mevzuatın da o tarihte yürürlükte olması gerekir, aksi halde suçun oluşmadığı kanaatine varılmalıdır. Çünkü söz konusu tarihte aykırı olarak davranılacak bir kanun yürürlükte değildir. Ayrıca bir kirletme fiilinin veya bu fiile katkıda bulunacak diğer bir kirletmenin tek başına neticeyi oluşturmakta elverişsiz olması halinde maddi unsur olmadığından suç da yoktur²⁴⁶. Genel ilke olarak atık veya artıkların, teknik usullere aykırı olarak alıcı ortama verilmesiyle suç oluşacağı ancak özellikle imhası zor veya masraflı olan, özel tesis ya da ekipman gerektiren atıkların çeşitli muhafaza araçları içinde toprağa gömülme, deniz dibine bırakılma gibi yöntemlerle, dolaylı biçimde alıcı ortama verildiği durumlarda tehlike olasılığı ortaya çıkmakla birlikte, tehlikenin gerçekleşmesi, diğer bir deyişle atık veya artık maddenin alıcı ortama doğrudan nüfuz etmesi belirli bir sürenin geçmesini gerektirmektedir.

Gerçekleştirildiği tarihte ilgili kanunlarda belirtilen herhangi gibi bir teknik usul veya herhangi bir ilgili kanun olmaması halinde, diğer bir deyişle fiilin işlendiği, hareketin yapıldığı tarihte düzenleme bulunmadığı için hareketinin suç oluşturmayacağı düşünülebilir ise de, yasal düzenlemenin gerçekleştirilip eylemin suç olarak düzenlenmesinden sonra, kanunun yürürlük tarihi itibarıyla, eyleminden doğabilecek tehlikeyi veya zararlı neticeyi engelleme yükümlülüğü

verildiği belirtilen atık suyun çevreyi kirletici özelliğe sahip olup olmadığının tesbit ve teyidinde esas olmak üzere şahit numune alınmadığı gibi alınan su örnekleri ile ilgili analiz incelemesinin yapılmadığının anlaşılması karşısında sanığın üzerine atılı suçun sabit olduğunun kabulüne dair istinafa konu kararın usul ve yasaya uygun olmadığı, açıklanan şekilde şahit numune alınmaması sebebiyle atılı suçun sabit olmadığı kabul ve takdir olunmakla... Çevreyi Kasten Kirletmek suçunu işlediğinin sabit olmaması sebebiyle, sanığın müsnet suçtan 5271 Sayılı CMK'nın 223/2-e maddesi gereğince beraatine... verilen karar...” Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2020.

²⁴⁵ Yargıtay 4. CD, 01.12.2014 tarih 18020/34363 “Gerekçeli karar içeriğinde ve başlığında suç tarihleri farklı olarak gösterilmiş ise de, çevre kirliliğinin oluştuğu iddiası, ilk kez Manisa 1. Asliye Hukuk Mahkemesinde delil tespiti davası sırasında 09.01.2007 tarihinde fark edilerek şikâyet konusu edildiğine göre suç tarihinin de 09.01.2007 olduğu kabul edilmelidir.” Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2017.

²⁴⁶ Taneri, age, s. 21.

doğmuştur. Söz konusu yükümlülüğünü yerine getirilmemesi de ihmali davranışıyla çevre bakımından doğan tehlike olasılığının devamına neden olacaktır. Bu nedenle TCK 181. madde yürürlüğe girmeden önce alıcı ortama bırakılmış, ancak yürürlük tarihinden sonra bulunmuş ise, suç tarihi, tehlikenin veya zararlı neticeyi engelleme yükümlülüğünün doğduğu TCK 181. maddenin yürürlüğe girme tarihi olacaktır²⁴⁷.

Yargıtay 4. CD 15.12.2014 Tarih 2012/29222 E. 2014/36058 K. “*Yargılama konusu olayda atıklar alıcı ortam olan toprağa yasal düzenlemenin yürürlüğe girmesinden önce bırakılmış, ancak atık dolu variller, suç düzenlemesinin yürürlüğe girmesinden birkaç sene sonra 19.05.2009 tarihinde yapılan ihbar üzerine aynı gün gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında bulunmuştur. Atıkların variller içinde toprağa gömülmesi eylemi icraî niteliktedir. Gerçekleştirildiği tarihte yasal düzenleme bulunmadığı için bu eylemin suç oluşturmayaacağı düşünülebilir ise de, yasal düzenlemenin gerçekleştirilip eylemin suç olarak düzenlenmesinden sonra sanık bakımından, Kanunun yürürlük tarihi itibarıyla, eyleminden doğabilecek tehlikeyi veya zararlı neticeyi engelleme yükümlülüğü doğmuştur. Bu yükümlülüğünü yerine getirmeyen sanığın bu ihmali davranışıyla çevre bakımından doğan tehlike olasılığının devamına neden olduğu, bir başka deyişle icraî davranışta bulunma yükümlülüğünü yerine getirmemesi sebebiyle kusurlu bulunduğu açıktır. Bu itibarla, somut olayda suç oluşturan eylemin yasal düzenlemenin yürürlüğe girmesinden önce gerçekleştirildiğinden söz edilemez*” diyerek suç oluşumunun tarihini kirlenme tehlikesinin olduğu tarih olarak belirtmiştir²⁴⁸. Karara göre toprağa gömme ani hareketi ile çevreyi kirllettikten sonra, bu gömülen atıkların ihmali davranışlarla çıkartılmamış olması akla kesintisiz suç oluşturabileceği ihtimalini getirmektedir. Yargıtay ihmali davranışın tespiti anında

²⁴⁷ Otacı, age, s. 284.

²⁴⁸ Benzer yönde başka bir kararda 15.12.2014 tarihli 2012/31338 E. 2014/36059 K. “*Yargılama konusu olayda atıklar alıcı ortam olan toprağa yasal düzenlemenin yürürlüğe girmesinden önce bırakılmış, ancak atık dolu varillerin bir kısmı, suç düzenlemesinin yürürlüğe girmesinden birkaç sene sonra 08.06.2009 tarihinde, sanık B.. A..’ın yer göstermesi üzerine bulunmuştur. Atıkların variller içinde toprağa gömülmesi eylemi icraî niteliktedir. Gerçekleştirildiği tarihte yasal düzenleme bulunmadığı için bu eylemin suç oluşturmayaacağı düşünülebilir ise de, yasal düzenlemenin gerçekleştirilip eylemin suç olarak düzenlenmesinden sonra sanıklar bakımından, Kanunun yürürlük tarihi itibarıyla, eyleminden doğabilecek tehlikeyi veya zararlı neticeyi engelleme yükümlülüğü doğmuştur. Bu yükümlülüğünü yerine getirmeyen sanıkların bu ihmali davranışlarıyla çevre bakımından doğan tehlike olasılığının devamına neden oldukları, bir başka deyişle icraî davranışta bulunma yükümlülüğünü yerine getirmemeleri nedeniyle kusurlu bulundukları açıktır. Bu itibarla, somut olayda suç oluşturan eylemin yasal düzenlemenin yürürlüğe girmesinden önce gerçekleştirildiğinden söz edilemez.*”

suçun işlendiğini kabul etmiş ve suçun kesintisiz şekilde işlenebildiğini de kabul etmiştir²⁴⁹. Suçun kesintisiz şekilde işlenebilmesinin kabulü ile zamanaşımının temadının bitişinden işletilmesi ve lehe kanun uygulamasının da bu tarihe göre belirlenmesi gerekecektir. Yargıtay bu kararıyla aslında sanığın atık üzerinde hakimiyetinin devam ettiğini benimsediğini göstermektedir. Kanaatimizce somut olayda temadının sona ermesinde failin hakimiyetinin devam edip etmediğinin tartışılması gerekirdi.

Almanya’da meydana gelen bir olayda Münster Yüksek İdare Mahkemesi teknik talimatlar ile bilinen azami değerlere itibar etmeyerek, teknik talimatlarla belirlenen azami değerin sabit, kesin bir sınır çizmediğini sadece zararlı ve zararsız çevre etkilerinin arasındaki değeri tespiti hizmet edeceğini belirtmiştir. Teknik talimatlar idari makamlar tarafından kabul edilebilirler ancak mahkemeleri bağlamazlar²⁵⁰.

Kanun koyucu suçta ve cezada kanunilik prensibine uymak amacıyla madde metnine ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak suçun işlenebileceğini belirtmişse de konunun teknik ve gelişime açık bir alan olması nedeni ile TCK 181’i daha da karmaşık hale getirmiştir. Kanaatimizce, kirletme fiilinin bu unsura bağlanmadan kirletme şeklini serbest bırakarak suçun kanuni tipteki tanımı yapılsa idi gerekçede de bahsedilen yaşam hakkının korunmasına daha iyi hizmet edebilirdi.

Herhangi bir kanunda veya mevzuatta hakkında teknik usul belirtilmeyen bir atık veya artığın TCK 181/I’e aykırı olup olmadığı sorunu ortaya çıkmaktadır. Kanaatimizce bu halde suç oluşmayacaktır zira maddede açıkça iki unsurun birden oluşması maddi unsur meydana getirecektir. Yargıtay bir olayda ilgili kanunlarla belirtilen hangi teknik usullere aykırılığın suç oluşturduğunu açıkça belirtmeden mahkûmiyet kararı veren ilk derece mahkemesi kararını bozmuştur²⁵¹.

²⁴⁹ Tuncer/Başkale, age, s. 3707.

²⁵⁰ Ünver/Nuhoğlu, age, s. 33.

²⁵¹ 4 C.D. 05.03.2013 tarih ve 2010/19299 E. 2013/6067 K. sayılı kararında “... ilgili kanunlarla belirlenen hangi teknik usullere aykırı olarak atık veya artıkları toprağa , suya veya havaya kasten verdikleri açıklanmadan ve eylemlerinin 2872 sayılı Çevre Kanunun 8. maddesinin yollamasıyla 20/j bendindeki yasal düzenlemeye uyup uymadığı da tartışılmadan yazılı biçimde karara verilmesi... kanuna aykırı... “ Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2017.

Teknik usullerden kastın, ilgili alanla alakalı olarak öngörülen teknik standartlar olduğu ve amacının da çevreye zarar vermeyi önleme olması gerektiği görülmektedir. Bu teknik usuller tamamıyla göz ardı edilebileceği gibi teknik usullerin dışına hareket edilmesi de söz konusu teknik standartların sağlanmadığı anlamına gelecektir. Bununla beraber, ülkemizde söz konusu teknik usullerin belirlendiği bir kanun olmaması ve kanunsuz suç olmaz prensibinin yerine getirilmemesi nedeniyle TCK 181. maddenin uygulanamaz olduğu kanaatindeyiz.

II. Çevreye Zarar Verecek Şekilde Olması

TCK 181. madde gerekçesinde, kirletme dolayısıyla 181/I'in oluşabilmesi için bahsedilen kirlenmenin çevreye zarar verecek boyutta olması gerektiği belirtilmiştir. Burada kanun koyucunun suçu oluşturacak hareketin yapılması sonrasında somut bir tehlike oluşmasını beklediği anlamı çıkmayacaktır²⁵². Çevreye zarar verecek şekilde bir kirlenmenin varlığının neye göre belirleneceği belirsizdir. Madde gerekçesinde, kirletme dolayısıyla ceza yaptırımı uygulanabilmesi için, bunun çevreye zarar verecek boyutta olması gerektiği belirtilmiştir. Atık veya artıkların verildikleri alıcı ortama zarar verip vermediklerinin veya ne kadar zarar verdiğinin tespiti, çevre üzerinde bıraktığı etki, ortaya çıkan veya çıkacak sorunların çözümü özel ve teknik bilgi gerektirdiğinden doğa bilim uzmanlarından bilirkişi raporu alınması gerekir²⁵³. Yargıtay bilirkişi raporunun olmamasını birçok kararında bozma nedeni olarak gösterdiği gibi, Yargıtay 5 C.D. 01.03.2010 tarih 10014/1606 sayılı kararında bilirkişi raporunu düzenleyecek bilirkişi heyetinin usulüne uygun olarak teşkil etmeyen heyetçe verilen rapora dayanılarak karar verilmesini hukuka aykırı bulmuş ve YCGK 21.12.2010 tarih 5-256/269 sayılı kararında heyetin bulunması gerekli uzman kişilerden oluşturulmamış olmasını CMK'ya aykırı bulup, bu bilirkişi heyetinin hazırladığı rapora dayanılarak verilen hükmün bozulması gerekeceğine karar vermiştir²⁵⁴. Yargıtay bir kararında ise; oluşturulacak bilirkişi heyetinde hangi bilirkişilerin olması gerektiğini

²⁵² Yılmaz, age, s. 125.

²⁵³ Parlar, age, s. 2075.

²⁵⁴ Ünver Yener/Hakeri Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku Adalet Yayınevi 2018 14. Baskı s. 265; Aynı yönde kararlardan bazıları Yargıtay 4 C.D. 2012/17843 E. 2012/17429 K ve Yargıtay 4 C.D. 2010/19020 E. 2012/11725 K sayılı kararları Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2017.

göstermiştir²⁵⁵. Bilirkişi bahsi tezimizin üçüncü bölümünde ayrı bir başlık altında inceleneceğinden, tekrara düşmemek adına ayrıntılı açıklamaya yer verilmemiştir.

Atık veya artıkların çevreye zarar verecek şekilde alıcı ortama verilmesinden maksat, hareket neticesinde ortaya çıkan kirliliğin yalnızca insan sağlığı için değil çevresel varlıkların da zarar tehlikesine maruz bırakılmasıdır²⁵⁶.

Erzurum B.A.M. 2. C.D. 28.03.2017 tarih ve 2017/2 E. 2017/224 K. sayılı kararında²⁵⁷ “...sanık tarafından köy yoluna bırakıldığı anlaşılan çöp ve tezek gibi atıkların kirlilik oluşturduğu konusunda herhangi bir tereddüt bulunmamakla birlikte, bu atıkların TCK'nın 181. maddesinde öngörüldüğü şekilde çevreye zarar verecek nitelikte atıklar olmadığı, varlıklarının ve etkilerinin derhal ortadan kaldırılmasının mümkün olduğu, diğer taraftan olayın gerçekleştiği yerin sosyal şartları itibariyle nitelikleri belirtilen atıkların evlerin etrafında bulundurulmasının doğal bir durum olarak kabul edildiği ve bunları geçici bir süreyle yola koyduğunu belirten sanığın eylemini çevreye zarar vermek kastıyla gerçekleştiğine dair de somut bir delil elde edilemediği, bu haliyle sanığın eyleminin TCK'nın 181. maddesinde düzenlenen suç oluşturmadığı kanaatine varıldığından, sanığın beraatine dair aşağıdaki şekilde hüküm kurulmuştur.” denilerek atık niteliğinin çevrenin kasten kirlletilmesine elverişli olması gerektiğini vurgulamıştır.

Çevreye zarar verecek şekilde olmak ibaresinden, atık veya artık maddelerin alıcı ortam olan hava, su veya toprağı olumsuz anlamda değiştirmeye elverişli olması olarak değerlendirmek gerekir, bu da her somut olayda hakim tarafından araştırılması ile tespit edilebilir. Somut olayda

²⁵⁵ Yargıtay 18. C. D. 5.3.2019 tarih 2018/7896 E. 2019/4383 K. sayılı kararı “Bu suretle, olay tutanağı, tutanak tanıklarının beyanları ve dosyadaki tüm deliller incelenerek, atığın TCK'nın 181/3. fıkrası uyarınca alıcı ortamda kalıcı özellik gösterip göstermediğinin ve anılan Kanun'un 181/4. fıkrasında bahsedilen “insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek” nitelikte olup olmadığının belirlenebilmesi için suça konu deşarj edilen atığın nitelik, miktar ve yoğunluğunun örnekleme ve diğer bilimsel yöntemlerle tespitine ilişkin çevre mühendisi, genetik mühendisi, kimya mühendisi ve ziraat fakültelerinin su ürünleri bölümünde çalışan öğretim görevlilerinden yeteri kadar seçilerek oluşturulacak bilirkişi kurulundan, yukarıda açıklanan mevzuat ve düzenleyici işlemler kapsamında, TCK'nın 181/3-4. maddeleri açısından su kirliliğı, dolayısıyla çevre kirliliğinin oluşup oluşmadığı yönünde rapor aldırılarak, sonucuna göre hüküm kurulması gerekirken, eksik inceleme ve yetersiz gerekçe ile zamanaşımı nedeniyle düşme kararı verilmesi hukuka aykırıdır.”

²⁵⁶ Parlar, age, s. 2073.

²⁵⁷ Lexpera Hukuk Bilgi Sistemi Erişim tarihi 29.10.2020.

gerçekten zarar doğmuşsa, tehlikenin varlığı ve zararı meydana getirme elverişliliğinin mevcut olduğu söylenebilir, çünkü her zarar, somut bir tehlikeden meydana gelecektir²⁵⁸.

Yargıtay kararlarına bakıldığında kirletme eyleminin hafif nitelikte olduğu kanaatine varılması halinde, fiilin TCK kapsamında değil de idari yaptırım kapsamında değerlendirildiğini ve yetkisizlik kararı verildiğini görülmektedir.²⁵⁹

III. Atık veya Artığın Alıcı Ortama Verilmesi

TCK 181/I. maddede “...atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya kasten veren kişi...” denilerek suçu oluşturan fiilin “verme” olduğunu göstermektedir. Madde gerekçesinde “bırakmak” fiili de kullanılmıştır²⁶⁰.

Madde metninde her ne kadar sadece “verme” fiili kullanılmış ise de bu fiili; tabiatın içinde serbest bırakma, salma, gömme, atma gibi atık ve artığın suçun üzerinde işlenebileceği yere yani havaya, suya veya toprağa her türlü teması anlamında yorumlamak gerekir²⁶¹. Ayrıca bu verme hareketi, ilgili kanunlarda belirtilen teknik usuller harici bir şekilde olmalıdır. Diğer bir deyişle, atık veya artıkların kanunda belirtilen teknik usullere uygun şekilde doğal ortama bırakılması halinde hukuka aykırılık unsuru ortadan kalkacaktır ve suçtan bahsedilemeyecektir²⁶². Örneğin Atıkların Düzenli Depolanması Yönetmeliği’nde tarif edilen atıkların, yönetmelikte belirtilen şekilden farklı yönde bertaraf edilmesi hali yönetmeliğe aykırı olduğundan TCK 181. madde uygulaması söz konusu olacaktır.²⁶³

Atık veya artığı ortadan yetkisizce kaldırmak veya yok etmek suçun hareket unsurunu oluşturur, yani kanunen öngörülen veya izin verilen imha şeklinden farklı olarak imha etme,

²⁵⁸ Özcan, age, s. 589.

²⁵⁹ Aynı yönde kararlardan bazıları; Yargıtay 15 C.D. 2012/2013 E. 2013/8839 K. Yargıtay 4 C.D. 2012/9420 E. 2013/17824 K. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2017.

²⁶⁰ Yavuz, age, s. 59.

²⁶¹ Artuk, age, s. 41; Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 326; Sevük Yokuş, **Ceza Hukuku Özel Hükümler** s. 299; Artuk/Gökçen/Yenidünya, age, s. 5556.

²⁶² Sevük Yokuş, “*Çevre Hukuku*” s. 327.

²⁶³ Taşkın, age, s. 150.

depolama, boşaltma, işletme, tahrip etme de suçu oluşturur²⁶⁴. Verme fiilinin tipikliğinin tespitinde şekli değil maddi değerlendirme yapılarak, atık veya artıkların çevresel unsurlara veya canlılara temas edecek nitelikte alıcı ortama bırakılması yeterlidir²⁶⁵.

Diğer yandan bir atık veya artığın havaya, suya veya toprağa temasını içermeyen, depolama, taşıma gibi fiiller verme anlamında olmadığından konumuz suçu oluşturmayacaktır²⁶⁶.

b. TCK.’nun 181/II Maddesi Yönünden Maddi Unsur (Atık veya Artıkların İzinsiz Olarak Ülkeye Sokulması)

I. ve II. fıkralarda birbirinden farklı iki maddi unsurdan bahsedilmiştir. Dolayısıyla iki ayrı suçun varlığından bahsedilecektir. Çalışmamızın bu bölümünde, ilk bölümde yaptığımız atık, artık ve ülke tanımlarına bağlı kalarak, atık veya artıkların izinsiz olarak ülkeye sokulmasının maddi unsurunu inceleyeceğiz.

Özen’e göre 181/II’de I. fıkroda belirtilen “atık veya artık” ibarelerine suçun konusu bakımından gönderme yapılmaktadır, bu nedenle fıkraların birbirinden tamamen bağımsız olduğu söylenemez. II. fıkroda, uygulanacak yaptırım bakımından cezayı arttıran nitelikli hal söz konusu olmamakla birlikte, nitelikli hal sayılmalıdır, aksi halde kanun koyucunun amacına aykırı sonuçlar doğurabilecektir²⁶⁷. Biz bu yargının ceza normunun yorum yoluyla genişletilmesi anlamına geleceğinden bahisle, II. fıkranın nitelikli hal sayılması görüşüne katılmıyoruz.

TCK 181/II’de belirtilen ve suç madde metinde biraz farklı olmakla beraber korunan hukuki menfaat bakımından aynıdır. Atık veya artık kavramların farklı bir başlıkta incelemiştik, bu atık ve artıkların ülkeye sınır kapısından mı yoksa farklı bir şekilde mi girip girmediği suçun konusu değildir, diğer bir deyişle ülkeye sınır kapısından da girse, hava, kara, deniz yollarından biri ile de veya farklı bir şekilde de girse suç oluşur. Ülkeye sokma, atık veya artıkların Türkiye

²⁶⁴ Ünver/Nuhoğlu, age, s. 133.

²⁶⁵ Aygörmez Uğurlubay, age, s. 416.

²⁶⁶ Yaşar/Gökcan/Artuç, age, s. 5580; Sevük Yokuş, *Çevre Hukuku* s. 327.

²⁶⁷ Özen, age, s. 19.

Cumhuriyeti sınırından geçilerek, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içine dahil edilmesidir²⁶⁸. Suçun tamamlanması için atık veya artığın ülkeye izinsiz olarak sokulması yeterlidir, ayrıca bir zarara neden olması veya alıcı ortama verilmesi beklenmez. Atık veya artığın ülke sınırlarına girmesi ile suç tamamlanır, atık veya artıkların belli süre ülkede kalmasına gerek yoktur bu özelliği ile de ani hareketli suçtur²⁶⁹. Burada ülke kavramını da sadece kara parçası olarak değil, deniz, hava, kara hakimiyeti olmak üzere bütün olarak anlamak gerekir²⁷⁰.

TCK 181/II. maddede “*atık veya artıkları izinsiz olarak ülkeye sokmak*” suçun maddi unsurudur. Madde metninde bahsedilen “izinsiz” kavramı TCK’da açıklanmamıştır. Ancak buradaki iznin hukuka uygun olması gerektiği açıktır, diğer bir deyişle “iznin” irade yanılması, hata veya cebir gibi unsurlardan etkilenmemiş olmaması gerekir²⁷¹.

Kanun, atık veya artıkların ülkeye izinsiz sokulmasını suç olarak saymışsa da atık veya artıkların da izinsiz olarak ülke dışına çıkarılması suç olarak sayılmamıştır ancak sayılmalıydı, çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi çevre sınır tanımayan bir bütündür²⁷².

Atık veya artığın izinsiz ülkeye sokulması sırasında veya ülkeye sokulmasından sonra çevreye bir zarar verip vermediği veya ülkeye sokulan atık veya artığın çevreye zarar verecek nitelikte olup olmadığı suçun oluşmasına engel değildir, zira burada önemli olan atık veya artığın izinsiz ülkeye sokulmasıdır. Diğer bir deyişle suça konu atık veya artıklar çevreye zarar verecek nitelikte olsa dahi yetkili mercilerin izniyle ülkeye giriyorsa TCK 181/II bakımından suç oluşturmayacaktır²⁷³. Dolayısıyla iznin yokluğu suçun kurucu unsurudur²⁷⁴. Ayrıca söz konusu iznin de hukuka uygun olması gerektiği ve hukuka aykırı izin ile bir suçun suç olmaktan

²⁶⁸ Sevük Yokuş, **Ceza Hukuku Özel Hükümler** s. 303.

²⁶⁹ Artuk/Gökçen/Yenidünya, age, s. 5557.

²⁷⁰ Parlar, age, s. 2074; Taşkın, age, s. 151.

²⁷¹ Özcan, age, s. 585.

²⁷² Özcan, age, s. 584; Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 336; Artuç/Gökcan, age, s. 1014.

²⁷³ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 308; Artuk M. Emin/Gökçen Ahmet/Alşahin M. Emin/Çakır Kerim, **Ceza Hukuku Özel Hükümler** Adalet Yayınevi 2019 18. Baskı s. 690; Katoğlu, age, s. 90; Artuk/Gökçen/Yenidünya, age, s. 5557.

²⁷⁴ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 337.

çıkarılmasının önlenmesi gerektiği de açıktır²⁷⁵. Diğer yandan izne uygun şekilde ülkeye sokulan atık veya artığın, verilen izine aykırı kullanılması suç olarak düzenlenmemiştir²⁷⁶.

İzin için gerekli kuruluş Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü Atık Yönetimi Dairesi Başkanlığı ve başkanlığa bağlı birimlerdir. Bakanlık tarafından yayımlanan genelge ve yönetmeliklere göre ülkeye sokulması izne tabi olan atık veya artıklar bu fıkra kapsamındadır.

F. Suçun Manevi Unsuru

Ceza hukukumuzda egemen olan iradilik prensibine göre, iradi olmayan bir eylem hukuka aykırı olsa bile suç teşkil etmeyecektir²⁷⁷.

Çevrenin kasten kirletilmesi suçu, madde başlığında da yer aldığı gibi kastla işlenebilir, madde metninde de “...*atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya kasten veren kişi...*” denilerek TCK 181/I’deki suç tanımının ancak kasten işlenebileceğini belirtmiştir. Failin çevreye zarar verme kastı ile hareket etmiş olması aranmaz²⁷⁸. Kastın suçun tüm unsurlarına yönelik olması ve tüm unsurları kapsaması gerekir²⁷⁹. Yani failin atık veya artığı alıcı ortama, teknik usullere aykırı ve çevreye zarar verecek şekilde verdiğini bilmesi ve kirlenme neticesini istemesi veya kirletme potansiyelini öngörmesi ve bu sonuca katlanması gerekmektedir. Bu suçun işlenmesi için genel kast yeterlidir, özel kast aranmaz. Genel kast hem hareketin hem de neticenin fail tarafından bilinmesi istenmesi halidir. Atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesi ile genel kast oluşur²⁸⁰. Suçun olası kastla işlenebileceği de açıktır²⁸¹.

TCK 181/I. maddedeki suçun taksirle işlenmesi hali TCK 182/I’de yer alan “çevrenin taksirle kirletilmesi” suçunu oluşturacaktır. Diğer bir deyişle TCK 181. maddedeki suç

²⁷⁵ Sevik Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 337.

²⁷⁶ Özcan, age, s. 585.

²⁷⁷ Dönmezer/Erman, age, s. 383.

²⁷⁸ Artuk/Gökçen/Yenidünya, age, s. 5560.

²⁷⁹ Parlar/Hatipoğlu, age, s. 301; Uğurlubay Aygörmez, age, s. 417.

²⁸⁰ Katoğlu, age, s. 90; Artuk, age, s. 45; Sevik, **Çevre Hukuku** s. 297.

²⁸¹ Artuç/Gökcan, age, s. 1012.

oluşmayacaktır. Yargıtay bir kararında “*Sanığın, 2872 sayılı Çevre Kanununun 8,11. maddelerine aykırı olarak, sorumlusu olduğu akaryakıt istasyonunun yıkama - yağlama bölümünden çıkan atıkları, bilirkişi raporunda belirlendiği gibi kalıcı özellik oluşturmaz derecede ve çevreye zarar verecek şekilde toprağa verme biçiminde kabul edilen eylemi, sonuçlarını öngörerek bilinç ve iradeyle gerçekleştirdiği gözetilmeden, TCK’nın 181/1. maddesi yerine olayda uygulama yeri bulunmayan 182. maddesi ile hüküm kurulması... hükmün bozulmasına... oybirliğiyle karar verildi.*”²⁸² diyerek kast ve taksir halinde iki ayrı suç olduğunu vurgulamış ve manevi unsurun tespitinde yanlışlığa düşülmesini bir bozma nedeni olarak göstermiştir. Antalya B.A.M. 2. C. D. 16.03.2017 tarih 2017/1864 E. 2017/2715 K. sayılı kararında da yine benzer bir taksir değerlendirmesi yapılmış ve “*...sanığın genel kastı olup olmadığının belirlenemediği ancak bununla birlikte çevrenin kirletilmesi için de yeterli dikkat ve özeni göstermediği bu nedenle eyleminin TCK. 182. maddesinde belirtilen çevrenin kasten kirletilmesi suçunu oluşturacağı anlaşılmıştır.*”²⁸³ denilerek genel kastın ispat edilemediği halde TCK 181. maddeye göre ceza verilemeyeceği belirtilmiştir. Bir hareketin TCK 181/I. maddedeki suçu mu yoksa TCK 182/II. maddedeki suçu mu oluşturduğuna kanaat getirebilmek için kast ve taksir arasındaki farklara bakmak gerekecektir. Kast, zararlı veya tehlikeli olan neticenin fail tarafından bilinmesi ve bu neticenin oluşması amacı ile icra hareketlerinin bilerek ve istenerek yapılmasıdır. Taksirde ise fail zararlı veya tehlikeli neticeyi arzulamaz ancak suçu oluşturan hareketi bilerek ve isteyerek yapar. Buradaki önemli ayrım iradenin taksirli suçlarda sadece harekete yönelik olmasına karşın kastta, irade hem harekete hem neticeye yönelik olmasıdır.

TCK 181/II. maddede belirtilen suçun oluşması için ülkeye izinsiz sokulan maddenin atık veya artık olduğunun bilinmesi ve istenmesi gerekir. Bu suç için de genel kast yeterlidir, çevreye zarar verme kastı aranmaz, ayrıca bu suçun olası kastla da işlenmesi mümkündür²⁸⁴.

²⁸² Yargıtay 4. C.D. 2011/14774 E. 2012/23991 K. sayılı kararı. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2017.

²⁸³ Lexpera Hukuk Bilgi Sistemi Erişim tarihi 29.10.2020

²⁸⁴ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 340; Katoğlu, age, s. 90.

G. Hukuka Uygunluk Nedenleri

Bir hareketin suç sayılabilmesi için hukuk ceza kanunlarında suç olarak düzenlenmesi ve hukuka aykırı olması gerekir²⁸⁵. Hukuka aykırılığı ortadan kaldıran nedenlerin varlığı fiili suç olmaktan çıkaracaktır. TCK 181 için de kanunda öngörülen hukuka genel aykırılık sebepleri geçerli olup hukuka özel aykırılık nedenleri de bulunmaktadır. Bu maddede, failin ilgili kanuna aykırı hareket ettiğini bilmesi ve bu ilgili kanuna aykırı fiili yapmak istemesi de aranmaktadır. Bu nedenle hakim, suçun unsuru olan hukuka aykırılığı tespit etmekle yetinmeyecek, failin özel hukuka aykırılığı bilip bilmediğini ve bu yönde hareket edip etmek isteyip istemediğini yani, kusurluluğun özel hukuka aykırılık kastını da içerip içermediğini araştıracaktır²⁸⁶. Ayrıca belirtmek gerekir ki resmi makamlarca suçu oluşturan fiillerin öğrenilmesine rağmen buna göz yumması fiili hukuka uygun hale getirmeyecektir²⁸⁷.

Ceza hukukumuzda “hukuka aykırılık” suçun bir unsuru olduğu gibi bir de hukuka uygunluk sebepleri vardır ki bu sebeplerin varlığı halinde ceza sorumluluğu azalır veya tamamen ortadan kalkar. Bu bölümde çevrenin kasten kirletilmesi suçunda özellikli olan sebepleri inceleyeceğiz.

Meşru savunma, gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı, o hal ve şartlar gereğince saldırı ile orantılı şekilde defetme zorunluluğuyla işlenen fiile ceza verilmemesi halidir. TCK 25/II’ye göre faile ceza verilmemesi için saldırının, *gerek kendisine gerek başkasına ait bir hakka yönelik olup, bilerek neden olmadığı ve başka suretle korunmak olanağı bulunmayan ağır ve muhakkak bir tehlikeden kurtulmak veya başkasını kurtarmak zorunluluğu ile ve tehlikenin ağırlığı ile konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunmak koşulu ile işlenen fiillerden dolayı olması gerekir.*

TCK 26/I hakkını kullanan kimseye ceza verilmeyeceğini, yani hukuk kurallarında açıkça meşru olan veya idare tarafından verilen bir ruhsata dayanan bir hak veya yetkinin kullanılması

²⁸⁵ Şen, **Çevre Ceza Hukuku** s. 174.

²⁸⁶ Dönmezer/Erman, age, s. 252.

²⁸⁷ Parlar, age, s. 2073.

sonucu meydana gelen fiilin, hukuka aykırılık unsurunu ortadan kaldırdığı için fiilin suç sayılmasını engelleyeceğini belirtmiştir. Diğer bir deyişle atık veya artık, teknik usule uygun olarak alıcı ortama verilmişse, bu durum hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilecek ve fiil TCK 181/I kapsamında suç oluşmayacaktır²⁸⁸.

TCK 26/II kişinin üzerinde mutlak surette tasarruf edebileceği bir hakkına ilişkin olmak üzere, açıkladığı rızası çerçevesinde işlenen fiilden dolayı kimseye ceza verilmeyeceğini belirtmiştir. Mağdurun rızasından bahsedilebilmesi için mağdurun rıza gösterdiği tereddütsüz şekilde belirlenmelidir ancak TCK 181 açısından mağduru belli olmayan bu suçta ilgilinin rızasının alınması mümkün olamayacağından, bu hukuka uygunluk sebebinin oluşması muhtemel değildir.

H. Nitelikli Haller

1. Genel Olarak

Çevrenin kasten kirletilmesi suçunun nitelikli halleri TCK 181. maddenin III. ve IV. fıkralarında yer almaktadır. Her iki fıkranın da uygulanabilmesi için söz konusu atıkların bahsedilen zararları oluşturmaya neden olabilecek nitelikte olması aranır. I. fıkra için tüzel kişilerin sorumluluğuna gidilmeyecektir ancak I. fıkradaki suçun nitelikli hallerini işlemeleri halinde tüzel kişiler de fail olabilecektir²⁸⁹. Bu nitelikli hal hem I. fıkra hem II. fıkra için nitelikli hal olarak düzenlenmiştir, atık veya artıklarının toprakta veya suda veya havada kılıcı özellik göstermesi halinde bu fıkraya göre belirlenen ceza artırılabilecektir²⁹⁰.

Üçüncü ve dördüncü fıkroda buna göre, atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesi halinde veya bir ve ikinci fıkralarda tanımlanan fiillerin, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan

²⁸⁸ Taşkın a.g.e. s. 160.

²⁸⁹ Katoğlu, age, s. 100.

²⁹⁰ Yaşar/Gökcan/Artuç, age, s. 5588.

atık veya artıklarla ilgili olarak işlenmesi halinde suçun cezası artırılacaktır. Bununla birlikte daha az cezayı gerektiren hale ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır.

Yargıtay, atığın miktar, nitelik ve yoğunluğunun belirlenmesi gerektiğini bu belirleme sonrasında nitelikli halin oluşup oluşmadığı, oluştu ise hangi fıkraya göre oluştuğunun bilirkişi tarafından belirlenmesi gerektiğini belirttiği bir kararında “...*olay tespit tutanağında kirlenmenin denizde kalıcı etkisinin bulunmadığının belirtildiği hususu da göz önüne alınarak, temin edilen fotoğraflar, denetim tutanakları ve dosyadaki tüm deliller incelenerek, atığın TCK'nın 181/3. fıkrası uyarınca alıcı ortamda kalıcı özellik gösterip göstermediğinin ve anılan Kanun'un 181/4. fıkrasında bahsedilen “insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek” nitelikte olup olmadığının belirlenebilmesi için suça konu deşarj edilen atığın nitelik, miktar ve yoğunluğunun örnekleme ve diğer bilimsel yöntemlerle tespitine dair çevre mühendisi, genetik mühendisi, kimya mühendisi ve ziraat fakültelerinin su ürünleri bölümünde çalışan öğretim görevlilerinden yeteri kadar seçilerek oluşturulacak bilirkişi kurulundan, yukarda açıklanan mevzuat ve düzenleyici işlemler kapsamında, TCK'nın 181/3-4.maddeleri açısından su kirliliği, dolayısıyla çevre kirliliğinin oluşup oluşmadığı yönünde rapor aldırılarak, sonucuna göre, sanığın eyleminin TCK'nın 181/3-4 fıkraları kapsamında kalmadığı belirlendiği takdirde, suça konu eylemin çevresel etkileri ve sonuçları da değerlendirilerek TCK'nın 3/1. ve 61.maddeleri açısından orantılı şekilde hüküm kurulmak suretiyle sanığın hukuki durumunun tayin edilmesi gerektiği gözetilmeden, eksik incelemeyle kurulan hüküm usul ve kanuna aykırıdır.” diyerek bilirkişiden rapor alınmadan karar verilmesini bozma nedenlerinden biri olarak görmüştür²⁹¹.*

Atığın, alıcı ortama uzun süre verilmesi veya alıcı ortamın özelliklerine göre doğması muhtemel kirlenmenin fazlalığı ya da alıcı ortama verilen atığın miktarının fazla olması halinde TCK 61'e göre cezanın alt sınırdan uzaklaşarak verilmesi için yeterli ve haklı bir neden olarak görülmüştür²⁹².

²⁹¹ Yargıtay 18 C.D. 25.06.2018 Tarih 2016/11889 E. 2018/9992 K. sayılı kararı. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2019.

²⁹² Otacı, age, s. 302.

2. Atık Veya Artıkların Toprakta, Suda Veya Havada Kalıcı Özellik Göstermesi

TCK 181.maddenin III. fıkrasına göre, atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesi halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza iki katı kadar artırılacaktır. Belirtilen nitelikli hal I. ve II. fıkralarda yer alan her iki suç için de uygulanabilir.

Bir görüşe göre; fıkra anlaşılabilir şekilde kaleme alınmıştır ve fıkroda hangi hususun anlatılmaya çalışıldığı açık değildir. Bu görüşe göre; maddenin yazılışında, kalıcı özellik gösterecek olan toprak, su ve havanın oluşturduğu alıcı ortam mıdır, yoksa atık ve artık mıdır belirsizdir. III. fıkranın gerekçesine bakıldığında, atık veya artığın niteliğinden bahsedilmiş ve III. fıkranın “*yukarıdaki fıkraların*” nitelikli halini düzenlediği belirtilmişse de II. fıkroda çevreyi kirletme fiilen meydana gelmemektedir. Bu nedenle III. fıkroda belirtilen atık veya artığın çevrede kalıcı iz bırakacak nitelikte olmasıdır ve bu da bilirkişi incelemesi ile anlaşılabacaktır. III. fıkradaki nitelikli halin somut olayda faile uygulanabilmesi için failin söz konusu atık veya artığın havada, suda veya toprakta kalıcı özellik gösterecek nitelikte olduğunu bilmesi gerekir²⁹³. Benzer bir görüşe göre, maddede atık veya artıkların kalıcı zarar verecek nitelikte olduğu durumu düzenlemektedir, bu durumun tespiti için III. fıkradaki suçun zarar suçu mu tehlike suçu mu olduğuna bakmak gerekir, nitelikli halin uygulanabilmesi için atık veya artıkların havada, suda veya toprakta kalıcı özellik göstermesi aranır, aksi halde II. fıkradaki sokma eylemi bakımından kalıcı özellik gösterme gerektiren nitelikli hali açıklamak zor olacaktır. Suda, havada veya toprakta kalıcı özellik gösteren atık veya artığın vereceği zarar uzun süre devam edeceği için çevre bakımından daha tehlikeli olacaktır ve bu nedenle bu durum nitelikli hal olarak düzenlenmiştir²⁹⁴. Bu halde III. fıkradaki nitelikli hal, atık veya artığın çevrede kalıcı iz bırakacak bir atık olmasıdır, bu da suçun tehlike suçu olma özelliğini kaldırmaz²⁹⁵. Örneğin tarlasından daha fazla verim alabilmek için failin gereğinden fazla kimyasal gübre kullanması ve toprağın yapısını bozması veya bir tesisin atık suyunun arıtma yapılmadan göle dökmesi ve gölün ekolojik sistemini bozması hallerinde alıcı ortam ortadan kaldırılması zor veya imkansız şekilde kirletilmiştir²⁹⁶.

²⁹³ Yaşar/Gökcan/Artuç, age, s. 5589.

²⁹⁴ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 345-346; Yılmaz, age, s. 142.

²⁹⁵ Artuç/Gökcan, age, s. 956.

²⁹⁶ Yılmaz, age, s. 143.

Karşı görüşe göre, üçüncü fıkrada hüküm altına alınan suç tipi zarar suçu olarak düzenlendiği için kalıcı özellikten anlaşılması gereken, çevresel zararın belli bir yoğunlukta olması ve belli bir süre bu yoğunlukta kalmasıdır²⁹⁷. Bu görüşe göre önemli olan söz konusu atık veya artığın kendi malına zarar verme niteliği değil, alıcı ortama verildikten sonra kalıcı bir özellik göstermesidir. Örneğin kendi başına kalıcı etki göstermeyecek bir atık olmasına rağmen toprak alıcı ortamına verilmesi halinde bu alıcı ortamdaki bileşenlerle etkileşime girmesi nedeniyle kalıcı özellik gösterir niteliğe gelmesi halinde III. fıkra uygulanacaktır. II. fıkradaki suçun işlenmesi tek başına ağırlaştırıcı sebebin uygulanmasına mahal vermeyeceği için III. fıkra “yukarıdaki fıkralara göre” ibaresi, izinsiz ülkeye sokulan atık veya artığın alıcı ortama verilmesi ihtimali düşünülerek eklenmiştir²⁹⁸.

Başka bir görüşe göre ise, kalıcı özelliğin belirlenmesi teknik bir konu olduğundan, bilirkişi tarafından atık veya artığın alıcı ortamda uzunca bir süre etkisini göstermesi, kolayca azalmaması ve bertaraf edilememesi gibi kriterler değerlendirildikten sonra değerlendirme yapılmalıdır²⁹⁹. Biz de III. fıkranın somut tehlike suçu olduğundan bahisle ve kalıcı özelliğin teknik bir konu olmasından dolayı, konusunda uzman bilirkişilerce yapılacak değerlendirmeden sonra III. fıkraya göre hüküm kurulmaması gerektiği kanaatindeyiz.

3. İnsan Veya Hayvanlar Açısından Tedavisi Zor Hastalıkların Ortaya Çıkmasına, Üreme Yeteneğinin Körelmesine, Hayvanların veya Bitkilerin Doğal Özelliklerini Değiştirmeye Neden Olabilecek Niteliklere Sahip Olan Atık Veya Artıklarla İlgili Olarak İşlenmesi

TCK 181 IV. fıkrada atık veya artıkların özellikleri, sonuçları nedeni ile daha ağır cezayı gerektiren hal olarak düzenlenmiştir. Bu nitelikli halin oluşması için, zararın oluşmasına gerek yoktur ve nitelikli halin oluşması durumunda farklı suçlar ortaya çıkıyorsa farklı neviden içtima kuralları uygulanmalıdır³⁰⁰. Bu ağırlaştırıcı neden bakımından önemli olan, atık ve artıkların niteliklerinin anılan zararlı neticeyi meydana getirmeye elverişli olması, bu tür bir zararlı netice

²⁹⁷ Parlar/Hatipoğlu, age, s. 301; Taneri, age, s. 21; Artuk/Gökçe/Alşahin/Çakır, **Ceza Hukuku Özel Hükümler** s. 691.

²⁹⁸ Aygörmez Uğurlubay, age, s. 436.

²⁹⁹ Malkoç, age, s. 2983.

³⁰⁰ Yaşar/Gökcan/Artuç, age, s. 5590.

ortaya çıkmamış olsa dahi, atığın böyle bir neticeyi doğurmaya elverişli olduğunun tespiti halinde cezanın artırılması gerekecektir³⁰¹.

Doktrinde bu fıkranın soyut tehlike suçu mu somut tehlike suçu mu olduğu yönünde farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre suç somut tehlike suçudur, nitelikli halden bahsedilebilmesi için önemli olan atık veya atığın niteliğidir yani maddede belirtilen zararlı sonuçlar ortaya çıkmamış olsa dahi atık veya atığın bu tür bir neticeyi doğuracak nitelikte olması nitelikli halin oluşması için yeterlidir. Fıkra da sayılan haller seçimlik olarak belirtilmişlerdir, bu seçimlik hallerden birinin ortaya çıkma tehlikesi suçun ağırlaştırıcı nedeni olacaktır. İlgili atık veya atığın bu seçimlik hallerden birine veya bir kaçına neden olup olamayacağının ispatı yani sayılan seçimlik halleri oluşturmaya elverişli olup olmadığı değerlendirilmelidir. İnsan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasından anlaşılması gereken, insan veya hayvanların sağlığının bozulması, tedavinin uzun sürmesi veya tedavi olasılığının azlığı veya imkansızlığıdır. Üreme yeteneğinin körelmesinden anlaşılması gereken, hayvan veya insanların üreme yeteneğinin kaybı veya bu yeteneğin kaybına neden olacak hastalık; hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini yitirmesinden ise, doğuştan sahip olunan özelliklerinin değişmesi anlaşılmalıdır.³⁰² Körelme TDK'ya göre ise bir organın beslenemeyerek küçülmesi durumu, azalma ise eksilme anlamındadır³⁰³.

Diğer görüşe göre ise, suça konu atık veya artıkların çevreye verilmesi sonucunda fıkra da sayılan sonuçların ortaya çıkması değil suça konu atık ve artıklarının sayılan nitelikte olması aranır, bu nedenle de burada soyut tehlike suçundan bahsedilir. Diğer bir değişle anılan ağırlaştırıcı sebebin varlığına kanaat getirmek için maddede sayılan sonuçların ortaya çıkmasına gerek yoktur. Ancak bu suçlar ortaya çıktığında başka suçlar da oluşturuyorlarsa fail hakkında farklı neviden içtima hükümleri uygulanır³⁰⁴.

³⁰¹ Özenbaş, age, s. 929; Aygörmmez Uğurlubay, s. 437; Sevük Yokuş **Ceza Hukuku Özel Hükümler** s. 308; Katoğlu, a.g.e. s. 91.

³⁰² Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 348.

³⁰³ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük sozluk.gov.tr Erişim tarihi 30.05.2020.

³⁰⁴ Yaşar/Gökcan/Artuç age, s. 5591.

Kanaatimiz bu fıkra bahsedilen hallerin her ikisinin de somut tehlike suçu olduğudur. Çünkü, nitelikli halin oluşması için, suçun basit halinin gerçekleşmesi aranmaz. Nitelikli halde bahsedilen durum oluşmuş ise fail meydana gelen zarardan ayrıca cezalandırılmalıdır³⁰⁵. Örnek olarak, TCK 181/P'in hayvan açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına yol açabilecek nitelikte bir atık ile işlenmesi halinde, hem nitelikli halden hem de mala zarar verme suçundan bahsedilebilecektir, fikri içtima hükümleri uygulanabilir. Burada mala zarar vermeden bahsedilebilmesi için hayvanın sahipli olması gerekmektedir. Zira madde metninde de “bir başkasının taşınır veya taşınmaz malını...” diyerek suçun ancak sahipli mal üzerinde işlenebileceğini belirtmiştir.

TCK 181/IV. madde tek cümle olarak belirtmişse de, fıkra cezalandırılmak istenilen hareketlerin seçimlik olarak düzenlendiği görülmektedir. Failin bu ağırlaştırıcı nedenden dolayı cezalandırılabilmesi için, atık veya artığın IV. fıkra sayılan halleri sağlayacak özellikte olduğunu bilmesi veya en azından öngörmesi gerekir³⁰⁶. Aşağıda bu iki hareketi ayrı ayrı inceleyeceğiz.

a. İnsan Veya Hayvanlar Açısından Tedavisi Zor Hastalıkların Ortaya Çıkmasına, Üreme Yeteneğinin Körelmesine Neden Olabilecek Niteliklere Sahip Olan Atık Veya Artıklarla İlgili Olarak İşlenmesi

İnsanlar ve hayvanlar bakımından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasından anlaşılması gereken, insanlar veya hayvanların sağlığının bozulması ve yeniden düzelmesi için yapılacak iyileştirici tedavinin uzun sürmesi veya tedavi olma olasılığının olmaması veya bu olasılığın azlığı anlaşılmalıdır³⁰⁷. Üreme yeteneği ise nesillerin sürdürülebilmesi anlamına gelir ki, bu fıkra korunmak istenen menfaatlerden biri de budur. Üreme yeteneğinin azalması veya tamamen ortadan kalkması bu fıkra içinde değerlendirilebilir. Örneğin filtrelenmeden havaya verilen işletme gazlarının belli bölgede yaşayan kuşların üreme yeteneğini köreltecek etki yaparak sayılarının yıllar içinde azalması ve tükenmesi durumunda söz konusu ağırlaştırıcı nitelik ortaya çıkacaktır.

³⁰⁵ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır **Ceza Hukuku Özel Hükümler** s. 692.

³⁰⁶ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s.349.

³⁰⁷ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s.348.

b. Hayvanların veya Bitkilerin Doğal Özelliklerini Değiştirmeye Neden Olabilecek Niteliklere Sahip Olan Atık veya Artıklarla İlgili Olarak İşlenmesi

Havyanlar ve bitkiler oluşumlarından kaynaklı bir kısım özelliklere sahiptir, bu özelliklerinin değişmesi veya dış görünüşlerinin değişmesi veya organlarının değişmesi veya dokularının değişmesi, kendilerine benzeyen türlerinin özelliklerine artık sahip olmamaları, kurumaları veya tükenmeleri fıkra da ağırlaştırıcı sebep olarak sayılan haldir³⁰⁸.

I. Kusurluğu Ortadan Kaldıran veya Azaltan Haller

Kusurluluğu etkileyen nedenlerin bulunması halinde, kişi suç teşkil eden hareketinden dolayı hiç sorumlu tutulmaz veya sorumluluğu azaltılır.

Ceza hukukumuzda kusuru ortadan kaldıran ve azaltan haller; hukuka aykırı ve fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesi, zorunluluk hali, meşru savunma, cebir veya tehdit dolayısıyla kişinin irade yeteneğinin etkilenmesi, hata, geçici nedenler, alkol veya uyuşturucu madde etkisinde olma, hukuka uygunluk sebeplerinde sınırın aşılması, kusurluluğu etkileyen sebeplerde yanılma, yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, sağır dilsizlik olarak belirtilmiştir.

TCK 30. madde hatayı düzenlemektedir. Hata, iradenin oluşumunda etkilidir ve failin hatası dış dünyaya ilişkin bir gerçeğin olduğundan farklı algılanması veya farklı değerlendirmesi sonucu ortaya çıkar. Suçun maddi unsurunda, suçun nitelikli halinde, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında hata ve hukuka uygunluk nedenlerindeki sınırdaki hata, kastı kaldıran hatalardır. Kusurluluğu ortadan kaldıran veya azaltan sebeplerin maddi şartlarında hata ve haksızlık hatası ise kusurluluğu kaldıran hatalardır³⁰⁹. Biz her iki hatayı da bu başlık altında inceleyeceğiz.

Bir atığın idareden alınan bir izne dayanarak ülkeye sokulması ancak bu iznin idarece yeterli değerlendirme yapılmadan verilmesi halinde, idarenin yaptığı bir yanlışlık yüzünden

³⁰⁸ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s.348.

³⁰⁹ Koca, Mahmut-Üzülmüş İlhan **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler** Seçkin Yayıncılık 14. Baskı 2021 s. 253.

hukuka uygun olmayan bir izni kişi hukuka uygun zannederek hareket ediyorsa kasttan bahsedilemeyeceği için suç işlenmiş olmaz³¹⁰. TCK 181/II. maddede bahsedilen iznin hukuka uygun olması gerekir, ancak idarenin yaptığı bir yanlışlık yüzünden hukuka uygun olmayan bir izni kişi hukuka uygun zannederek hareket ediyorsa kasttan bahsedilemeyeceği için suç işlenmiş olmaz³¹¹. Failin ilgili yönetmelikte belirtilen sınırı aşan ancak bu sınırı aşmadığını zannederek alıcı ortama atık veya artık vermesi halinde de kastı kaldıran hatadan bahsedilecektir. TCK 30. maddeye göre suçun maddi unsurlarında hataya düşülmesinin, maddi hata teşkil etmesi halinde kast ortadan kalkacak ve TCK 181/I'e ilişkin suç oluşmayacak, taksirli hali düzenleyen 182. maddeye göre sorumluluk doğacaktır. Bu kalıcı özelliğin bilinmemesi failin ağırlaştırıcı nedenden sorumlu tutulmaması, ancak bu netice bakımından taksirli dahi hareket etmemiş olması halinde mümkündür³¹².

Fail işlediği fiili cezalandıran bir kuralın olduğunu bilmez veya bu kuralı yanlış yorumlar ise kusurluluğu ortadan kaldıran hatadan bahsedilir.³¹³ TCK 30/IV. maddeye göre maddi unsurlar üzerinde değil de fiilin haksızlık oluşturduğu hususunda kaçınılmaz bir hataya düşülmesi halinde, kast ortadan kalkmaz ve failin fiili tipiktir. Ancak bu durumda failin kusurluluğu ortadan kalkar³¹⁴.

TCK 31. maddede, fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğunun olmadığı, bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması yapılamayacağı ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabileceği belirtilmiştir. TCK'nın "Ceza Sorumluluğunu Kaldıran veya Azaltan Nedenler" başlıklı ikinci bölümünde sadece bu nedenle ceza yargılaması yapılamayacağı belirtilmiş, diğer tüm hallerde yargılamanın yapılacağı ancak ceza verilmemesi veya verilecek cezanın hafifletilmesi veya güvenlik tedbirine başvurulacağı belirtilmiştir.

TCK 33'te TCK'nın fiili işlediği sırada oniki yaşını doldurmamış olan çocuklara ilişkin hükümleri, onbeş yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizler hakkında; oniki yaşını doldurmuş olup da onbeş yaşını doldurmamış olanlara ilişkin hükümleri, onbeş yaşını doldurmuş olup da onsekiz

³¹⁰ Özcan, age, s. 585; Sevük Yokuş, Çevre Hukuku s. 344.

³¹¹ Özcan, age, s. 585.

³¹² Olgun, age, s. 124.

³¹³ Dönmezer/Erman, age, s. 551.

³¹⁴ Uğurlubay Aygörmüş, age s. 417.

yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizler hakkında; onbeş yaşını doldurmuş olup da onsekiz yaşını doldurmamış olanlara ilişkin hükümleri, onsekiz yaşını doldurmuş olup da yirmibir yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizler hakkında da uygulanacağına yer vermiştir.

TCK madde 34’de ise geçici nedenler, alkol ve uyuşturucu madde etkisinde olma durumuna yer verilmiştir. Geçici bir nedenle ya da irade dışı alınan alkol veya uyuşturucu madde etkisiyle, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmeyeceğine hükmedilmiştir. Kişinin iradi olarak alkol veya uyarıcı madde almış olması halinde bu madde uygulanmayacağı açıktır. Bu kişiler hakkında ceza verilemeyecekse de güvenlik tedbiri olarak madde bağımlılarına özgü sağlık kuruluşlarında tedavi olmalarına karar verilebilir. Bununla beraber CMK 171. maddedeki koşullar aranmaksızın kamu davasının açılmamasına karar da verilebilir ve erteleme süresi boyunca en az bir yıl denetimli serbestlik uygulanır ve bu süreler cumhuriyet savcısının kararı ile üçer aylık süreler ile ve en çok bir yıl daha uzatılabilir³¹⁵.

TCK 181’e uygulanabilecek kusurluğu ortadan kaldıran veya azaltan hallerden; cebir-şiddet, korkutma ve tehdit, haksız tahrik konularına ayrı ayrı değineceğiz.

TCK 181’in mağduru belli olmayan suç olmasından olayı meşru savunma hukuka uygunluk sebebinin oluşması muhtemel değildir. Ancak zorunluluk halinden bahsedilmesi mümkündür. Zorunluluk hali failin gerek kendine gerek başkasına ait bir hakka yönelik olan ve başka şekilde kurtulmak imkanı bulunmayan ağır ve muhakkak bir tehlikeden kendisini veya başkasını kurtarmak isteyen kişinin hareketiyle orantılı hareketinin cezalandırılmadığı haldir³¹⁶, bir fabrikada zehirli gaz salınımı olması ve çalışanların korunması amacıyla zehirli gazın havaya verilmesi gibi hallerde zorunluluk halinden bahsedilebilir³¹⁷. Gerçekten de ortada iş kazasından kaynaklanan bir tehlike halinin bulunması ve bu tehlikeden korunmak isteyen failin, zehirli gaz salınımindaki tehlikenin doğmasına hiç de karışmayan bir başkasına zarar vermesi söz konusudur. Zorunluluk halinin varlığının kabulü halinde, diğer hukuka uygunluk sebeplerinin aksine failin

³¹⁵ Öztürk/Tezcan/Erdem/Gezer/Saygılar Kırıt/Alan Akcan/Erden Tütüncü/Özaydın/Altınok Villemin/Tok, age, s. 835.

³¹⁶ Şen, **Yeni Türk Ceza Kanunu Yorumu** s. 68 vd.

³¹⁷ Yaşar-Gökcan-Artuç age, s. 5587; aynı yönde Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 342.

cezai sorumluluğu ortadan kalkar ancak hukuki sorumluluğu devam edecektir, bu nedenle çevre kanunu uyarınca herhangi bir yaptırım uygulanması mümkündür³¹⁸. Bununla beraber, aynı örnekteki fabrikanın sağlığa zararlı bir işletme olması ve işçileri işten çıkarmamak üstün yararı ile faaliyetlerine devam etmesi halinde ise, zorunluluk hali hukuka uygunluk nedeni sayılmayacaktır³¹⁹.

TCK 28, “*Karşı koyamayacağı veya kurtulamayacağı cebir ve şiddet veya muhakkak ve ağır bir korkutma veya tehdit sonucu suç işleyen kimseye ceza verilmez. Bu gibi hallerde cebir ve şiddet, korkutma ve tehdidi kullanan kişi suçun faili sayılır.*” hükmünü içermektedir.

Cebir, bir kişinin madden zorlanarak bir suçu işlemek zorunda bırakılmasıdır, karşı koyamayacağı veya kurtulamayacağı cebir ve şiddet altında suç işleyen kimseye ceza verilmez. Bu halde suç isnat edilebilecek kişi cebir uygulayarak suç işleyen kişidir. Cebir veya tehdidin aleni olması şart değildir³²⁰.

Korkutma ve tehdit halinde kusurluluğun ortadan kalkması için gereken şart, ihlal edilen hakla korunmak istenen zararın arasındaki eşitliktir. Hafif bir zarardan korunmak amacı ile ağır bir suç işleyen kişi için bu durum cezasızlık nedeni sayılamaz, hafifletici sebep sayılabilir³²¹. Örneğin gaz halindeki atık maddenin atmosfere salınmaması halinde kişinin yakınına zarar verileceği tehdidiyle korkutulan kişinin hava kirliliği oluşturması halinde, fiilin tehdit altında işlendiğinden bahsedilir. Ancak kişiye gaz halindeki atık maddenin atmosfere salınmaması halinde kendisiyle bir daha arkadaşlık edilmeyeceği gibi bir korkutma ve tehdit cezasızlık sebebi sayılamaz.

Haksız tahrik, cezanın belirlenmesi ve bireyselleştirilmesi konusunda başvuru bir kurumdur ve failin cezasının hafifletilmesi bakımından iki esası birden barındırması beklenir. Bunlardan ilki, haksız bir fiilin meydana getirdiği hiddet veya şiddetli elemin etkisi altında suç

³¹⁸ Şen, **Yeni Türk Ceza Kanunu Yorumu** s. 70.

³¹⁹ Sevük Yokuş, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler** s. 306.

³²⁰ Yargıtay 15. C.D. 20.4.2015 tarih 2015/5475 E. 2015/23907 K. ve 15. C.D. 28.4.2015 tarih 2014/11407 E. 2015/24414 K. sayılı kararları.

³²¹ Dönmezer/Erman, age, s. 549.

işlenmesi, diğeri ise haksız fiilin mağdur tarafından yapılması nedeniyle failin daha az kusurlu sayılmasıdır³²².

Çevrenin kasten kirletilmesi suçunun haksız tahrik altında işlenmesi kanaatimizce mümkün değildir zira bu suç mağduru belirsiz olan bir suçtur. Haksız tahrik teşkil edecek fiilin mağdur tarafından yapılacak bir haksız fiil yoktur, dolayısı ile de bu haksız fiil nedeni ile işlenecek herhangi bir suç olamaz.

§2. SUÇUN ÖZEL GÖRÜNÜŞ BİÇİMLERİ

Bu başlık altında inceleme konumuz suç, teşebbüs, iştirak ve içtima bakımından ayrı ayrı incelenmiştir.

A. Teşebbüs

Kanuni tanımdaki netice gerçekleşince suç tamamlanmış olur, tamamlanmamış ise teşebbüsten bahsedilir. Burada aranan kusur, suçu teşebbüs aşamasında bırakmaya değil suçu tamamlamaya dair bir kasttır. Teşebbüsten bahsedebilmek için önce suçun tespit edilmesi, temel cezanın belirlenmesi ve ardından teşebbüse ilişkin kuralların uygulanması ve bundan sonra ağırlatıcı veya hafifletici sebeplerin uygulanması gerekir³²³.

Fail, ilgili kanunda belirtilen teknik usullere aykırı olarak ve çevreyi kirletme kastı ile hareketine başlar ancak atık veya artığı elinde olmayan nedenlerle alıcı ortama veremez ise veya atık veya artık maddeyi ülke sınırından izinsiz olarak sokmaya çalışan fail tam bu esnada yakalanır ise, bu halde teşebbüsten bahsedilecektir³²⁴. Çünkü failin hareketi suçu oluşturmaya elverişlidir. Hareketin elverişliliğinin çevrenin kasten kirletilmesinde ayrıca değerlendirilmesi gerekir.

³²² Dönmezer/Erman a.g.e. s.591-593.

³²³ Dönmezer/Erman, age, s. 110.

³²⁴ Yaşar/Gökcan/Artuç, age, s. 5590; Artuç/Gökcan, age, s. 957; Yılmaz, age, s. 128.

Olası kast ile işlenen suçlara teşebbüs hükümlerinin uygulanması konusunda hukukumuzda farklı görüşler mevcuttur. Bir görüşe göre olası kastla işlenen suçlara teşebbüs mümkün değildir çünkü olası kast netice ile belirlenir ve fail gerçekleşen netice kadar sorumlu tutulmalıdır. Kasten işlenebilecek suçlarda teşebbüsün mümkün olabilmesi veya failin elinde olmayan nedenlerle tamamlayamadığı suça teşebbüsten sorumlu tutulabilmesi için kastın belirli olması, failin açıkça kastını göstermesi yani hareket ve neticenin bilerek ve istenerek fiilin işlenmesi halinde teşebbüs söz konusu olabileceken olası kast ile işlenecek suçlarda teşebbüs kabul edilmemelidir³²⁵. TCK 35. maddesinde “kişi, işlemeyi kastettiği bir suçu” ibaresine yer vererek taksirle işlenen suçların teşebbüse elverişli olmadığını³²⁶ ve bu kastın suçu oluşturacak fiili teşebbüs aşamasında bırakmaya değil tamamlamaya yönelik olduğunu³²⁷ belirtilmiştir. Bir görüşe göre ise, 181/I’de objektif cezalandırılabilme şartı aranacağı için teşebbüs mümkün değilken, II. fıkrada failin atık veya artıkları ülkeye sokarken yakalanması halinde teşebbüs hükümleri uygulanabilir³²⁸. II. fıkradaki suç atık veya artıklarının izinsiz olarak ülkeye sokulması ile tamamlanır.

Neticesi harekete bitişik suçlar kural olarak teşebbüse elverişli değildir ancak icrai hareketler bölünebiliyorsa ve bu şekilde bir suç oluşumu mümkünse teşebbüsten bahsedilebilir³²⁹. Örneğin, tır kasası içinde bulunan atıklar, çevreyi kasten kirletmek amacı ile ilgili kanunlarla belirlenen teknik usulleri aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde, kasanın kapaklarını açıp toprağa verecek iken görevliler tarafından failin yakalanması halinde de, failin atık ile birlikte ülkeye girerken yakalanması halinde de suç teşebbüs aşamasında kalmış olacaktır³³⁰. Somut tehlike suçları neticeli suç grubuna girdikleri için bu suçlara teşebbüs mümkündür³³¹.

Failin suçun icrai hareketlerinden kendi isteği ile vazgeçmesi veya kendi çabası ile suçun tamamlanmasını önlemesi veya neticenin gerçekleşmesini önlemesi halinde teşebbüsten değil gönüllü vazgeçmeden bahsedilecektir. Burada yarıda kalma veya gerçekleşmeme durumu, failin

³²⁵ Şen, **Yeni Türk Ceza Kanunu Yorumu** s. 106-107.

³²⁶ Koca/Üzülmez age. s. 394.

³²⁷ Demirbaş, Timur **Ceza Hukuku Genel Hükümler** Seçkin Yayıncılık 16. Baskı 2021 s. 436.

³²⁸ Artuk, age, s. 45.

³²⁹ Dönmezer/Erman, age, s. 154; Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 351.

³³⁰ Yaşar/Artuç/Gökcan, s. 5590.

³³¹ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 349 Yazar çevrenin kasten kirletilmesi suçunu somut tehlike olarak nitelendirmektedir.

elinde olmayan nedenlerle değil, failin iradesine bağlanabilmektedir. Fail icra hareketlerini yarıda bıraktığında bunları sonuna kadar götürebileceği kanaatinde ise ve bu kanaate rağmen icrayı devam etmemişse gönüllü vazgeçme vardır; buna karşılık failin icraya devam etmemesinin nedeni icra hareketlerine sonuna kadar götüremeyeceği kanaati ise gönüllü vazgeçmeden bahsedilemez³³². Atıklarını parka dökmek üzereyken bekçi tarafından görünmekten korkan ve icrai hareketleri tamamlayamayacağı kanaatine varan ve kaçan fail gönüllü vazgeçmeden değil teşebbüsten cezalandırılacaktır.

Hazırlık hareketleri kural olarak cezalandırılmaz ancak bazı suçlarda hazırlık hareketlerinin cezalandırılacağı kanun metninde açıkça yazılmıştır. Çevrenin kasten kirletilmesi suçunda böyle bir istisna bulunmamaktadır³³³. Diğer yandan, hazırlık hareketlerin bağımsız suç niteliği taşıması halinde bu artık yeni bir suç niteliği taşıyacağından içtima hükümlerine göre ceza belirlenecektir.

Tüzel kişilerin cezai sorumluluğu bakımından teşebbüs konusunda farklılık oluşturan bir durum yoktur. Tüzel kişi yöneticisi veya temsilcisi gerçek kişi fail, gönüllü vazgeçme veya etkin pişmanlık kurumlarından yararlandığı takdirde, teşebbüs derecesinde kalmış suçtan dolayı tüzel kişinin sorumluluğu bulunmayacaktır³³⁴.

Failin iradesi ile yarıda kalma veya gerçekleşememe durumunda bahsedilebilecek diğer husus da etkin pişmanlıktır. İcrai hareketlerinin bitmesinden sonra, ve fakat netice gerçekleşmeden önce, fail neticenin gerçekleşmesine kendi elinde olan nedenlerle engel olur ise etkin pişmanlıktan bahsedilir³³⁵. Örneğin; suyu kirletmek isteyen kişinin getirdiği atıkları suya verdikten ve fakat atık suya karışmadan atığı geri alması kendi iradesiyle yaptığı fiilin neticesine engel olarak kirlenmeyi önlemesidir.

Gönüllü vazgeçme, failin elinde olmayan engellerle değil de failin iradesine bağlı nedenlerle icra hareketlerinin bitirilmesi veya neticenin gerçekleşmesin önlenmesidir. Bu halde

³³² Dönmezer/Erman, age, s. 141 vd.

³³³ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, age, s. 608-609.

³³⁴ Kangal, age, s. 134.

³³⁵ Dönmezer/Erman, age, s. 151 vd.

teşebbüsten de bahsedilemeyecektir çünkü ortada bütün koşulları ile gerçekleşmiş bir teşebbüs yoktur. İştirak halinde işlenen suçlarda, gönüllü vazgeçme sadece gönüllü vazgeçen faili hakkında uygulanacaktır, diğer failer bundan faydalanamazlar.

Failin suçun icrai hareketlerinden kendi isteği ile vazgeçmesi veya kendi çabası ile suçun tamamlanmasını önlemesi veya neticenin gerçekleşmesini önlemesi halinde gönüllü vazgeçme hükümleri uygulanır. Fail gönüllü vazgeçtiği suçtan veya bu suça teşebbüsten dolayı cezalandırılmaz fakat tamamlanmış fiiller başka bir suçu oluşturuyorsa o suçtan cezalandırılır. Suçun iştirak halinde işlenmesinde eğer gönüllü vazgeçen şerikin tüm gayretine rağmen işlenmiş olduğu durumda da gönüllü vazgeçme hükümleri uygulanacaktır³³⁶.

B. İştirak

Suçta iştirak, suç işleme eğiliminde olan birden fazla kişinin aynı yönde davranmasıdır³³⁷.

TCK 181. maddede sayılan suçlara iştirakin her türlü mümkün, iştirak konusunda özel nitelik taşımaz ve genel hükümler uygulanır³³⁸. Ancak çevrenin kasten kirletilmesi suçunda faillerin meydana gelen sonuç bakımından iştirak iradeleri yani kirletme iradesine katılmaları çoğunlukla bulunmaz, bu nedenle iştirak hükümlerinin çevre ceza hukuku bakımından yetersiz kaldığını söyleyebiliriz. Bu suçta fail genel olarak katılma iradesine sahip olmadığı gibi kendi hareketinin de çevreyi kirletmediğini öngörmektedir. Bu nedenle bu suçta taksirli iştirak hükümlerinin de uygulanması zordur. Böyle bir durumda her bir failin tek tek sorumluluğu değerlendirilmelidir³³⁹. Yargıtay da bir çok kararında “...sanıklar arasında iştirak iradesi bulunup bulunmadığı değerlendirilerek sonucuna göre sanıkların hukuki durumlarının taktir ve tayini yerine eksik inceleme ile... karar verilmesi”³⁴⁰ halinde ilk derece mahkemesi kararının bozulmasına karar vermiştir. Gerçekten de “...sanıkların ... iştirak iradesi ile hareket ettiklerine

³³⁶ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 350.

³³⁷ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, age, s. 663

³³⁸ Yaşar/Gökcan/Artuç, age, s. 5591.

³³⁹ Taneri, age, s. 22-23.

³⁴⁰ Yargıtay 11. C.D. 13.11.2018 tarih 2018/5308 E. 2018/9013 K. sayılı kararı. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2019.

dair kuşku sınırlarını aşan yeterli ve kesin delil bulunmadığı”³⁴¹ anlaşıyor ise iştirak hükümleri uygulanmamalıdır.

Bu suça azmettirme mümkündür, örneğin ilgili kanunlarda belirtilen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde fabrikasından çıkan zehirli gazları havaya vermesi hususunda bir fabrika sahibinde suç işleme kararı oluşturan kişi I. fıkradaki suça azmettirmeden sorumlu olur. Azmettiren suça manevi olarak iştirak etmektedir ancak suçu işlemeye maddi olarak katılmaz, maddi olarak suç işleyen fail özgür bir iradeyle suç işlemektedir. TCK 38/I. maddeye göre başkasını suç işlemeye azmettiren kişi işlenen suçun cezası ile cezalandırılır³⁴².

Bu suça iştirak yardım etmek suretiyle de mümkündür örneğin atık veya artıkları alıcı ortama veren kişiye atık ve artıklarının atılması için yer veya araç temin eden kişi eğer suça katılma iradesi söz konusuysa yardım etmeden sorumlu tutulur.

Hareketin birden fazla suç ortağı tarafından birlikte işlenmesi, faillerden her birinde suçun birlikte işleme kararının bulunması ve fiilin üzerinde müşterek hakimiyet kurulması halinde müşterek faillikten bahsedilir, faillerden her birinin suçta bahsedilen tipik hareketi gerçekleştirmesi gerekmez, ancak tipik fiilin hareketin işlenmesi yönünde nedensel değer taşıyan ve onun olmazsa olmaz parçası niteliğindeki hareketler gerçekleştirmesi, fiil üzerinde müşterek hakimiyet kurulması ve birlikte suç işleme kararı bulunması şarttır³⁴³. Müşterek faillikte birlikte suç işleme kararının yanı sıra hareket üzerinde ortak hakimiyet kurulduğu için her bir suç ortağı fail statüsüne sahip olup, hakimiyetin kurulup kurulmadığının saptanmasında suç ortaklarının suçun icrasındaki rolleri ve katkılarının taşıdığı önem göz önünde bulundurularak karar verilir, atık veya artıkları nehre boşaltmaya çalışan iki kişiden birinin gözcülük yapması diğerinin de atıkları nehre boşaltması örneğinde birlikte suç işleme kastının yanı sıra iş bölümü yaparak suça müşterek katılımları ile suçun işlenişi üzerinde ortak hakimiyet kurmaları nedeni ile fail olarak cezalandırılacaktır³⁴⁴.

³⁴¹ Yargıtay 10. C.D. 25.10.2018 tarih 2018/1699 E. 2018/7393 K. sayılı kararı. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2019.

³⁴² Yılmaz, age, s. 130.

³⁴³ Dönmezer/Erman, age, s. 818.

³⁴⁴ Sevük Yokuş, **Çevre Hukuku** s. 351-352.

İştirak konusunda incelenmesi gereken bir diğer konu da eklenen kirlenme konusundadır. Bir görüşe göre artık temizlenemez, eski hale getirilemez hale gelen alıcı ortamın tekrar kirletilmesi mümkün olmayacaktır ve işlenemez suçtan bahsedilmelidir³⁴⁵.

Atık veya artıkların ülkeye girişine izni veren memurun faillik durumu doktrinde tartışmalıdır. İzni veren kişinin asıl faile yardım etme iradesinin olup olmadığını değerlendirirken verilen iznin de yetkisiz bir işlem olup olmadığına bakılmalı, eğer yetkisiz işlem ise hukuka aykırılıktan bahsedilebilmelidir³⁴⁶. Bir görüşe göre yardım ve hareketin kastına bakılmaksızın hatalı izin veren kamu görevlisi makamı nedeni ile cezalandırılabilir. Tipik örnek, suyu kirletme kararı veren vatandaşa su kullanımına ilişkin ruhsatı veren memurun, vatandaşa bu fiili için yeşil ışık yakmasıdır. Tıpkı vaktinden evvel tren hattı bariyerini açan ve otomobil sürücüsünün yaklaşan bir trene çarpmasına sebebiyet veren tren hattı bekçisi gibidir. Ancak bu görüşü eleştiren yazarlar, bariyer kapalı olsaydı kazanın oluşmayacağını ancak suyun izinsiz de kirletilebileceğini izni veren makamın suyun düzenli olarak kirletilmesine imkan vermeyeceğini belirtmiş ve hukuka aykırı verilen iznin, izni alan kişi tarafından kullanılıp kullanılmamasına bağlı olduğunu ve izni alanın izni veren gerçek kişi tarafından vasıta sahibi kılınması, izni verenin iştirakinin vasıtalık niteliğine dayandırılmayacağı için olanaksız olduğunu belirtmişlerdir³⁴⁷.

Alman Federal Yüksek Mahkemesi bir kararında³⁴⁸, çevrenin korunmasına ilişkin yerel bir enstitüde çalışan kimse, teknik uzmanlık gerektiren bir konuda kasten hatalı bir karar vermesi durumunda ve sonucunda verilen ruhsatın kullanılması halinde, ruhsatı veren görevlinin teknik uzmanlık gerektiren konuda kasten hareket etmesi nedeni ile birlikte fail olarak cezalandırılabilirliğini belirtmiştir. İzin verilen kişinin iyiniyetli olması yani kastının olmaması halinde ise dolayısıyla faillikten bahsedilecektir³⁴⁹. Diğer yandan tüzel kişilerin sorumlu olduğu

³⁴⁵ Katoğlu, age, s. 85-86.

³⁴⁶ Ünver/Nuhoğlu, age, s. 73.

³⁴⁷ Aktaran: Ünver/Nuhoğlu age. s. 75; Maurach, Reinhart-Schöder, Friedrich-Christian-Maiwald, Manfred “Strafrecht Besonderer Teil, Teilband 2, Straftataten gegen Gemeinschaftswerte. Ein Lehrbuch” 7. Neubearbeitete Auflage, Heidelberg 1991 s.71 ve Geisler, Christiane “Strafbarkeit von Amtstreägern im Umweltrecht” NJW 1982, Heft: 1/2 s.13.

³⁴⁸ Aktaran: Ünver/Nuhoğlu age. s. 75 BGH NJW 194 s. 670 vd. karar tarihi 03.11.1993.

³⁴⁹ Ünver/Nuhoğlu, age, s. 75-76.

halde, bu sorumluluğu doğuran organ veya gerçek kişiler ile tüzel kişi arasında iştirak iradesinden bahsedemeyiz. Örneğin bir işveren, kanuna uygun şekilde yapılan atık imhasının masraflarından kaçınmak amacıyla, yetkili işletme çalışanı vasıtasıyla, atık maddeyi kamyon sürücüsüne kanuni olmayan bir yolla teslim etmiş ve depoya koydurmuşsa, olaya bizzat katılmayanların müşterek failliğinden bahsedilemez. Çünkü olaya katılmayanlar talimatlarında suç tipinin ihlaline ilişkin sorumluluk ve rolü üstlenemezler³⁵⁰.

C. İçtima

Kural olarak her suçun cezası ayıdır ve kaç tane fiil var ise o kadar da suç oluşacak ve o kadar da ceza verilecektir. Bileşik suç, zincirleme suç ve fikri içtima bu kuralın istisnalarıdır. Bileşik suçta, kendi başına bağımsız olarak suç teşkil eden bir netice vardır ve bu netice diğer bir neticenin içinde erimektedir bu nedenle faile yalnızca neticenin karşılığı olan ceza verilir. TCK 42 “*Biri diğerinin unsurunu veya ağırlaştı öldü nedenini oluşturması dolayısıyla tek bir sayılan suçta bileşik suç denir.*” diyerek bileşik suçu tanımlamış, bu tür suçlar da içtima hükümleri uygulanmayacağını belirtmiştir. Zincirleme suç ise, birden fazla neticenin meydana gelmesine karşın faile tek ceza verilmesi halini düzenler. Bu halde fail tek suç işlemiş sayılacaktır. Tek bir fiil ile birden fazla farklı suçun oluşması halinde ise fikri içtimanın olduğu kabul edilir. Fikri içtima halinde faile ihlal ettiği kanun hükmü sayısınca ceza verilmez sadece en ağır yüküm gereği ceza verilir³⁵¹.

Çevrenin kasten kirletilmesi suçu bileşik suç değildir ancak zincirleme suç ve fikri içtima hükümleri uygulanabilir³⁵².

TCK 181. maddenin I. fıkrası ile II. fıkrasının iki ayrı hareketi içeren iki ayrı suçu oluşturduğuna değinmiştik. Failin aynı atık veya artıkla her iki fıkrayı da ihlal etmesi halinde, yani hem ülkeye izinsiz atık veya artık sokulması ve ardından bu atık veya artığın hava, su veya toprağa verilmesi halinde iki ayrı suç oluşacaktır. Bu durumda tek fiilin varlığından bahsedilemeyecektir.

³⁵⁰ Ünver/Nuhoğlu, age, s. 125.

³⁵¹ Dönmezer/Erman, age, s. 651 vd.

³⁵² Yılmaz, age, s. 130.

Burada gerçek içtima kuralı gereği her iki fıkra yönünden failin sorumluluğuna gidilmelidir³⁵³. Failin atık veya artığı komşusunun arsasına dökmesi durumunda hem mala zarar verme hem çevrenin kasten kirletilmesi suçları oluşacaktır ve farklı neviden fikri içtima hükümleri uygulanacak ve fail en ağır cezaya göre cezalandırılacaktır³⁵⁴.

TCK 181. madde II. fıkra kapsamında sahte izin belgesi üreterek ülkeye atık sokulması halinde; TCK 212. maddesi gereği hem sahtecilik hem de ilgili suçtan dolayı ayrı ayrı cezaya hükmolunmalıdır³⁵⁵. Burada gerçek içtima hükümleri uygulanacaktır. Yine aynı şekilde çevrenin kasten kirletilmesi sonucunda, mağdur sakat kalmış veya iyileşmesi güç ağır bir hastalığa yakalanmış veya ölmüş ise bu durumda artık bir zararın gerçekleşmesinden söz edilecektir. Bu halde faile verilecek ceza bir fiille birden fazla suç oluşmasına sebebiyet verdiği için bu fiillerden en ağır olanın cezasıdır³⁵⁶.

TCK 181/I’de belirtilen suçun işlenmesine başlanıp hiç ara vermeksizin işlenmesine devam edilmesi durumunda zincirleme suç hükümleri uygulanmayacaktır. Esas alınacak kurallar ise kesintisiz suça göre belirlenecektir. Zira bir suç işleme kararının icrası kapsamında aynı suçun aynı kişiye karşı birden fazla kez işlenmesi durumunda faile tek ceza verileceğini düzenleyen zincirleme suç hükümlerinin uygulanabilmesi için aynı suçun mutlaka farklı zamanlarda işlenmesi gerekmektedir. Örnek olarak, bir akarsuya sürekli olarak atık bırakan bir fabrikanın ara vermeksizin atıklarını uzun süre akarsuya bırakması durumunda suçun birden fazla kez işlenmesinden bahsedilmeyecek, kesintisiz suçun varlığı söz konusu olacak ve faile tek ceza verilecektir. Ancak atıklar, fabrikada biriktirilse ve belirli sürelerle atılsa bu defa suçun farklı zamanlarda birden fazla fiille işlendiğinden bahsedilebilecek ve zincirleme suç hükümleri uygulanarak faile tek ceza verilecek ve cezada belirli oranlarda artırım yapılacaktır³⁵⁷. Örneğin bir fabrika kanunda belirtilen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde atıklarını denize dökmeye başlayıp herhangi bir ara vermeden altı ay süre ile dökmeye devam ederse, anılan

³⁵³ Yaşar/Gökcan/Artuç, age, s. 5593; Talas, age, s. 1155; Artuk M. Emin/Gökçen Ahmet/Alşahin M. Emin/Çakır Kerim, **Ceza Hukuku Özel Hükümler** Adalet Yayınevi 2019 18. Baskı s. 692.

³⁵⁴ Artuk, age, s. 46.

³⁵⁵ Malkoç, age, s. 2983; Özcan, age, s. 585.

³⁵⁶ Yılmaz, age, s. 131.

³⁵⁷ Talas, age, s. 1155; Yılmaz age, s. 131.

hareket tek suç oluşturur. Ancak fabrika atıkları toplayıp on beş gün aralıklarla denize döker ise bu durumda hareket birden fazla gerçekleştirildiğinden zincirleme suç hükümleri uygulanmalıdır. Aynı şekilde yurt dışından ülkeye atık veya artık sokmak isteyen kişi bu atık veya artıkları bölerek birden fazla kez ülkeye sokar ise de zincirleme suçtan bahsedilecektir³⁵⁸.

Tüzel kişiler açısından bu suç çoğunlukla zincirleme suç niteliği göstereceğinden suçların tüzel kişinin organları tarafından alınan kararlar üzerine işlenmesi halinde, aynı suç işleme kararı koşulunun yerine getirildiği düşüncesine varılabilir³⁵⁹.

Failin hareketi hem KK 41. maddesine göre hem de TCK 181'e göre ihlal sayılabilecek ise fail KK 15/III. maddeye göre sadece suçtan dolayı cezalandırılır³⁶⁰. Ancak Çevre Kanunu veya diğer kanunlardaki idari para cezalarının verilmesinde bir engel yoktur. Örneğin Çevre Kanunu 20. maddesi tehlikeli atıkların her ne şekilde olursa olsun ülkeye girişini sağlayanlara ve ilgili mercilere ön bildirimde bulunmadan ihraç eden veya transit geçişini yapanlara idari para cezası verileceğini belirtmiştir. Çevre Kanununun bu hükmünü ihlal eden kişi aynı zamanda TCK 181/II. maddeyi de ihlal ederse idari para cezasının hükmedilmesinde bir engel yoktur³⁶¹. Çevre Kanunu 20/I.t. maddesinde “*Tehlikeli atıkların her ne şekilde olursa olsun ülkeye girişini sağlayanlara ayrı ayrı 2.000.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.*” hükmüne göre, ülkeye tehlikeli atık veya artık sokan kişi için Çevre Kanunu 20.maddesi “*Bu maddenin uygulamasında Türk Ceza Kanunu ile diğer kanunların, fiilin suç oluşturmaya haline ilişkin hükümleri saklıdır*” hükmüne göre yorumlanmalı ve faile hem TCK gereğince ceza verilmeli hem de Çevre Kanunu gereğince idari para cezasına hükmedilmelidir³⁶².

Yargıtay 18. C.D. 13.11.2017 tarih, 2017/4812 E. 2017/12766 K³⁶³. sayılı kararında da olduğu gibi kişisel mülkiyete konu arazi yakınındaki maden ocağının, atıklarını yakındaki dereye attığını ve dereden çıkan taş, mıcır, kum gibi malzemelerin dere kenarındaki bahçelere yığıldığını,

³⁵⁸ Artuç/Gökcan, age. s. 957.

³⁵⁹ Kangal, age. s. 135.

³⁶⁰ Özcan, age. s. 582.

³⁶¹ Artuk, age. s. 46; Özcan age. s. 582.

³⁶² Özcan, age. s. 58

³⁶³ Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2019.

meyve ağaçlarının zarar gördüğünü ve kuruduğunun tespit edilmiş olduğunun iddiasıyla yapılan yargılamada, “*sanıkların hareketinin çevre kirliliği meydana getirmeyeceği kanaatine varılması halinde; katılanın zarara uğradığına yönelik deliller göz önüne alınmak suretiyle olay kapsamında sanığın kast ve taksir açısından kusurluluk durumu tartışılarak TCK'nın 151/1. maddesinin oluşup oluşmadığının da değerlendirilmesi gerekirken, eksik kovuşturma ve yetersiz gerekçe ile yazılı şekilde hüküm kurulması hukuka aykırıdır.*” diyerek fikri içtima hükümlerinin de dikkate alınarak hüküm verilmesi gerektiğine değinmiştir. Kanaatimizce maden ocağından çıkarılan malzemelerin bahçelere yığılması ve bu suretle meyve ağaçlarının zarar görmesi çevrenin kirlenmesi suçunu oluşturmayacaktır, zira yine toprak alıcı ortamından çıkan malzemenin yine toprak alıcı ortamına verildiği görülmekte ve toprak yapısında herhangi bir bozulmadan bahsedilmemektedir. Bu halde çevrenin kirlenmesinden değil mala zarar vermeden bahsedilebilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAPTIRIM, YER İTİBARI İLE UYGULAMA VE USUL HUKUKU

§1. YAPTIRIM

Bu bölümde inceleme konumuz suç, cezalar, güvenlik tedbirleri ve cezayı ortadan kaldıran nedenler ayrı ayrı ve alt başlıkları ile incelenmiştir.

A. Ceza

1. Genel Olarak

TCK'nın “*Son Hükümler*” başlıklı dokuzuncu bölümünde yer alan “*Yürürlük*” başlıklı 344. maddesinde “*Bu Kanunun; “Çevrenin kasten kirletilmesi” başlıklı 181 inci maddesinin birinci fıkrası yayımı tarihinden itibaren iki yıl sonra, diğer hükümleri 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girer.*” diyerek çevrenin kasten kirletilmesi suçunun I. fıkrasının TCK yürürlük tarihi olan 12.10.2004 tarihinden iki yıl sonra yani 12.10.2006 tarihinde yürürlüğe gireceğini ifade etmiştir. Diğer bir deyişle, yürürlük tarihinden önce çevreyi kasten kirletmek TCK 181. maddesi açısından suç oluşturmaz. Yargıtay 2 C.D. 07.06.2007 tarih ve 2007/4298 E. 2007/8407 K. sayılı kararında “*5237 sayılı TCK.’nın 344. maddesinin (b) bendi gereğince “çevrenin kirletilmesi” başlıklı 181.maddesinin birinci fıkrasının aynı yasanın yayım tarihinden itibaren 2 yıl sonra yürürlüğe gireceği düzenlemesi karşısında suç tarihi itibarıyla anılan maddeye göre mahkûmiyet hükmü verilemeyeceği gözetilip sanığın eyleminin 2872 sayılı Çevre Kanunu kapsamında değerlendirilmesi gerekirken yazılı şekilde hükmü kurulması...*” diyerek ceza kanunlarının da geriye yürümeyeceğinden bahsetmiştir³⁶⁴.

Çevrenin kasten kirletilmesi suçunun sınır aşan bir suç olması nedeni ile tekerrür bahsinden de söz etmek gerekecektir. Önceden işlenen suçtan dolayı verilen hüküm kesinleştikten sonra yeni bir suçun işlenmesi halinde tekerrür hükümleri uygulanır ve bunun için cezanın infaz edilmiş olması gerekmez. Tekerrür failin önceden bir suçtan dolayı mahkûm olduktan sonra ikinci bir suç

³⁶⁴ Artuk, age, s. 38.

işlemesi halinde ortaya çıkar ve cezayı etkileyen bir hal değildir ve diğer şeriklere sirayeti söz konusu olmaz³⁶⁵.

Hapis cezasının ertelenmesinde somut ceza esas alınacaktır ve maddenin birinci fıkrasındaki suçun işlenmesi halinde verilen hapis cezası tüm failer açısından ertelenebilir, zira altı aydan iki yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür. Maddenin ikinci fıkrasındaki suçun oluşması halinde ise bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür ve fail on sekiz yaşından küçük veya altmış beş yaşından büyük ise verilen hapis cezası ertelenebilir ancak on sekiz yaşından büyük altmış beş yaşından küçük ise, sadece üst sınırı iki yıla kadar olan hapis cezaları ertelenebilecektir, aksi halde erteleme mümkün olmayacaktır. Maddenin üçüncü fıkrasındaki suçun işlenmesi halinde ise verilecek cezanın iki katı kadar artırılacağı belirtilmiştir. Bu halde sonuç cezanın en az iki yıl olması halinde erteleme mümkündür. Sonuç cezanın üç yıl olması halinde ise failin on sekiz yaşından küçük ve altmış beş yaşından büyük olması halinde erteleme mümkün olabilir³⁶⁶.

1. Hapis Cezası

TCK 181. madde I. fıkradaki suçun basit halini işleyen fail altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile, II. fıkradaki suçun basit halini işleyen fail ise bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. III. fıkradaki nitelikli halinin oluşması halinde verilecek ceza iki katı kadar artırılır, örneğin bir yıllık hapis cezasına iki kat artırım yapılıncı artırılacak süre iki yıldır ve faile toplamda üç yıl ceza verilir. IV. fıkradaki nitelikli halin oluşması halinde ise beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına ve bin güne kadar adli para cezasına hükmolunacağı belirtilmiştir. Burada sadece alt sınır belirlenmiştir, üst sınır ise TCK 49/I. maddeye göre yirmi yıldır. Önce I. veya II. fıkraya göre temel ceza belirlenecek sonra beş yıla çıkarılmayacaktır. İki yıldan az hapis cezalarında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının uygulanıp uygulanmayacağının tartışılması zorunludur³⁶⁷.

³⁶⁵ Dönmezer/Erman, age, s. 660.

³⁶⁶ Özen, age, s. 31.

³⁶⁷ Yaşar-Gökcan-Artuç a.g.e. s.5594.

Çevre suçlarının sınır aşan boyutu göz önüne alındığında, başka ülkede bir suçtan dolayı, yabancı ülkede gözaltında, gözlem altında, tutuklulukta veya hükümlülükte geçen sürelerin, aynı suçtan dolayı Türkiye'de verilecek hapis cezasından indirim yapılması sebebi olduğunu da belirtmek gerekir. Yabancı ülkede aynı suç nedeni ile gözaltında, gözlem altında, tutuklulukta veya hükümlülükte geçirilen süreler, Türkiye'de verilecek hapis cezasından mahsup edilmesi gerekecektir. Zira ceza hukukumuzda benimsenen bir suçtan iki kere ceza verilemeyeceği/yargılama yapılamayacağı ilkesi yer almaktadır.

TCK 63'e göre ise, hüküm kesinleşmeden önce gerçekleşen ve şahsi hürriyeti sınırlama sonucunu doğuran bütün haller nedeniyle geçirilmiş süreler, hükmolunan hapis cezasından indirilir.

2. Adli Para Cezası

Maddenin sadece IV. fıkrasındaki ağırlaştırıcı nedenin meydana gelmesi halinde hapis cezası ile adli para cezasının birlikte hükmedileceği kabul edilmiştir. Verilebilecek adli para cezasının alt sınırı TCK 52. maddeye göre en az beş gün, üst sınırı ise TCK 181/IV. maddede açıkça belirtildiği için bin gündür ve failin ekonomik hali ve şahsi durumu da göz önüne alınarak en az yirmi ve en fazla yüz Türk Lirası olan bir gün karşılığı adli para cezasına hükmedilebilir.

TCK 52/I'de “*Adli para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde yediyüzotuz günden fazla olmamak üzere belirlenen...*” demek suretiyle üst sınırın aksine bir düzenleme olmazsa yedi yüz otuz gün olarak belirleneceği belirtilmişse de kanun koyucu burada açıkça genel sınırın üstünde “*...bin güne kadar...*” bir üst sınır belirlemiştir. Bunun nedeni *insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklarla ilgili olarak işlenmesi* halinin kanun koyucu tarafından en ağır tehlike olarak görülmesidir. Verilecek para cezasının miktarı failin elde ettiği kazanca ve çevreye verilen zarara göre belirlenecektir. Verilecek para cezası miktarı, suçla elde edilen kara göre caydırıcı nitelikte olmalıdır³⁶⁸.

³⁶⁸ Yaşar/Gökcan/Artuç, age, s. 5594.

Para cezasının bir tek IV. fıkra için öngörülmesi, sadece bu fıkra hükmünün çıkar amaçlı işlenebileceğinin kabul edildiği, belirlenen adli para cezasının TCK 52. maddesinde düzenlenen genel sınırların üstünde kabul edilmesinin de bu nedenden olduğunu ancak, bu fıkra hükmünün diğer fıkra hükümlerinden farklı olarak, çıkar amaçlı işlenebileceğini gösteren bir durum gözükmediği; bu fıkra hükmünü diğer fıkra hükümlerinden ayıran niteliğin, meydana gelebilecek somut tehlikenin çok daha ağır olduğu, maddi bir zararın ve buna bağlı olarak da failin yarar elde etmesinin söz konusu olmadığı bu nedenle, bu fıkra hükmünde çok ağır bir adli para cezası öngörülmesinin nedeninin anlaşılmaz olduğu iddia edilmiştir³⁶⁹.

Failin daha çok tüzel kişiler olması ve TCK'da tüzel kişiler hakkında sadece güvenlik tedbirine hükmedilebileceği belirtildiğinden verilecek para cezası, cezanın caydırıcılık amacına da uygun olurdu. Hükmedilecek para cezasının da, tüzel kişilerin maliyet fayda analizi yaparak rahatlıkla göze alabilecekleri risklerden ibaret olmaması gerekir³⁷⁰. Kanaatimizce çevreyi kirletenin çoğunlukla ticari işletmeler olması ve suçun ekonomik boyutu da göze alındığında tüzel kişilere adli para cezası da verilmesi yerinde olurdu.

Ayrıca TCK 63.maddede hüküm kesinleşmeden önce gerçekleşen ve şahsi hürriyeti sınırlama sonucunu doğuran bütün haller nedeniyle geçirilmiş sürelerin hükmolunan hapis cezasından indirileceği ve adli para cezasına hükmedilmesi durumunda, bir gün yüz Türk Lirası sayılmak üzere, bu cezadan indirim yapılacağı belirtilmiştir.

B. Güvenlik Tedbirleri

1. Genel Olarak

Yaptırımlar, cezalar ve güvenlik tedbirlerinden oluşur. Cezalar caydırıcı ve bastırıcı niteliktedir ancak güvenlik tedbirleri iyileştirme ve eğitim gibi amaçlarla failin ve failin kişiliğinden kaynaklanan tehlikelilik durumunu önlemeyi amaçlar. Tipe uygun, hukuka aykırı ve kusurlu harekete suç diyoruz ancak bu tanımda kusurun olmaması, kusur yeteneği olmayan

³⁶⁹ Otacı, age, s. 231; Özen, age, s. 31.

³⁷⁰ Katoğlu, age, s. 81.

kişilerin işledikleri fiillerin haksızlığını ortadan kaldırmaz. Bu nedenle yaptırımlarda da bu duruma uygun bir farklılaşmaya gidilmesi gerekir.³⁷¹

Güvenlik tedbirlerinin uygulanabilmesi için, tehlikeli halin bulunması, bir suçun işlenmiş olması, kanunda bu yönde açık hüküm bulunması ve mahkeme kararının olması gerekmektedir. Hakkında güvenlik tedbiri uygulanacak kişi, fizyolojik veya akli kusurları nedeni ile tehlikeli bir kişi olmalıdır ve bir suç işlemelidir. Güvenlik tedbirlerine suç oluştuktan sonra kovuşturma aşamasında yapılacak yargılama sonrasında ve kanunda açıkça belirtildiği hallerde başvurulabilir.³⁷²

TCK’da yer alan güvenlik tedbirleri, belli hakları kullanmaktan yoksun bırakma, müsadere, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri, akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri, suçta tekerrür ve özel tehlikeli suçlular, sınır dışı edilme olarak düzenlenmiştir. Bu bölümde, müsadere, izin iptali, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri ve haklardan mahrumiyet başlıklarını aşağıda açıklayacağız.

TCK 181/V. maddede “*Bu maddenin iki, üç ve dördüncü fıkrasındaki fiillerden dolayı tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur*” denilerek tüzel kişilere sadede ikinci, üçüncü ve dördüncü fıkralar için güvenlik tedbirine hükmedileceği belirtilmiş, kanun koyucunun suçla mücadeledeki samimiyetsizliğini ortaya koymuştur.

2. Müsadere

Kasıtlı bir suçun işlenmesinde kullanılan veya suçun işlenmesine tahsis edilen veya suçtan meydana gelen eşya ile suçun işlenmesi ile elde edilen veya suçun konusunu oluşturan veya suçun işlenmesi ile sağlanan maddi menfaatler ile bunların değerlendirilmesi veya dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik kazançlar müsadere edilebilir. Hukukumuzda kazanç ve eşya müsaderesi olarak iki farklı başlık altında incelenmiştir³⁷³. Eşya müsaderesi ile kazanç müsaderesi arasındaki ayrım, müsadere türlerinin konusunun eşya veya kazanç olmasına göre yapılamaz.

³⁷¹ Özbek/Doğan/Bacaksız/Tepe, age, s. 622.

³⁷² Artuk/Gökçen/Alşahin-Çakır, age. s. 905-910.

³⁷³ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır age. s. 924; Özbek/Doğan/Bacaksız/Tepe age. s. 638.

Kazanç müsadereesine konu olan maddi değerlerin çoğunluğu eşya niteliğindeki varlıklardan (taşınmazlar, ulaşım araçları, para gibi) oluşmaktadır. Bu iki müsadere türü arasındaki fark, iki şekilde olabilir. Birincisi eşya müsadereesine konu olan eşyanın suçun işlenmesi süreciyle ilgili olmasıdır ki, bu eşya ya suçun işlenmesinde kullanılmalı, ya suçun işlenmesine tahsis edilmeli ya da suçun icrasıyla meydana gelmelidir. Buna karşılık kazanç müsadereesinin konusunu daha ziyade bir suçun işlenmesinden önce veya bir suçun işlenmesi sonucu sağlanan maddi değerler oluşturmaktadır, yani kazanç müsadereesine konu olan kazanç, bir suçun işlenmesi suretiyle veya suç işlemek dolayısıyla elde edilmektedir.³⁷⁴

Müsadere için öncelikle bir yargılama yapılması gerekir.³⁷⁵ Kovuşturma aşamasında müsadere konusunda karar verme yetkisi ve görevi asıl suç için yetkili mahkemedir³⁷⁶. Müsadere kararı verilmesi gereken hallerde, kamu davası açılmamış veya kamu davası açılmış olup da esasla beraber bir karar verilmemişse; karar verilmesi için, Cumhuriyet savcısı veya katılan, davayı görmeye yetkili mahkemeye başvurabilir. Kamu davası açılmış olup da iade edilmesi gereken eşya veya malvarlığı değerleri ile ilgili olarak esasla birlikte bir karar verilmemiş olması durumunda, mahkemece re'sen veya ilgililerin istemi üzerine bunların iadesine karar verilir. Ancak CMK 259'a göre suç konusu olmayıp sadece müsadereye tabi bulunan eşyanın müsadereesine sulh ceza hakimi tarafından duruşma yapılmaksızın karar verilir. Kusur şartı güvenlik tedbiri olarak uygulanacak müsadere için aranmaz. Zira burada suçtan elde edilen bir kazanç söz konusudur ve suçtan elde edilen kazanç tehlikelidir, tüzel kişilerin 181. maddeye göre çevreyi kirletmeleri halinde elde ettikleri değer müsadere edilebilir³⁷⁷. Elde edilen gelir hesaplanırken, kazanılan aktif değerler ve harcanmayan pasif değerler birlikte değerlendirilmeli, diğer bir anlatımla suçun işlenmesinden meydana gelen aktif kazanç da, suçun işlenmesini önlemek adına yapılması lazım gelen ama yapılmayan masraflar da (hava filtresi veya atık bertaraf masrafı gibi) müsadere hesabına dahil edilmelidir.

³⁷⁴ Koca Mahmut, “**Türk Ceza Hukukunda Müsadere**” Lexpera Blog <https://blog.lexpera.com.tr/turk-ceza-hukukunda-musadere> Erişim Tarihi 27.05.2020.

³⁷⁵ Ünver/Hakeri, age, s.735.

³⁷⁶ Artuç, **Pratik Ceza Muhakemesi Kanunu** s. 1166.

³⁷⁷ Özcan, age, s. 584.

Kanaatimizce çevrenin kasten kirletilmesi suçunda eşya müsadereisinin de uygulanabilmesi gerekir. TCK 54 “*kasıtlı bir suçun işlenmesinde kullanılan veya suçun işlenmesine tahsis edilen... eşyanın müsadereğine hükmolunur. Suçun işlenmesinde kullanılmak üzere hazırlanan eşya, kamu güvenliği, kamu sağlığı ... tehlikeli olması durumunda müsadere edilir.*” demekte ve konumuz suçun atık artık gibi istenmeyen, elden çıkarılmak istenen eşya olmasının eşya müsadereğine engel olmadığını göstermektedir. Örneğin, ülkeye izinsiz sokulan atık veya artıkların maliki veya çevreyi kirletmek amacıyla atık veya artığını ilgili kanunlarla belirtilen usule aykırı olarak alıcı ortama veren kişi bu eşyasını kasıtlı işlediği suçun konusu olarak kullanmıştır. Bu atık veya artıkların müsadere edilmesi de zor bir işlem olarak karşımıza çıkacaktır, zira söz konusu eşyanın çevreyi kirletme ihtimali vardır ve özel koşullarda saklanması gerekebilir.

3. İznin İptali

TCK’nın “*Ceza sorumluluğunun şahsiliği*” başlıklı 20/II. maddesinde “*Tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımı uygulanamaz. Ancak, suç dolayısıyla kanunda öngörülen güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlar saklıdır.*” denilerek TCK’da tüzel kişilerin suçun faili olamayacağı, ancak bir suçun tüzel kişi faaliyetleri çerçevesinde veya tüzel kişi yararına işlenebileceği kabul edilmiştir.

Tüzel kişiler tüzüklerinde faaliyet alanlarını belirlerler ve bu kapsamda eylemlerde bulunurlar. Tüzel kişilik hakkında güvenlik tedbiri isteneceği zaman bu durum iddianamede belirtilir, tüzel kişi temsilcisi gerçek kişi duruşmada dinlenilir³⁷⁸ ve hüküm kısmında neden o güvenlik tedbirine başvurulduğu gösterilir.

TCK 60. maddede, tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirlerine yer verilmiştir. Bir kamu kurumunun verdiği izne dayalı olarak faaliyette bulunan özel hukuk tüzel kişisinin organ veya temsilcilerinin iştirakiyle ve bu iznin verdiği yetkinin kötüye kullanılması suretiyle tüzel kişi

³⁷⁸ Yargıtay 4. C.D. 27.12.2012 tarih ve 2010/31681 E. 2012/2675 K. sayılı kararı. “...tüzel kişi yararına suç işlenmesi durumunda, 60. madde uyarınca tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunması esası benimsenmiştir, Bu düzenleme uyarınca her ne kadar sanık sıfatını alamayacak ise de, iddianame ile hakkında güvenlik tedbirine hükmedilmesi talep edilen tüzel kişinin bu sıfatla yargılamada yer almasının ve duruşma günü tebliğ edilerek şirketi temsilen savunmasının alınması da zorunlu bulunmakla birlikte, Ticaret Sicil Memurluğu yazısı ile münferiden her türlü işlem yapmaya yetkili olduğu belirtilen şirket yönetim kurulu üyesi ...” Yaşar/Gökcan/Artuç age, s. 5595.

yararına işlenen kasıtlı suçlardan mahkumiyet halinde, iznin iptaline karar verilir. Müsadere hükümleri, yararına suç işlenen özel hukuk tüzel kişileri hakkında da uygulanır. 60/III. maddede I. ve II. fıkralar hükümlerinin uygulanmasının işlenen fiile nazaran daha ağır sonuçlar ortaya çıkarabileceği durumlarda, hakim bu tedbirlere hükmetmeyebilir.

Ayrıca iznin iptali için sadece tüzel kişiye hukuka aykırı menfaat sağlaması yeterli olmayıp, bu iznin kötüye kullanılması suretiyle sağlanması gerekir. TCK 181. maddenin gerekçesinde işlenen suç ile verilen iznin kullanılması arasında nedensellik bağının bulunması gerektiği belirtilmiştir³⁷⁹. Örneğin verilen izne dayalı faaliyet gösteren bir atık arıtma tesisinin iznin kapsamı dışında kalan atıkların toprağa verilmesi veya izinde öngörülenin dışında başka bir şekilde arıtılması ve toprağa verilmesi halinde verilen iznin kötüye kullanılmasından bahsedilir³⁸⁰.

Tüzel kişiler hakkında hükmedilen güvenlik tedbirine ilişkin ilam mahkeme tarafından savcılığa gönderilir ve infaz defterine kaydedilir, ardından cumhuriyet başsavcılığı tüzel kişinin faaliyetine izni vermeye yetkili makamlara bildirilmesi ile izin iptali yapılır, iptalin süreli veya süresiz olacağı konusunda bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak hükmedilecek izin iptali tedbiri, işlenen suça nazaran daha ağır sonuçlar ortaya çıkartacaksa güvenlik tedbirine hükmedilmeyebilir. Örneğin şirket hakkında güvenlik tedbirinin uygulandığında çok sayıda kişinin işsiz kalacak olması halinde mahkeme güvenlik tedbirlerine karar vermeyebilir³⁸¹.

4. Haklardan Mahrumiyet

TCK 53 maddesinde kasten işlenen suçtan dolayı hükmedilen hapis cezasına mahkumiyetin kanuni sonucu olarak kişilerin bir kısım haktan yoksun bırakılacağı belirtilmiştir. Bu güvenlik tedbiri, kişinin kasten işlediği bir suçun sonucu olarak failin belli hakları kullanamamasını ifade etmektedir ve bu hükmün sonuç doğurması için mahkeme tarafından ayrıca

³⁷⁹ Katoğlu, age, s. 99.

³⁸⁰ Sevük Yokuş, *Çevre Hukuku* s. 366.

³⁸¹ Centel Nur, “*Ceza Hukukunda Tüzel Kişilerin Sorumluluğu-Şirketler Hakkında Yaptırım Uygulanması*” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65 (4) 2016 s. 3318.

bir hüküm verilmesine gerek yoktur.³⁸² Kişi mahrum bırakıldığı hakları hapis cezası infazı sonuna kadar kullanamaz.

Hak mahkumiyeti için kasıtlı işlenebilecek bir suçun ve bu suç nedeniyle hükmedilen bir hapis cezasının varlığı gereklidir. Bu iki şartın birlikte oluşmadığı durumlarda haklardan yoksun bırakma yapılamaz. Failin kasıtlı suçu işlemiş ancak para cezası almış olması veya taksirle işlenen bir suçtan dolayı hapis cezası alması halinde hak yoksunluğuna hükmedilemeyecektir³⁸³.

İnceleme konumuz suç ancak kasten işlenebilen ve hapis cezası yaptırımını öngörülen bir suç olduğu için, haklardan mahrumiyet hükmü uygulanabilecektir ancak kısa süreli hapis cezasının ertelenmesi halinde güvenlik tedbirine başvurulamayacaktır³⁸⁴. İnceleme konumuz suçun I. II. ve III. fıkralarında öngörülen ceza miktarına bakıldığında bir yıla kadar hapis cezasına yani, kısa süreli hapis cezasına hükmedilebileceği görülmektedir. Bu halde haklardan mahrumiyete karar verilemeyecektir. Hükmedilecek cezanın uzun süreli hapis cezası olması ve fakat erteleme kararı verilmesi veya hükümlünün koşullu salıverilmesi halinde hak yoksunlukları 53. maddede belirtilen istisnalar haricinde devam eder. İstisna haller inceleme konumuz açısından uygulama alanı bulmayacağı için açıklamalara yer vermeyeceğiz.

TCK 17. maddede hak yoksunluklarının yabancı mahkemelerden verilen ve Türk hukuk düzenine aykırı düşmeyen hükmün, Türk kanunlarına göre bir haktan yoksunluğu gerektirmesi halinde, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine Türk kanunlarındaki sonuçlarının geçerli olmasına karar vereceğini düzenlemiştir. Böylece yabancı ülkede verilen ve hak yoksunluğu içeren bir kararın doğrudan sonuç oluşturmasını istememiştir. Yabancı ülkede verilen bu hak yoksunluğu kararının kendi hukukumuzda uygunluğu ve geçerli olması gerekir³⁸⁵.

³⁸² Özbek/Doğan/Bacaksız/Tepe, age, s. 626.

³⁸³ Artuk/Gökce/Alşahin/Çakır, age, s. 918.

³⁸⁴ Özbek/Doğan/Bacaksız/Tepe, age, s. 630.

³⁸⁵ Şen, **Yeni Türk Ceza Kanunu Yorumu** s. 52.

C. Cezayı Ortadan Kaldıran ve Azaltan Sebepler

Çalışmamızın bu kısmında af, hükmün açıklanmasının geri bırakılması ve zamanaşımı konularına yer vereceğiz.

AY “*Türkiye Büyük Millet Meclisinin Görev ve Yetkileri*” başlığı altında yer alan 87. maddede, üye tam sayısının beşte üçü çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilanına karar verme yetkisi TBMM’ye verilmiştir. Buna göre af, yasama ya da yürütme organı tarafından yapılan ve yargısal sonuç doğuran bir karardır. Af, genel ya da özel olarak iki şekilde yapılabilir. Genel af suça yöneliktir ve yaptırımın tüm sonuçlarını ortadan kaldırır. Kovuşturma aşamasındaki kamu davası düşer, hükmolunan cezalar bütün neticeleri ile birlikte ortadan kalkar, ceza infazına son verilir³⁸⁶. Özel af sadece hapis cezalarında uygulanabilir ve suçlulara yöneliktir, fiilin suç olma niteliği etkilenmez sadece kesinleşmiş bir ceza var ise ortadan kaldırır, hafifletir veya başka cezaya çevirir.³⁸⁷ Özel af ile hapis cezasının infaz kurumunda çektirilmesine son verilebilir veya infaz kurumunda çektirilecek süresi kısaltılabilir ya da adli para cezasına çevrilebilir. Cezaya bağlı olan veya hükümde belirtilen hak yoksunlukları, özel affa rağmen etkisini devam ettirir. Çevrenin kasten kirletilmesi suçunda genel ve özel af mümkündür, suça bağlı herhangi özel bir durum söz konusu değildir, genel hükümler tatbik edilir.

Kanaatimizce çevre suçları da aynı orman suçlarında olduğu gibi af kapsamından çıkartılmalıdır. Anayasa’nın “*Ormanların Korunması ve Geliştirilmesi*” başlıklı 169/III. maddesi ikinci cümlesinde “... *münhasıran orman suçları için genel ve özel af çıkarılamaz.*” denilerek orman korumasına verilen değer anayasal koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Orman da çevrenin bir parçası olduğundan söz konusu düzenlemenin geliştirilerek çevreyi de kapsayacak şekilde tekrar kaleme alınması uygun olacaktır.

CMK 231/I-6. maddeye göre, sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış bulunması, mahkemece sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması, suçun

³⁸⁶ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, age, s. 967.

³⁸⁷ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır age, s. 968.

işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi hallerinin birlikte oluşması halinde hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilir. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması konusunda, mahkemenin re'sen değerlendirme yapması ve hükmün gerekçesinde bu değerlendirmeye yer verilmesi gerekir. Gerekçede bu değerlendirmenin yapılmamış olması hali Yargıtay tarafından bozma nedeni olarak gösterilmiştir³⁸⁸. Sanığın kabul etmemesi halinde, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmez. Açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilen hükümde, mahkûm olunan hapis cezasının ertelenemeyeceği ve kısa süreli olması halinde seçenek yaptırımlara çevrilemeyeceği de belirtilmiştir. Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlemesi veya denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklerle aykırı davranılması halinde, mahkeme hükmü açıklar.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmesinin objektif şartlarından biri, suçun işlenmesi ile mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iadesi, suçtan önceki hale getirmesi veya zararın tamamen giderilmesidir. Burada kast edilen, maddi zarar olup, manevi zarar bu kapsamda değerlendirilmemelidir³⁸⁹. İnceleme konumuz suçun mağdurunun tüm toplum olduğunu daha önce belirtmiştik. Bu nedenle aynen iade, eski hale iade ve tazminin sadece suçtan zarar gören açısından değil tüm toplum açısından değerlendirilmesi gerekecektir.

Sanığın da hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını kabul etmesi gerekir, aksi halde hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmez. Gerçekten de sanığa, hükmün açıklanmasının geri bırakılması maddesinin uygulanmasını kabul edip etmediği sorulur. Masumiyet karinesine ve sanık haklarına zarar verilmemesi adına, sanığa hüküm evresine

³⁸⁸ Yargıtay 11. C. D. 28.11.2019 tarihli 2019/5853 E. 2019/8485 K. Yargıtay 18. C. D. 15.2.2016 tarih 2015/13119 E. 2016/2677 K. Yargıtay 8. C. D. 16.9.2014 tarih 2014/2676 E. 2014/19727 K. Yargıtay 4. C. D. 8.11.2012 tarih 2011/14774 E. 2012/23991 K. sayılı kararları.

³⁸⁹ Yargıtay 3. C.D. 10.12.2019 tarih 2019/16939 E. 2019/22680 K. sayılı kararı "... "suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi" objektif koşulunun gerçekleşmemesi nedeniyle sanık hakkında, 5271 Sayılı CMK'nin 231/5. maddesi uyarınca hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına yer olmadığına karar veren mahkemenin uygulamasında isabetsizlik bulunmadığından, tebliğnamenin bozma görüşüne iştirak edilmemiştir." Yargıtay 4. C. D. 5.12.2019 tarih 2019/6224 E. 2019/19065 K. sayılı kararı "Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmesinin objektif şartlarından biri, suçun işlenmesi ile mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tamamen giderilmesidir. Burada kast edilen, maddi zarar olup, manevi zarar bu kapsamda değerlendirilmemelidir."

geçmeden son savunma öncesinde hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını isteyip istemediği sorulmalıdır. Burada ceza kanunundaki erteleme kurumundan farklı olarak, daha lehe sonuçlar doğuran bir durum vardır³⁹⁰. Yargıtay bir kararında ilk derece mahkemesi tarafından hükmün açıklanmasının geri bırakılıp bırakılamayacağı hususunun tartışılmamasını bozma nedeni olarak görmüştür³⁹¹.

İnceleme konumuz suç bakımından hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumu iki yıl veya daha az süreli hapis cezasına hükmedilmesi halinde işletilebilir. Basit halinde dahi suçun cezası altı aydan iki yıla kadar hapis cezasıdır, mahkemece en fazla iki yıllık bir hapis cezası veya adli para cezası verilmesi halinde hükmün açıklanması ertelenebilir. Dördüncü fıkra suçun alt haddinin beş yıl olacağı belirtilmiştir, bu fıkra için bu kurumun uygulanması mümkün değildir.

Özen, maddenin I. II. ve III. fıkra hükümlerinde iki yıl veya daha az hapis cezasına hükmedilme imkanı bulunması nedeniyle hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebileceğini belirtmişse de³⁹² III. fıkra yönünden bu görüşe katılmıyoruz. 181. maddenin III. ve IV. maddelerinde belirtilen nitelikli hallerin varlığı durumunda hükmün açıklanmasının geri bırakılması hükmünün uygulanamayacağı kanaatindeyiz. Çünkü artık söz konusu atık veya artıklar, toprakta, suda veya havada kalıcı özellik gösterecek, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere olduklarından zararın tamamen giderilmesi artık mümkün olmamalıdır.

Zamanaşımı devletin ilgili suçu soruşturma veya kovuşturma veya cezalandırma yetkisini kaybetmesine neden olur, sanık veya hükümlüye herhangi bir hak tanımaz³⁹³. Zamanaşımı dava ve ceza zaman aşımı olmak üzere iki şekilde ortaya çıkar.

³⁹⁰ Ünver/Hakeri, age. s. 677 ve 675.

³⁹¹ , “...mahkemece hükmün açıklanmasının geri bırakılıp bırakılamayacağı tartışması zorunluluğu... bozmayı gerektirmiş...” 4. C.D. 04.06.2013 tarih 2012/2795 E. 2013/17340 K. sayılı kararı Taneri, age. s. 28.

³⁹² Özen, age, s. 33.

³⁹³ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, age, s. 970.

TCK 66'ya göre, dava zamanaşımı, tamamlanmış suçlarda suçun işlendiği günden, teşebbüs halinde kalan suçlarda son hareketin yapıldığı günden, kesintisiz suçlarda kesintinin gerçekleştiği ve zincirleme suçlarda son suçun işlendiği günden, çocuklara karşı üstsoy veya bunlar üzerinde hüküm ve nüfuzu olan kimseler tarafından işlenen suçlarda çocuğun on sekiz yaşını bitirdiği günden itibaren işlemeye başlar. Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanlar hakkında, bu sürelerin yarısının; on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında ise, üçte ikisinin geçmesiyle kamu davası düşer. Dava zamanaşımı süresinin belirlenmesinde dosyadaki mevcut deliller itibarıyla suçun daha ağır cezayı gerektiren nitelikli halleri de göz önünde bulundurulur. Bu sürelerin belirlenmesinde suçun kanunda yer alan cezasının yukarı sınırı göz önünde bulundurulur; seçimlik cezaları gerektiren suçlarda zamanaşımı bakımından hapis cezası esas alınır. Aynı fiilden dolayı tekrar yargılamayı gerektiren hallerde, mahkemece bu husustaki talebin kabul edildiği tarihten itibaren fiile ilişkin zamanaşımı süresi yeni baştan işlemeye başlar. Ayrıca soruşturma ve kovuşturma yapılmasının, izin veya karar alınması veya diğer bir mercide çözülmesi gereken bir meselenin sonucuna bağlı bulunduğu hallerde; izin veya kararın alınmasına veya meselenin çözümüne veya kanun gereğince hakkında kaçak olduğu hususunda karar verilmiş olan suç faili hakkında bu karar kaldırılincaya kadar dava zamanaşımı durur. Dava zamanaşımının soruşturma aşamasında dolması halinde, kovuşturmayaya yer olmadığı kararı, kovuşturma aşamasında dolması halinde kamu davasının düşmesine karar verilmelidir. Zamanaşımı çevrenin kasten kirletilmesi suçunun basit hali için sekiz yıl, III. fıkradaki nitelikli halin uygulanması halinde on beş, IV. fıkradaki nitelikli halin uygulanması halinde ise yirmi yıldır³⁹⁴. Maddi Unsur başlığında bahsettiğimiz gibi I. ve II. fıkralardaki suçlar şekli suç olduğundan hareketin yapılması ile suç tamam olacak ve zamanaşımı da suçun tamamlanma anından başlayarak işleyecektir. Dava zamanaşımı süresi belirlenirken o suçla ilgili hükmedilebilecek en yüksek ceza miktarı esas alınacaktır³⁹⁵.

Ceza zamanaşımının söz konusu olabilmesi için kesinleşmiş bir cezanın olması ve bu cezanın infazının belirli bir süre yapılmaması gerekmektedir. Dava zamanaşımından farklı olarak burada kesinleşmiş bir ceza hükmü bulunur ve ceza zamanaşımı ile zamanaşımına uğrayan hüküm

³⁹⁴ Parlar/Hatipoğlu, age. s. 302; Artuk, age. s. 47; Artuç/Gökcan, age. s. 953.

³⁹⁵ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, age, s. 990

değil devletin cezayı infaz etme hakkıdır. Seçimlik cezayı gerektiren suçlarda ise TCK 66/IV uygulanacak ve zamanaşımı bakımından hapis cezası esas alınacaktır³⁹⁶.

TCK 68'e göre ceza zamanaşımı, hükmün kesinleştiği veya infazın herhangi bir suretle kesintiye uğradığı günden itibaren işlemeye başlar ve kalan ceza miktarı esas alınarak süre hesaplanır. Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanlar hakkında, bu sürelerin yarısı; on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında ise, üçte ikisinin geçmesiyle suç zamanaşımına uğrar, ceza infaz edilmez. Çevrenin kasten kirletilmesi suçunda ceza zaman aşımı süresi genel hükümlere göre hesaplanır, özel bir hüküm yoktur.

Çevrenin kasten kirletilmesi suçuyla korunmak istenen hukuki yararın yaşam hakkı ve mağdurun da tüm insanlık olduğundan daha önce bahsetmiştik. Kanaatimizce zamanaşımı bahsi çevre suçları bakımından ayrıca değerlendirilmeli ve bu suçlarla ilgili zamanaşımı uygulanmayacağı hükmüne yer verilmelidir.

§2. YER İTİBARIYLA UYGULAMA

TCK 13/I.d. maddeye göre, çevrenin kasten kirletilmesi suçunun “*vatandaş veya yabancı tarafından, yabancı ülkede işlenmesi halinde, Türk kanunları uygulanır*”. Evrensellik ilkesi gereği failin Türkiye’de olması da aranmaksızın Adalet Bakanlığı talebi ile Türkiye’de Türk kanunlarına göre kovuşturma yapılır³⁹⁷. Yabancı ülkede suç işleyip Türkiye’de cezalandırılacak kişi yönünden Türkiye’de bulunmak, fiilin gerçekleşmesinden sonra ortaya çıkan bir durumdur ve bu durumun gerçekleşmesi ile faile ceza verilebilir³⁹⁸.

TCK 13. madde dikkate alındığında, sadece atık veya artıkların Türkiye Cumhuriyeti’ne sokulmasını değil, herhangi bir ülkeye herhangi bir vatandaş tarafından sokulmasını da

³⁹⁶ Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, age, s. 994.

³⁹⁷ Artuç/Gökcan, age, s. 958; Özen, age, s. 41.

³⁹⁸ Dönmezer/Erman, age, s. 16.

cezalandırmaktadır³⁹⁹. Böylelikle çevrenin kasten kirletilmesi suçu Türkiye dışında işlense dahi, Türkiye’de Türk kanunlarına göre yargılama yapılmasına olanak sağlayan bu düzenleme ile evrensellik ilkesinin kabul edildiğini görmekteyiz⁴⁰⁰. Gerçekten de çevrenin kasten kirletilmesi suçunun konusu herhangi bir ülke ile veya herhangi bir vatandaşlık bağı ile sınırlandırılmayacak kadar geniştir.

Suçun vatandaş veya yabancı tarafından işlenmesi kanunun uygulama alanını değiştirmez TCK 13/I-d. maddede bu durum açıkça belirtilmiştir. Bu halde çevrenin kirletilmesi fiillerinin sadece bir ülkenin zararına işlenen fiiller olmadığı gerçeğine de uygun olarak, bu suçların uluslararası alanda takibini mümkün kılması bakımından oldukça önemli bir koruma sağlamaktadır. Adalet Bakanlığı’nın talebi üzerine yabancı kişi Türkiye Cumhuriyeti’nde yargılanabilir ancak, çevreye karşı suçlarda evrensellik prensibinin geçerli olacağı kuralına uygun olarak yabancı ülkede beraat veya mahkumiyet kararı verilmemiş olması gerekir⁴⁰¹. Gerçekten de Yargıtay bir kararında⁴⁰² “...Türkiye’de yargılama yapılabilmesi için yabancı ülkede hüküm verilmemiş olması gerektiği, hüküm verilmiş ise aynı suçtan Türkiye’de yeniden kovuşturma yapılamayacağı, böylece yabancı ülkede hüküm verilmesi halinde de aynı fiilden dolayı birden fazla hüküm verilemeyeceğine dair “non bis in idem” kuralının kabul edildiği gözetilmeden; TCK’nın 13. maddesiyle CMK’nın 223. maddesinin 7. fıkrası uyarınca sanık hakkındaki davanın reddine karar verilmesi yerine mahkûmiyetine hükmolunması...”na karar vermiştir. Ayrıca Yargıtay⁴⁰³ 13. madde kapsamına giren bir suçtan dolayı yabancı ülkede kovuşturması devam eden sanıklar için de yabancı ülkede devam eden kovuşturma sonucunun beklenmeden Türkiye’de hüküm kurulmasını “...haklarında Almanya’da soruşturma yürütüldüğü anlaşılan diğer şüpheliler hakkında yürütülen soruşturma sonucunun Alman adli mercileri nezdinde araştırılması,

³⁹⁹ Artuk Mehmet Emin “Çevrenin Kastan Kirletilmesi Suçu” İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Bahar 2014 Cilt 1, Sayı 1 s.43; Artuk/Gökçen/Yenidünya **Ceza Özel Hükümler** s. 690.

⁴⁰⁰ Sevük Yokuş **Çevre Hukuku** s. 368.

⁴⁰¹ Özcan, age, s. 586; Özenbaş, age, s. 930; Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır, **Ceza Hukuku Özel Hükümler** s. 693.

⁴⁰² Yargıtay 10 C.D. 18.4.2018 tarih 2014/3756 E. ve 2018/3603 K. sayılı kararı. Aynı yönde Yargıtay 10 C.D. 27.02.2014 tarih 2014/3280 E. ve 2014/13148 K. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 13.03.2022

⁴⁰³ Yargıtay 15 C.D. 6.12.2017 tarih 2016/3223 E. ve 2017/26089 K. sayılı kararı. Aynı yönde Yargıtay 11 C.D. 6.5.2011 tarih 2011/2692 E. ve 2011/2398 K. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 13.03.2022

...toplanan bütün deliller birlikte değerlendirilerek sonucuna göre sanığın hukuki durumunun takdir ve tayini gerektiği gözetilmeden, eksik inceleme ve araştırma sonucu yazılı şekilde hüküm kurulması...” bir bozma sebebi saymıştır.

Ayrıca AİHS Ek 7. Protokolü 4/I maddesine göre “*bir ülkenin hukukuna ve ceza muhakemesi hukukuna uygun olarak bir fiilden dolayı daha evvel bir ceza davasında kesin olarak mahkum olan veya beraat eden bir kimse, bu devletin yargı alanı içinde aynı fiilden dolayı yeniden yargılanamaz ve cezalandırılmaz*” diyerek bir suçtan iki defa ceza verilemeyeceği prensibini sadece üye ülke devletlerinin iç hukuku bakımından kabul etmiştir. 4/II. maddesinde ise istisnalar belirtilmiş ve davanın sonucunu etkileyebilecek yeni gerçekleşen veya daha önce meydana geldiği halde yeni anlaşılan vakıa ve bulguların varlığına dair deliller varsa veya önceki davada esaslı bir hata yapılmışsa, söz konusu ülkenin hukukuna ve ceza muhakemesi uyarınca cezanın yeniden görülmesine engel teşkil etmeyecektir. Bu da hukukumuzda yargılanmanın yenilenmesi ilkesi ile bağdaşabilir, böylece yargılama sırasında yapılan yanlışlıklar giderilebilir⁴⁰⁴.

§3. USUL HUKUKU

Bu bölümde inceleme konumuz suç, usul hukuku bakımından yetki, görev ve muhakeme özellikleri başlıkları altında incelenmiştir.

A. Yetki

Hakimin nerede işlenen suçlara bakmakla yetkili olduğu yer bakımından yetki kuralları ile belirlenir. Mahkemelerin yer yönünden yetkisi suçun coğrafi olarak işlendiği yere göre belirlenir⁴⁰⁵. Yetki konusunda ana kural suçun işlendiği yer mahkemesinin yetkili olmasıdır. CMK 12. maddeye göre Türkiye’de işlenen suçlar bakımından kural olarak yetkili mahkeme suçun işlendiği yer mahkemesi olmakla birlikte teşebbüste son icra hareketinin yapıldığı, kesintisiz suçlarda kesintinin gerçekleştiği ve zincirleme suçlarda son suçun işlendiği yer mahkemesi yetkilidir. Yargıtay suçun işlendiği yer tespitinde neticeyi esas almaktadır. CMK 13’e göre özel

⁴⁰⁴ Şen Ersan, **Yeni Türk Ceza Kanunu Yorumu** Cilt 1 Vedat Kitapçılık 2006 s. 42-43.

⁴⁰⁵ Özen, age, s. 32.

yetki kurallara göre, suçun işlendiği yer belli değilse şüpheli veya sanığın yakalandığı yer veya yakalanmamışsa yerleşim yeri mahkemesi, Türkiye’de yerleşim yeri yoksa Türkiye’de en son adresinin bulunduğu yer mahkemesi, bu da belirlenemiyorsa ilk usul işleminin yapıldığı yer mahkemesi yetkilidir. Bununla birlikte özel yetki kuralları içinde de öncelik sıralaması bulunur, şüphelinin yakalandığı yer biliniyorsa, ilk usul işleminin yapıldığı yer mahkemesi yetkisi kabul edilmeyecektir⁴⁰⁶.

CMK 15/I. maddeye göre, Türk bayrağını taşıma yetkisine sahip olan hava taşıtları, demiryolu taşıtları ve gemilerde Türkiye dışında iken suç işlenmişse, geminin, hava veya demiryolu taşıtının ilk uğradığı Türk limanında veya bağlama limanında bulunan mahkeme yetkilidir⁴⁰⁷. CMK 15/III. maddeye göre *ülke içerisinde deniz, hava veya demiryolu taşıtlarında ya da bu taşıtlarla işlenen suçlarda, bunların ilk ulaştığı yer mahkemesi de yetkilidir*. CMK 15/IV. maddeye göre ise çevreyi kasten kirletme suçu yabancı ülke bayraklı bir gemi tarafından ülkemiz karasuları dışında işlenirse, suçun işlendiği yere en yakın yer veya ülkemizdeki ilk uğradığı limanın bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir⁴⁰⁸.

Suçun Türkiye’de işlenip işlenmediği ise TCK 8/I. maddede göre belirlenmelidir. Buna göre fiilin kısmen veya tamamen Türkiye’de işlenmesi ya da neticenin Türkiye’de gerçekleşmiş olması halinde suç Türkiye’de işlenmiş sayılır. TCK 8/II. maddeye göre ise Türk kara ve hava sahaları ile Türk karasularında, açık denizde ve bunun üzerindeki hava sahasında, Türk deniz ve hava araçlarında veya bu araçlarla, Türk deniz ve hava savaş araçlarında veya bu araçlarla, Türkiye'nin kıt'a sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgesinde tesis edilmiş sabit platformlarda veya bunlara karşı işlendiğinde Türkiye’de işlenmiş sayılır⁴⁰⁹.

TCK 181/I ve II için hareketin neticeye bitişik olduğundan bahsetmiştik bu halde hareketin meydana geldiği yer ve zamanda suç oluşacağından yetkili mahkeme de hareketin tamamlandığı yer mahkemesidir.

⁴⁰⁶ Ünver/Hakeri, age, s. 150 vd.

⁴⁰⁷ Yener/Hakeri, age. s. 155.

⁴⁰⁸ Malkoç, age, s. 2982; Artuk, age, s. 47.

⁴⁰⁹ Artuç Mustafa, **Pratik Ceza Muhakemesi Kanunu** 2021 4.baskı Adalet Yayınevi s. 12.

B. Görev

Görev ceza hukukunda yetki hangi suça hangi hakimın bakacağına ilişkin yetki paylaşımıdır. Suçu yargılayacak yargı organının belirlenmesidir. Görev kurallarına aykırılık mutlak surette hukuka aykırılıkla sonuçlanır ve işlemlerin tekrar yapılmasını gerektirir ve görev itirazı süre sınırı olmaksızın re'sen araştırılır⁴¹⁰.

I. II. ve III. fıkralarda yer alan suçlarda asliye ceza, IV. fıkra yönünden ise ağır ceza mahkemesi görevlidir⁴¹¹.

C. Çevreyi Kasten Kirletme Suçunda İncelenmesi Gereken Özel Muhakeme Durumları

1. Genel Olarak

TCK 181/I. fıkrası re'sen soruşturulur, şikayete bağlı değildir⁴¹².

“Fail” başlığında da belirttiğimiz üzere bu suç da failin kamu görevlisi olması mümkündür. Anayasanın 129. maddesine göre, memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında, görevleri sebebiyle işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü ceza kovuşturması açılması kanunda belirtilen istisnalar dışında kanunun gösterdiği idari mercin iznine bağlıdır ve bu düzenleme doğrultusunda 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun ile memurlar ve diğer kamu görevlilerinin görevleri nedeniyle işledikleri suçlardan dolayı izin sistemi getirilmiştir⁴¹³. Kanun koyucu izin sistemini bir dava şartı olarak düzenlenmiştir. Suçun yabancı tarafından işlenmesi halinde veya sanığın özel bazı kanunlarda yer alan suçlardan dolayı yargılanabilmesi için talep dava şartı niteliğindeki izin usulü ile yargılama yapılabilir. Örneğin çevrenin kasten kirletilmesi suçunun yabancı tarafından yabancı ülkede işlenmesi halinde Adalet

⁴¹⁰ Ünver/Hakeri age, s. 129.

⁴¹¹ Artuk, age, s. 47; Parlar/Hatipoğlu, age, s. 302.

⁴¹² Artuç/Gökcan, age. s. 953; Artuk, age, s. 47.

⁴¹³ 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu ile de bu izin sistemine bir istisna getirilmiş, irtikap, rüşvet zimmet gibi suçlar açısından izin sistemi terk edilip beyan sistemi öngörülmüştür. Tez konunuz çevrenin kasten kirletilmesi suçu ise bu istisnalardan birisi değildir.

Bakanî'nın talebi üzerine, suç Türkiye'de muhakeme edilebilir. Dava şartının gerçekleşmemesi durumunda kamu davası açılmamalı, takipsizlik kararı verilmelidir. Dava şartının olmaması dava açılmasına engeldir. Ancak dava şartının gerçekleşmemesine rağmen kamu davası açıldıysa ve şartın gerçekleşmeyeceği kesinse düşme kararı verilmelidir. Bununla beraber şartın gerçekleşmesi mümkün ve yargılamada başlamış ise durma kararı verilir⁴¹⁴.

Suçun basit halinin dahi cezasının üst sınırı altı ayı geçtiği için çevrenin kasten kirletilmesi suçunda ön ödeme müessesesi uygulanamayacaktır. Bununla birlikte, suçtan zarar görenin gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olması koşuluyla, suça sürüklenen çocuklar bakımından, üst sınırı üç yılı geçmeyen hapis veya adli para cezalarına gerektiren suçlarda uzlaşma yoluna gidilebileceği belirtilmiştir. Uzlaştırmanın birden fazla kişinin zarar görmesine sebebiyet verilmesi söz konusu ise uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için suçtan zarar görenlerin hepsinin uzlaştırmayı kabul etmesi gerekir. CMK 253. maddeye göre uzlaşma yapılabilecek suçlar belirtilmiştir. Çevrenin kasten kirletilmesi de bu maddede sayılan suçlardan birisi değildir. Bu nedenle uzlaşma yoluna gidilemeyecektir.

Tutuklama şartları olayda gerçekleşmiş ise dahi başvurulması zorunlu olmayan bir koruma tedbiridir ve kural tutuksuz soruşturma ve kovuşturulma yapılmasıdır. Tutuklamaya başvurulabilmesi için kişinin kaçma şüphesinin ve o suçu işlediğine dair hakimde kuvvetli suç şüphesinin varlığı gereklidir. Tutuklama kararı veren mahkeme neden adli kontrol uygulamanın mümkün olmayacağını veya yetersiz kalacağını veya diğer bir koruma tedbiri ile amacına neden ulaşamayacağını tutuklamaya ilişkin kararında açıklamalıdır⁴¹⁵. TCK 181. maddenin I. fıkrasındaki suçtan dolayı CMK 100/IV gereğince tutuklama kararı verilemezken maddenin diğer fıkralarına göre tutuklama tedbirine başvurulabilir. Tutukluluk süresi II. ve III. fıkralar için, CMK 102/I'e göre en çok bir yıldır, bu süre zorunlu hallerde altı ay daha uzatılabilir. Bu süreye kanun yolunda geçen süre dahil edilmez. TCK 181/IV. fıkrasındaki suçla ilgili olarak, CMK 102/II'ye

⁴¹⁴ Öztürk/Tezcan/Erdem/Gezer/Saygılar Kırıt/Alan Akcan/Erden Tütüncü/Özaydın/Altınok Villemin/Tok, age, s. 43 vd.

⁴¹⁵ Ünver/Hakeri, age, s. 339; Öztürk/Tezcan/Erdem/Gezer/Saygılar Kırıt/Alan Akcan/Erden Tütüncü/Özaydın/Altınok Villemin/Tok, age, s. 306.

göre tutukluluk süresi en çok iki yıldır, zorunlu hallerde üç yıl daha uzatılabilir ve bu süreye kanun yollarında geçen süreler dahil değildir⁴¹⁶.

2. Müdahillik

Yargıtay, çevreye karşı suçlarda ilgili valilik Valiliği Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü'nün ⁴¹⁷ katılmasını kabul etmektedir.⁴¹⁸ Katılan, açılan kamu davası nda savcının yanında ve kendisine tanınan hak ve yetkilerle yer almasıdır. Katılma, katılma talebinin yetkili merci tarafından kabul edilmesi ile başlar⁴¹⁹. CMK 237'ye göre *mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanlar, ilk derece mahkemesindeki kovuşturma evresinin her aşamasında hüküm verilinceye kadar şikayetçi olduklarını bildirerek kamu davasına katılabilirler*. Buradan da anlaşılaacağı üzere kamu davasına belirli gerçek veya tüzel kişiler katılabilir. Suçtan zarar görme kavramı suçtan doğrudan doğruya zarar görme olarak anlaşılır, bununla birlikte bazı kanunlarda ayrıca bahsedilen kurumlar suçtan doğrudan zarar görüp görmemesine bakılmaksızın davaya katılma olanağına sahiptir⁴²⁰.

⁴¹⁶ Artuç/Gökcan, age. 1011.

⁴¹⁷ Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 04.07.2011 tarihli ve 27984 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuştur. Mülga Çevre ve Orman Bakanlığının çevre kanadı ile Mülga Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın tek çatı altında bir araya getirilmesiyle kurulan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın görev, yetki ve sorumlulukları; 17.08.2011 tarihli ve 28028 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile belirlenmiştir. Bu nedenle bazı kararlarda katılan olarak bahsedilen idarenin adı kararlarda farklı olarak görülmektedir.

⁴¹⁸ Yargıtay 18. C.D. 25.9.2018 Tarih 2018/4220 E. 2018/11640 K. sayılı kararında “Açıklanan gerekçelerle katılan Kocaeli Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü vekili ile O Yer Cumhuriyet Savcısının temyiz nedenleri yerinde görüldüğünden...” Yargıtay 18. C.D. 2.7.2018 Tarih 2016/12460 E. 2018/10503 K. sayılı kararında “katılan ... Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü vekilinin temyiz nedenleri yerinde görüldüğünden...” Yargıtay 18. C. D. 25.6.2018 Tarih 2016/11889 E. 2018/9992 K. sayılı kararında “Yerel Mahkemece verilen hüküm temyiz edilmekle, başvurunun ve kararın niteliği ile suç tarihine göre, mahkemece suçtan zarar gören ... Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün duruşmalardan haberdar edilip kamu davasına katılma olanağı sağlanmamış ise de, temyiz dilekçesinin kapsamı karşısında, CMK'nın 237/2. maddesi uyarınca suçtan zarar gören... Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün katılan, vekilinin ise katılan vekili olarak kabulüne karar verilerek dosya görüşüldü...” Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2019.

⁴¹⁹ Öztürk/Tezcan/Erdem/Gezer/Saygılar Kırıt/Alan Akcan/Erden Tütüncü/Özaydın/Altınok Villemin/Tok, age, s. 190.

⁴²⁰ Artuç, **Pratik Ceza Muhakemesi Kanunu** s. 1094.

6284 sayılı kanunun 20/II maddesinde “Bakanlık, gerekli görmesi hâlinde kadın, çocuk ve aile bireylerine yönelik olarak uygulanan şiddet veya şiddet tehlikesi dolayısıyla açılan idarî, cezaî, hukukî her tür davaya ve çekişmesiz yargıya katılabilir.”

Yargıtay 18. C.D. 27.2.2017 tarih 2016/3916 E. 2017/2176 K. sayılı kararında⁴²¹ “2872 Sayılı Çevre Kanunu'nun “Denetim, bilgi verme ve bildirim yükümlülüğü” kenar başlıklı 12. maddesine göre kanun hükümlerine uyulup uyulmadığını denetleme yetkisi Çevre ve Orman Bakanlığı ile yetkisini devrettiği diğer kurumlara aittir. Bu durumda aynı Kanunun 30. ve CMK'nın 237/1 maddelerine göre Çevre ve Orman Bakanlığı ile denetleme yetkisinin devredildiği kurumlar veya çevreyi koruma ve çevre ile ilgili düzenleme yapma yetki ve görevi bulunan mahalli idareler davaya katılabileceği gibi, çevre kirliliği eyleminden zarar görmeleri koşulu ile gerçek ya da diğer tüzel kişilerin davaya katılması da mümkündür. CMK'nın 234. maddesine göre suçtan zarar görenlerin, kanıt sunma, davaya katılma ve hükmü temyiz edebilme haklarını kullanabilmeleri için, açılmış davadan haberdar edilmeleri gerekir. Ancak, 2872 Sayılı Çevre Kanunu'nun 12, 30, CMK'nın 233/1 ve 234. maddeleri gereğince il çevre ve orman müdürlüğüne dava duyurulmadan hüküm kurulmuştur. ...Açıklanan gerekçelerle katılan Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü vekili ile sanık ...'ın temyiz nedenleri yerinde görüldüğünden, tebliğnameye uygun olarak hükmün bozulmasına... karar verildi.” şeklindeki kararında denetleme yetkisine sahip olan idarenin, denetleme yetkisi devredildi ise devredildiği kurumların veya çevreyi koruma ve çevre ile ilgili düzenleme yapma yetki ve görevi bulunan mahalli idarelerin ve çevre kirliliğinden zarar görmeleri koşulu ile gerçek ya da diğer tüzel kişilerin davaya katılmasını kabul etmiştir.

3. Bilirkişilik

Çalışmamızın ikinci bölümünde, “Çevreye Zarar Verecek Şekilde Olması” başlığında da bilirkişi raporunun çevrenin kasten kirletilmesi suçunda ne kadar etkili bir unsur olduğuna değinmiştik. Tekrara düşmemek adına bu bölümde bilirkişilik hakkında daha genel bilgiler yer almaktadır.

6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu Tanımlar başlıklı 2/I-b maddesine göre bilirkişi “çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hallerde oy ve görüşünü sözlü veya yazılı olarak vermesi için başvurulmuş gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi” olarak tanımlanmıştır. Bilirkişi ise çözümü özel ve teknik bilgiyi gerektiren konularda bilgisine başvurulmuş kişidir.

⁴²¹ Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 24.04.2019.

CMK 63'te genel bilgi veya tecrübeyle ya da hakimlik mesleğinin gerektirdiği hukuki bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurulamayacağı açıkça belirtilmiş olmakla beraber; bilirkişiye başvurulacak ise soruşturma aşamasında savcı, kovuşturma aşamasında hakim tarafından karar verilir. Bununla birlikte katılan, şüpheli ve sanık da bilirkişi incelemesi yapılmasını talep edebilirler. Bilirkişiye soyut olarak soru yöneltir veya bilirkişinin kendi teknik bilgilerini kullanarak belirli tespitler yapması beklenir⁴²².

Yargıtay ve Bölge Adliye Mahkemeleri çevrenin kasten kirletilmesi suçuna ilişkin kararlarında⁴²³, alıcı ortamın kirletilip kirletilmediğinin belirlenmesi konusunda bilirkişi raporu alınmamış olmasını eksik inceleme nedeniyle bozma sebebi yapmıştır. Atık veya artığın çevreye zarar verecek şekilde olup olmadığını bilirkişi belirleyecektir. Meydana gelen kirliliğin çevre ve insan hayatına verdiği zararı belirlenmesi uzman kişi bilgisine başvurularak çözümlenebilecek bir konudur, bu tespiti uzman kişi yerine hakimin kendi başına yapması beklenemez bu nedenle yargılama aşamasında mutlaka bilirkişi atanmalıdır⁴²⁴.

Yargıtay 18. H.D.13.02.2017 tarih, 2015/34296 E. 2017/1567 K. sayılı kararında denize dökülen ağaç yongalarıyla ilgili “...*tayin edilecek bilirkişi heyetini, üniversitelerin su ürünleri bölümleri ile çevre mühendisliği ve kimya mühendisliği bölümlerinde çalışan öğretim üyelerinden oluşturulacak bilirkişi heyetine tevdi edilerek atığın alıcı ortamı kirletip kirletmediği ya da kirletme ihtimali olup olmadığı...*”na karar vermiş⁴²⁵ bilirkişi heyetinin de kimlerden oluşacağını belirtmiştir. Ayrıca Yargıtay’ın bir çok kararında⁴²⁶ maddelerin tanımlanması ve belli kriterlere göre ölçülmesin de TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi tarafından yapıldığı görülmektedir.

⁴²² Centel/Zafer, age, s. 264.

⁴²³ Kararlardan bazıları: Yargıtay 18. C.D. 27.02.2017 tarih 2015/17718 E. 2017/2184 K. Yargıtay 18. C.D. 13.02.2017 tarih 2015/27487 E. 2017/1574 K. Yargıtay 18. C.D. 27.04.2016 tarih 2015/13060 E. 2016/8837 K. Yargıtay 4. C.D. 08.12.2014 tarih 2012/37437 E. 2014/35431 K. Ankara B.A.M. 6. C.D. 07.02.2018 tarih ve 2017/3785 E. 2018/39 K. sayılı kararı. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası Erişim Tarihi 20.03.2022.

⁴²⁴ Yılmaz, age, s. 144.

⁴²⁵ Sevük Yokuş, Çevre Hukuku s. 339.

⁴²⁶ Örnek kararlar: Yargıtay 18 CD. 19.06.2017 tarih 2017/2972 E. 2017/8044 K., Yargıtay 18. CD 20.03.2017 tarih 2015/13199 E. 2017/3032 K., Yargıtay 4. CD 01.12.2014 tarih 2012/4253 E. 2014/34666 K. Yargıtay Karar Arama Resmi İnternet Sitesi Erişim tarihi 20.02.2022.

SONUÇ

Dünyanın birçok yerinde çevrenin kasten kirletilmesi suç olarak ceza kanunlarında yer almış, ülkemizde de 2005 yılında AB'ye uyum amacıyla ceza kanununa girmiştir. Çevrenin korunması, çevrenin kirlendikten sonra eski haline getirilmesinden daha önemlidir, zira kirlenilen alıcı ortamın her zaman eski haline getirilmesi mümkün olmayabilir. Bu nedenle çevrenin kasten kirletilmesinin suç olarak ceza kanununda yer alması isabetli olmuşsa da madde metninde değişiklikler yapılması gerektiği de açıktır.

Madde kenar başlığında çevre kirlenmesinden bahsedilmiş ancak madde içeriğinde sadece atık veya artıkların ilgili kanunda gösterilen usule aykırı olarak alıcı ortama verilmesi veya izinsiz olarak ülkeye sokulması suç olarak gösterilmiştir. Bundan da anlaşılacağı üzere kanun koyucu sadece atık veya artığın ilgili kanunlarda gösterilen harici bir usulle alıcı ortama verilmesini veya izinsiz ülkeye sokulmasını önlemek istemiştir.

I. fıkraya göre atık ve artıkların alıcı ortama verilmesine ilişkin usullerin kanunla belirlenmesi gerekmektedir. Ancak söz konusu atık ve artıkların alıcı ortama verilme usulünü gösterecek ilgili kanunların neler olduğu anlaşılamamaktadır. Bu halde kanunda atık veya artık olarak düzenlenmeyen bir maddenin alıcı ortama verilmesi, o alıcı ortamı kirletse dahi suç oluşmayacaktır. Çevrenin kasten kirletilmesi teknolojik ve bilimsel gelişmelerle de yakından ilgili bir suç tipi olduğu için zaman içinde değişmeye, gelişmeye ve yeniliklere ayak uydurmaya muhtaçtır, aksi durumda çevrenin korunmasına hizmet edemez. Madde metninde bahsedilen “teknik usuller” ve atık veya artık olarak değerlendirilecek maddeler zamanla çeşitlenecek ve gelişecektir, aynı hızla ilgili mevzuatlar ve ceza kanununda da değişikliklerin yapılması gerekir.

Doğal çevrenin korunması, önceleri insanın merkezde olduğu bir görüşten çevrenin merkezde olduğu bir görüşe doğru değişmiştir. Bunun nedenin olarak da sanayideki gelişmelerin yol açtığı atık sorunu olduğu açıktır. Son zamanlarda da geri dönüşüm faaliyetlerine ve doğada kaybolan materyallere verilen önemin de çevre merkezli görüşü desteklediği kanaatindeyiz. Çevre kirliliğinin daha ziyade tüzel kişiler tarafından oluşturulmasına rağmen maddede, sadece atık veya artıkların ülkeye izinsiz sokulması suçunun tüzel kişilerce de işlenebileceği öngörülmüştür. Ancak

I. fıkradaki suçun tüzel kişilerce de işlenebilecek olması ve hatta genellikle tüzel kişilerce işleniyor olması dikkate alındığında I. fıkra yönünden de tüzel kişi sorumluluğunun düzenlenmemiş olması bir eksikliktir. Ayrıca bu suçun mağduru tüm insanlık ve gelecek nesillerdir. Bu yönüyle bakıldığında tüzel kişiler için I. fıkranın yaptırımsız bırakılması suçla mücadelede etkin sonuçlar alınmasını engelleyecektir. Olması gereken tüzel kişilere karşı I. fıkradaki suçu işlemeleri halinde güvenlik tedbiri uygulanması ve etkin bir müsadere sisteminin benimsenmesidir. Tüzel kişilerin bu suçu neden işlediklerinin gerekçesine bakıldığında, çevre koruması için yapılması gereken filtreleme veya imha gibi harcamalardan kaçındıkları ve böylece atık veya artıklarını çevreye bırakarak, çoğalması gereken pasif değerlerini azalttıkları görülmektedir. Hal böyle iken tüzel kişilerin suç işleyerek para kazandıkları bir sistem oluşmaktadır. Tüzel kişiliğin kullanılarak suç işlenmesi hallerin ceza hukuku alanının dışında kalmaması gerektiği kanaatiyle tüzel kişinin ve organlarının tüzel kişi suçlarından dolayı cezai sorumluluğunun olması gerektiği görüşündeyiz. Özel hukuk açısından değerlendirildiğinde, tüzel kişilik kararlarının alındığı yönetim kurulunun ve şirket temsilcisi sıfatını taşıyan genel müdürün tüzel kişi eylemlerine yön verdiği ve tüzel kişiliği kullanarak kendine veya üçüncü kişiye menfaat sağlayabildiği bir sistemin var olduğunu görüyoruz. Tüzel kişi aleyhine hürriyeti bağlayıcı cezaya hükmedilemeyecekse de izin iptali gibi müeyyidelere başvurulması veya tüzel kişilik ciroyuyla karşılaştırıldığında anlam ifade edebilecek düzeyde para cezası yaptırımının uygulanması caydırıcılığı arttıracaktır. Aksi halde tüzel kişilerin ticari kaygılarının, çevreyi korumasının ve dolayısıyla kendi çalışanlarının yaşam haklarının önüne geçmesi kaçınılmazdır. ABD uygulamasına baktığımızda çevre korumaya özgülenmiş bir idari otoritenin varlığını görüyoruz. Nasıl ki rekabeti korumak için bir kurum varsa çevreyi korumak için de bir kurum kurularak özellikle tüzel kişilerin uyması gereken usul ve esaslar belirlenmesi, idari para cezası yoluyla çevre için standart oluşturulması, cezanın son çare olması ilkesini de destekleyecektir.

Maddenin II. fıkrasında, atık veya artıkların izinsiz ülkeye sokulması suç olarak gösterilmiştir. Bu suçun TCK'da ayrı bir başlık halinde ve ayrı bir madde olarak yer alması gerektiği kanaatindeyiz. Atık veya artıkları ülkeye izin soğan kişi bu atık veya artıkları ya ülke içinde bir alıcı ortama verecek, ya depolayacak, ya satacak ya imha edecek ya başka bir maddeyle birleştirip yeni bir ürün ortaya çıkaracak ya da ülkeden çıkartacaktır. Madde metnine baktığımızda atık ve artıkların ülkeye sokulması ve alıcı ortama verilmesi hali için düzenleme yapıldığı diğer

fiillerin suç olarak sayılmadığı görülmektedir. Düzenleme yetersiz olmakla beraber madde başlığı da özellikle bu fıkra kapsamında uyumsuzdur. Atık veya artığın ülkeye izinsiz sokulmasıyla kirletme fiili arasında bir ilişki yoktur.

Ayrıca maddede bahsedilen “izinsiz” kavramı TCK’da açıklanmamıştır. Bu iznin kim tarafında verileceği ve hangi şartlara uyulmasıyla verileceği bir idari düzenlemeye bırakılmıştır. Ceza kanununda suç olarak sayılan hareketlerin diğer hukuk kurallarıyla ilişkisi olması halinde bu kuralların en azından ceza kanunun gerekçesinde bahsedilmesi yerinde olurdu. Ancak kanun koyucunun “ilgili kanunlar” bahsi gibi “izin” bahsinde de bu yönde hiçbir açıklaması olmadığı görülmektedir.

Maddenin genel olarak tehlike suçu olarak düzenlenmesi isabetli olmakla beraber III. fıkra suçun, madde metninde I. ve II. fıkralarda tanımlanan suçların nitelikli hali olduğu yazılmışsa da II. fıkradaki suçun nitelikli hali olabilmesi için hem izinsiz ülkeye sokulan bir atık veya artığın olması hem de bu atık veya artığın alıcı ortama verilmesi hem de bu atık veya artığın maddede belirtilen zararı verecek nitelikte olması gerekmektedir. Tüm bu unsurların bir arada bulunmasıyla nitelikli hal oluşacaktır. Ülkeye izinsiz sokulan atık veya artıkle alıcı ortama verilen atık veya artığın aynı olmadığı durumda iki ayrı suçtan bahsedilecektir. Bu halde III. fıkradaki nitelikli hal II. fıkra için oluşmayacak eğer zarar verecek nitelik şartı oluşuyorsa I. fıkranın nitelikli hali oluşacak ve gerçek içtima hükümleri uygulanacaktır.

Çevrenin kasten kirletilmesi suçunun yaptırımına baktığımızda altı aydan beş yıla kadar hapis cezası ve bin güne kadar para cezasının birlikte uygulanabileceğini görüyoruz. Ceza bakımından hakime fazlaca takdir yetkisi verilmemiş olması yerinde bir uygulamadır kanaatindeyiz. Ancak suçla korunan hukuksal değerin yaşam hakkı olduğu gözetilince öngörülen ceza yetersizdir. Kamu sağlığına karşı suçlarda olduğu gibi cezanın alt sınırının en azından iki yıldan fazla olması yani hükmün açıklanmasının ertelenmesi hükmü dışında kalacak bir ceza miktarı belirlenmesi yerinde olurdu.

Çevrenin kasten kirletilmesi suçunun basit halinin işlenmesi halinde verilecek cezalara bakacak olursak, kanunda I. fıkra için altı aydan iki yıla kadar hapis cezası, II. fıkrası için bir yıldan

üç yıla kadar hapis cezasına yer verildiği görülmektedir. Bu suçların nitelikli hallerinin işlenmesi halinde ilgili fıkralara göre verilecek cezanın iki katı kadar artırıldığına veya beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına ve bin güne kadar adli para cezasına hükmolunacağı görülmektedir. Bu halde maddenin I. II. fıkralarında iki yıl veya daha az hapis cezasına hükmedilme imkanı bulunması nedeniyle hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilir.

TCK 181/III. madde yönünden de iki yıldan az hapis cezasına karar verilebilme imkanı bulunuyor ancak maddedeki nitelikli hallin varlığı durumunda hükmün açıklanmasının geri bırakılması hükmünün uygulanamayacağı kanaatindeyiz. Çünkü artık söz konusu atık veya artıklar, toprakta, suda veya havada kalıcı özellik gösterecek, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere olduklarından zararın tamamen giderilmesi artık mümkün olmamalıdır.

Çevre suçlarında af müessesinin mümkündür. Anayasa'nın "Ormanların Korunması ve Geliştirilmesi" başlıklı 169/III. maddesinde münhasıran orman suçları için genel ve özel af çıkarılamayacağı açıkça belirtilmiş, orman korumasına verilen değer anayasal koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Orman da çevrenin bir parçası olduğundan söz konusu düzenlemenin geliştirilerek çevreyi de kapsayacak şekilde tekrar kaleme alınması gerektiği kanaatindeyiz.

TCK 181 zamanaşımı konusunda genel hükümlere tabidir. Çevre suçlarında korunan hukuki yararın sağlıklı bir çevre ve dolayısıyla yaşam hakkı olması ve mağdurunun da tüm insanlık olması gözetildiğinde, zamanaşımı konusunda genel hükümlerden ayrılması gerektiği kanaatindeyiz. Ancak TCK 66/VII'de olduğu gibi çevre suçları da zamanaşımına uğramayan suç olarak nitelendirilmeliydi.

Son olarak belirtmek gerekir ki, çevre suçuyla mücadelede toplumun bilinçlendirilmesi ve gerektiğinde ticari menfaatler yerine çevre ve dolayısıyla insan sağlığının daha üstün bir değer olarak görülmesi de etkin bir ceza kanunu maddesi kadar önemlidir.

KAYNAKÇA

Basılı Eserler

ARTUÇ, Mustafa-**GÖKCAN** Hasan Tahsin, “*Pratik Ceza Kanunu*” Genişletilmiş ve güncellenmiş 6. Baskı Adalet Yayınevi 2021.

ARTUÇ, Mustafa “*Pratik Ceza Muhakemesi Kanunu*” 4.baskı Adalet Yayınevi 2021.

ARTUK, Mehmet Emin-**GÖKÇEN**, Ahmet-**ALŞAHİN**, M. Emin-**ÇAKIR**, Kerim “*Ceza Hukuku Genel Hükümler*” Adalet Yayınevi 15. Baskı 2021.

ARTUK, Mehmet Emin-**GÖKÇEN**, Ahmet-**ALŞAHİN**, M. Emin-**ÇAKIR**, Kerim “*Ceza Hukuku Özel Hükümler*” Adalet Yayınevi 18. Baskı 2019.

ARTUK, Mehmet Emin-**GÖKÇEN**, Ahmet-**YENİDÜNYA**, Caner “*Türk Ceza Kanunu Şerhi*” 4. Cilt, Adalet Yayınevi 2. Baskı 2014.

ARTUK, Mehmet Emin, “*Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu*” İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Bahar Cilt 1, Sayı 1 2014.

BAYKAN, Barış Gençer “*İnsanın çevre hakkından Doğa’nın haklarına: Ekolojik Anayasa*” Araştırma Notu 12/132 T.C. Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi Resmi İnternet Sitesi 2012.

CENTEL, Nur “*Ceza Hukukunda Tüzel Kişilerin Sorumluluğu-Şirketler Hakkında Yaptırım Uygulanması*” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65 (4) 2016.

COHEN, Mark A. “*Environmental Crime And Punishment: Legal/Economic Theory And Empirical Evidence On Enforcement Of Federal Environmental Statutes*” Northwestern University, School of Law Vol. 82, No. 4

DEMİRBAŞ, Timur “*Ceza Hukuku Genel Hükümler*” Seçkin Yayıncılık 16. Baskı 2021.

DÖNMEZER, Sulhi-**ERMAN**, Sahir-**BAYRAKTAR**, Köksal-**KİZİROĞLU KESKİN**, Serap-**ZAFER**, Hamide-**KARTAL MEMİŞ**, Pınar-**SINAR**, Hasan-**ERMAN**, R. Barış-**EROĞLU**, Fulya-**ÖNOK**, R. Murat “*Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Cilt II*” 15. Tıpkı Bası Der Yayınları 2021.

DUYMAZ, Erkan “*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Çevrenin Korunmasına Katkısı*” İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No: 47. s. 121-160 Ekim 2012.

ELTİMUR YÜZER, Dilara “*AIHM ve Anayasa Mahkemesi İçtihatları Işığında Çevrenin Korunmasında Devletin Pozitif Yükümlülükleri*” Terazi Hukuk Dergisi Sayı:145 Eylül 2018.

ERTAŞ, Şeref “*Çevre Hukuku*” Döner Sermaye İşletmesi Yayınları no:78 1997.

GAUGER, Anja- Rabatel - **FERNEL**, Mai Pouye - **KULBİCKİ**, Louise - **SHORT**, Damien - **HİGGİNS**, Polly “*The Ecocide Project Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace*” Published by Human Rights Consortium 2012.

GÜNEŞ, Ahmet M. “*Alman Çevre Hukukunun Anayasal Çerçevesi*” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 58 Sayı: 4 2009.

İÇEL, Kayıhan “*Ceza Hukuku Genel Hükümler*” Beta 6. Bası 2021.

İÇEL, Kayıhan-Ünver, **YENER** “*Uygulamalı Ceza Hukuku*” 4. kitap 2000.

KABOĞLU, İbrahim “*Çevre Hakkı*” İmge Kitabevi 1996.

KANGAL, Zeynel T. “*Tüzel Kişilerin Cezai Sorumluluğu*” Seçkin Yayıncılık 2003.

KAYAER, Nebahat “*Atık ve Atrıklarla Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu (TCK M.181/1)*” Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt:21 Sayı:1 2019.

KATOĞLU, Tuğrul “*Yeni Türk Ceza Kanunu ve Çevreye Karşı Suçlar*” Mükiye Dergisi Cilt 29, Sayı 246 2005.

KELEŞ, Ruşen- **ERTAN**, Birol “*Çevre Hukukuna Giriş*” İmge Kitapevi 2002.

KOCA, Mahmut-**ÜZÜLMEZ**, İlhan “*Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*” Seçkin Yayıncılık 14. Baskı 2021.

KOCA, Mahmut “*Türk Ceza Hukukunda Müsadere*” Lexpera Blog <https://blog.lexpera.com.tr/turk-ceza-hukukunda-musadere>

KOCASAKAL, Ümit “*Avrupa Birliği Ceza Hukukunun Esasları*” Vedat Kitapçılık 2004.

MALKOÇ, İsmail “*Açıklamalı Türk Ceza Kanunu*” 3.Cilt"Yetkin Kitapçılık 2013.

METİN, Yüksel “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Yaşamın ve Sağlığın Korunması ile İlgili Olarak Taraf Devletlere Yüklendiği Pozitif Yükümlülükler*” Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 7, Sayı 27 s. 111-132(Güz 2010).

OTACI, Cengiz “*Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçuna (TCK 181, 182) İlişkin Yargıtay 4. Ceza Dairesi Kararlarında Belirlenen İlkeler Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçuna (TCK 181, 182) İlişkin Yargıtay 4. Ceza Dairesi Kararlarında Belirlenen İlkeler*” Ankara Barosu Dergisi 2015/ 1 2015.

ÖZCAN, Onur “*Türk Hukukunda Çevre Suçları*” Uğur Alacakaptan’a Armağan İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 1. Bası 2008.

ÖZEN, Mustafa “*Çevreye Karşı İşlenen Suçlar (TCK m. 181, 182)*” Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 18, Sayı 1, Yıl 2010.

ÖZENBAŞ, Nazmiye “*Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Kapsamında Çevrenin Kirletilmesi Suçları*” International Conference On Eurasian Economies <https://www.avekon.org/papers/772.pdf> 2013.

ÖZBEK, Veli Özer-**DOĞAN**, Koray-**BACAKSIZ**, Pınar-**TEPE**, İlker “*Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*” Seçkin Yayınları 12. Bası 2021.

ÖZTÜRK, Bahri-**TEZCAN**, Durmuş-**ERDEM**, Ruhan-**GEZER**, Sırma-**SAYGILAR KIRIT**, Yasemin F-**ALAN AKCAN**, Esra-**ERDEN TÜTÜNCÜ**, Efser-**ÖZAYDIN**, Özlem-**ALTINOK VİLLEMİN**, Derya-**TOK**, Mehmet Can “*Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku*” Seçkin Yayıncılık 2018.

PARLAR, Ali-**HATİPOĞLU**, Muzaffer “*Cezai ve Hukuki Sorumluluk Boyutlarıyla Çevre Hukuku*” Adalet Yayınevi 2010.

PARLAR, Ali “*Türk Ceza Kanunu Şerhi*” 2. Cilt Bilge Yayınevi 2015.

PULEO, V. L. “*A New International Crime of Ecocide?*” University of Bologna Law Review, 6 (2), 163–170.

SWEDISH ENVIRONMENTAL PROTECTION AGENCY, “*Swedish Environmental Law An Introduction To The Swedish Legal System For Environmental Protection*” Arkitektkopia AB, Bromma 2017.

ŞEN, Ersan “*Avrupa Birliği Çevre Hukuku*” İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No:6 1994.

ŞEN, Ersan “*Yeni Türk Ceza Kanunu Yorumu*” Cilt 1 Vedat Kitapçılık İstanbul 2006.

ŞEN, Ersan “*Çevre Ceza Hukuku*” Kazancı, 1994.

SEVÜK YOKUŞ, Handan “*Çevre Hukuku*” Adalet Yayınevi 2017.

SEVÜK YOKUŞ, Handan “*Ceza Hukuku Özel Hükümler*” Adalet Yayınevi 3. Baskı 2020.

TALAS Serdar, “*Türk Ceza Kanunu’nda Çevrenin Kasten Ve Taksirle Kirletilmesi Suçları*” İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası; Cilt 71, Sayı 1 Prof. Dr. Füsün Sokullu-Akıncı’ya Armağan; 1147-1157 2013.

TANERİ, Gökhan “*Çevreye Karşı Suçlar*” Bilge Yayınevi 2016.

- TAŞKIN**, Ozan Ercan “*Maddi ve Muhakeme Boyutuyla Çevre Ceza Hukukuna Dair Bazı Tespitler/Kısmi Öneriler*” Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, 2015.
- TUNCER**, Sezin-**BAŞKALE**, Duygu-**MİTHAT**, Burak “*Çevre Ceza Hukukunda Zaman*” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65 (4) 2016.
- TÜRAY**, Aras “*İhmal Suretiyle İcrai Hareketin Sınırlı Sayıda Olup Olmadığı Sorunsalı*” Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt XVII, Sayı 3 2020.
- UĞURLUBAY AYGÖRMEZ**, Gülsün Ayhan “*Çevreye Karşı Suçlar Türk ve Alman Çevre Ceza Hukukunda Güncel Sorunlar*” Yetkin Yayınları 2015.
- ÜÇİŞİK**, Güzin H-**ÜÇİŞİK**, Fehim H. “*Çevre Hukuku*” Ötüken Ötüken Neşriyat 2013.
- ÜNVER**, Yener-**NUHOĞLU** Ayşe “*Federal Almanya Çevre Ceza Hukuku*” Beta 1. Bası 1999.
- ÜNVER**, Yener- **HAKERİ**, Hakan “*Ceza Muhakemesi Hukuku*” Adalet Yayınevi 18. Baskı 2021.
- YAŞAR**, Osman- Gökcan, Hasan Tahsin- Artuç, Mustafa “*Yorumlu, İçtihatlı Türk Ceza Kanunu Ceza Kanunu Maddelerinin Açıklamaları ve Yargıtay Kararları*” 2. Bası Cilt 4 Adalet Yayınevi 2014.
- YILMAZ TURGUT** Nükhet, “*Çevre Politikası ve Hukuku*” İmaj yayınevi Gözden Geçirilmiş 2.Baskı” 2017.
- YILMAZ**, Sacit “*Çevre Suçları*” Adalet Yayınları 2013.
- ZAFER**, Hamide-**CENTEL**, Nur-**ÇAKMUT**, Özlem “*Türk Ceza Hukukuna Giriş*” Beta 11. Bası Yayınları 2020.
- MİTSİLEGAS**, Valsamis – **FİTZMAURICE**, Malgosia – **FASOLİ**, Elena, “*Fighting Environmental Crime in the UK: A Country Report*” www.efface.eu 2015.

Tezler

CEYLAN, İbrahim “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Çevre Hakkının Korunması (Çevreye Karşı Suçlar)” T.C. İstanbul Üniversitesi 2008.

EMER, Galip “Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu” T.C. Bahçeşehir Üniversitesi 2019.

GÜNGÖR, Engin “Türk Ceza Kanununda Çevreye Karşı Suçlar” Niğde Üniversitesi 2013.

IŞIK, Volkan “Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu” Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi 2016.

OLGUN, Eser “Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçları (TCK m. 181, 182)” T.C. Marmara Üniversitesi 2014.

YAVUZ, Yağız “Çevre Hakkı Bağlamında 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’ndaki Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçları” İstanbul Üniversitesi 2016.

Elektronik Kaynaklar

Avrupa Konseyi resmi internet sitesi <https://www.coe.int/> <https://ec.europa.eu>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi resmi internet sitesi <https://hudoc.echr.coe.int>

Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz resmi internet sitesi <https://www.bmjv.de/>

Georgetown Üniversitesi Resmi İnternet Sitesi <https://www.georgetown.edu/>

HukukTürk Hukuk Veri Tabanı <http://www.hukukturk.com>

Kazancı İçtihat Bilgi Bankası <http://www.kazanci.com>

Legalbank Elektronik Hukuk Bankası <https://legalbank.net/>

Lexpera Hukuk Bilgi Sistemi <https://www.lexpera.com.tr/>

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı resmi internet sitesi <http://www.csb.gov.tr>

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük <http://www.tdk.gov.tr>

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesi <http://www.mfa.gov.tr>

United States Environmental Protection Agency resmi internet sitesi <https://www.epa.gov>

Yargıtay Karar Arama Resmi İnternet Sitesi <https://karararama.yargitay.gov.tr>